

TURİZMİN BAKÜ'DE YEREL HALK TARAFINDAN ALGILANMASI

İmdad HASANLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAYIS, 2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 3(üç) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: İmdad

Soyadı : HASANLI

Bölümü : Turizm İşletmeciliği Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Turizmin Bakü’de Yerel Halk Tarafından Algılanması

İngilizce Adı: The Perception Of tourism By Local Baku Residents

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: İmdad HASANLI

İmza:

Jüri onay sayfası

İmdat HASANLI tarafından hazırlanan “Turizmin Bakü’de Yerel Halk Tarafından Algılanması” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Evren Güçer

Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. İrfan Yazıcıoğlu

Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Yrd. Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE

Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 04/ 05/ 2015

Bu tezin Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

Yokluğunu her zaman hissettiğim

ANNEM'E

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince bana, başta tez konumu belirlememde, çalışmam için her zaman ihtiyaç duyduğumda, bilimsel görüşleriyle yol gösteren ve yönlendiren, bilimsel yardımlarını, önerilerini ve görüşlerini esirgemeyen, tüm sorularıma bir danışman yaklaşımıyla değil de bir abi sabrı ile cevap verme sabrını gösteren dürüst ve değerli bilim adamı sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Evren Güçer'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans ders dönemim boyunca benimle bilgi, deneyim ve tecrübelerini paylaşan ve çalışmama yardımcı olan sevgili hocam, Doç. Dr. Yasin Boylu'ya çok teşekkür ederim.

Uzun eğitimim boyunca destek ve sevgilerini benden esirgemeyen sevgili aileme, özellikle babam Nasib Hasanlı'ya ve abim Vurgun Hasanlı'ya, değerli arkadaşım Hale Çotuk'a vermiş oldukları destek için teşekkür ederim.

İmdad HASANLI

ANKARA, 2015

TURİZMİN BAKÜ'DE YEREL HALK TARAFINDAN ALGILANMASI

Yüksek Lisans Tezi
İmdat HASANLI
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Nisan, 2015

ÖZ

Turizm gelişimi yöre için ekonomik kalkınma sağlayan ve aynı zamanda sosyo-kültürel ve çevresel etkisi bulunan karmaşık bir olaydır. Bu etkilerden en çok etkilenen kısım yörede yaşayan yerel halktır. Turizm planlamalarının başarılı ve sürdürülebilir olması için yerel halkın turizmin gelişimine yönelik olumlu algısı gerekmektedir. Tezin uygulama bölümünde uzun yıllardır turizmle iç içe olan ve turistik potansiyeli nedeniyle hem hükümet hem de yatırımcılar tarafından ilgi odağı haline gelen Bakü bölgesi seçilmiştir. Bu çalışma, Bakü'de yerel halkın turizm etkilerine yönelik algısı ve turizm gelişimine yönelik verdiği desteği incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Bakü merkezde yaşayan 502 kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 20,0 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan Bakü halkı'nın demografik özelliklerine yönelik sorular frekans dağılımı ile test edilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin alt boyutları ile katılımcıların özellikleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde t-testi ve tek yönlü varyans analizi testlerinden yararlanılarak hipotezler test edilmiştir.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Turizm Algısı, Yerel Halk, Bakü Bölgesi

Sayfa Adedi : 152

Danışman:Yrd. Doç. Dr. Evren Güçer

TOURISM PERCEPTION BY LOCAL PEOPLE AT BAKU

Master Thesis

Imdad HASANLI

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April, 2015

ABSTRACT

Development of tourism is a complex event that provides economic development of the region and also has socio-cultural and environmental impacts. People living in such regions are the most affected of these impacts. For tourism planning be successful and sustainable, the local population's positive perceptions for the development of tourism is required. In the application section of the thesis, Baku city was selected which for many years has been a destination for tourists and has become the focus of attention by the government and by investors for its tourist potential. This study was carried out to examine the local community's perception of tourism impact in Baku and its support for tourism development. In this respect, a questionnaire has been conducted among 502 people living in Baku center. The resulting data were analyzed with SPSS 20,0 software package. Questions regarding the demographic characteristics of the Baku people participating in the study were tested with frequency distribution. In this study, in determining the relationship between the characteristics of the participants with the sub-dimensions of scale utilizing the t-test and one-way analysis of variance tests were used to test the hypotheses

Science Code :

Key Words: The Perception Of tourism By Local Baku Residents.

Page Number : 152

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Evren Gucer

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
İTAF.....	i v
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
II. BÖLÜM	3
TURİZM VE TURİZMİN ETKİLERİ	3
2.1. Turizmin Tanımı.....	3
2.2. Turistin Tanımı.....	4

2.3. Turizmin Önemi.....	5
2.4. Turizm Arzı.....	7
2.4.1. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler.....	8
2.4.1.1. Doğal Kaynaklar.....	8
2.4.1.2. Altyapı.....	9
2.4.1.3. Üstyapı.....	9
2.4.1.4. Sosyo-Kültürel Varlıklar.....	10
2.4.1.5. Konukseverlilik.....	10
2.5. Turizm Talebi.....	10
2.5.1. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler.....	11
2.5.1.1. Ekonomik Faktörler.....	12
2.5.1.1.1. Fiyat Düzeyi.....	12
2.5.1.1.2. Gelir Düzeyi.....	13
2.5.1.1.3. Uzaklık.....	13
2.5.1.2. Toplumsal Faktörler.....	13
2.5.1.2.1. Eğitim Düzeyi.....	13
2.5.1.2.2. Meslek.....	14
2.5.1.2.3. Aile Yapısı.....	14
2.5.1.3. Psikolojik Faktörler	14
2.5.1.4. Diğer Faktörler.....	15
2.5.1.4.1.Boş Zaman	15
2.6. Turizmin Etkileri.....	15
2.6.1. Turizmin Ekonomik Etkileri.....	15
2.6.1.1. Turizmin Olumlu Ekonomik Etkileri.....	15
2.6.1.1.1. Ödemeler Dengesi Üzerinde Etkisi.....	15
2.6.1.1.2. İstihdam Etkisi.....	16
2.6.1.1.3. Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi.....	17
2.6.1.1.4. Bölgelerarası Dengeli Kalkınmaya Etkisi.....	17
2.6.1.2. Turizmin Olumsuz Ekonomik Etkileri.....	18
2.6.1.2.1. İthalat Etkisi.....	18
2.6.1.2.2. Turizmin Enflasyon Üzerindeki Etkisi.....	19
2.6.1.2.3. Turizmin Fırsat Maliyeti Etkisi.....	19
2.6.2. Turizmin Fiziksel Etkileri.....	20

2.6.2.1. Turizm Gelişiminin Çevre Üzerindeki Olumlu Etkileri.....	20
2.6.2.1.1. Doğal Alanların Arkeolojik, Tarihi Mekânların ve Mimari Tarzın Korunması.....	20
2.6.2.1.2. Çevre Bilincinin ve Altyapının İyileştirilmesi.....	21
2.6.2.2. Turizm Gelişiminin Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	21
2.6.3. Turizmin Sosyal-Kültürel Etkileri.....	22
2.6.3.1. Turizmin Olumlu Sosyal-Kültürel Etkileri.....	22
2.6.3.2. Turizmin Olumsuz Sosyal-Kültürel Etkileri.....	23
2.6.4. Turizmin Yereli Halka Etkileri.....	23
2.7. Turizmin Azerbaycan Ekonomisindeki Önemi.....	25
2.7.1. Gelir Yönünden Turizmin Önemi.....	27
2.7.2. İstihdam Yönünden Önemi.....	29
2.7.3. Diğer Yönlerden Önemi.....	30
2.8. Azerbaycan’da Turizm Bölgeleri.....	31
2.8.1. Bakı-Abşeron Turizm Bölgesi.....	31
2.8.2. Guba, Haçmaz Turizm Bölgesi.....	31
2.8.3. Lenkeran, Astara Turizm Bölgesi... ..	32
2.8.4. Şeki, Zagatala Turizm Bölgesi.....	33
2.8.5. Şirvan Turizm Bölgesi.....	34
2.8.6. Gence-Kazak Turizm Bölgesi.....	34
2.9. Azerbaycan’da Alternatif Turizm Çeşitleri.....	35
2.9.1. Sağlık Turizm.....	35
2.9.2. Dağ ve Kış Turizmi.....	36
2.9.3. Av Turizmi.....	37
2.9.4. Golf Turizmi.....	38
2.9.5. İnanç Turizmi.....	38
2.9.6. Deniz Turizmi.....	38
III. BÖLÜM	41
BAKÜ İLİ’NİN TURİZM POTANSİYELİ.....	41
3.1. Azerbaycan’ın Bakü İli: Tarihi, Coğrafik, Sosyal ve Ekonomik Değerlendirilmesi.....	41
3.1.1. Bakü’nün Tarihi.....	41
3.1.2. Bakü’nün Coğrafik Özellikler.....	42

3.1.2.1. Coğrafi konumu	42
3.1.2.2. İklim Özellikleri.....	43
3.1.2.3. Bitki Örtüsü.....	43
3.1.2.4. Hidrografik Özellikleri.....	44
3.1.2.4.1. Göller.....	44
3.1.2.4.2. Yeraltı Sular.....	45
3.1.3. Sosyal Durumu.....	45
3.1.4. Ekonomik Durumu.....	46
3.2. Azerbaycan'ın Bakü İli: Turizm Gelişim Olanakları ve Turistik Yapısı.....	47
3.2.1. Bakü'de Ulaşım olanakları.....	47
3.2.1.1. Demiryolu.....	47
3.2.1.2. Havayolu.....	49
3.2.1.3. Karayolu.....	50
3.2.1.4. Denizyolu.....	51
3.2.2. Bakü'de Konaklama Olanakları.....	52
3.2.3. Bakü'de Yiyecek Olanakları.....	54
3.2.4. İçerişehir.....	54
3.2.5. Şirvanşahlar Sarayı.....	55
3.2.6. Gobustan Kaya Oymaları Kültür Peyzağı.....	56
3.2.7. Kız Kulesi.....	58
3.2.8. Bakü İli'nin Tarihi ve Kültürel Değerleri.....	59
3.2.8.1. Müzeler.....	59
3.2.8.1.1. Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi.....	60
3.2.8.1.2. Gala Arkeoloji ve Etnografya Müzesi.....	60
3.2.8.1.3. Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi.....	60
3.2.8.1.4. Bakü Modern Sanatlar Müzesi.....	61
3.2.8.1.5. Azerbaycan Ulusal Müzik Kültürü Müzesi.....	62
3.2.8.1.6. Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi.....	62
3.2.8.2. Tiyatro ve Sinema	63
3.2.8.2.1. Milli Dram Tiyatrosu.....	63
3.2.8.2.2. Opera ve Bale Tiyatrosu.....	64
3.2.8.2.3. Müzikal Komedi Tiyatrosu.....	65
3.2.8.2.4. Rus Dram Tiyatrosu.....	66
3.2.8.2.5. İbrus Tiyatrosu.....	66

3.2.8.3. Sinema.....	67
3.2.8.3.1. Nizami Sineması Merkezi.....	67
3.2.8.4. Saraylar.....	68
3.2.8.4.1. Cumhurbaşkanlığı Sarayı.....	68
3.2.8.4.2. Haydar Aliyev Merkezi.....	68
3.2.8.4.3. Bakü Kristal Zalı.....	69
3.2.8.4.4. Haydar Aliyev Sarayı.....	70
3.2.8.5. Kütüphane.....	70
3.2.8.5.1. Azərbaycan Milli Kütüphanesi.....	71
3.2.8.5.2. Azərbaycan Cumhurbaşkanlığı İşler İdaresi Kütüphanesi.....	72
3.2.8.5.3. Azərbaycan Milli İlimler Akademisi.....	72
3.2.8.6. Müzik, Sanat ve Resim Okulları.....	73
3.2.8.6.1. Azərbaycan Milli Konservatuarı.....	73
3.2.8.6.2. Müzik Koleji.....	74
3.2.8.6.3. Bakü Müzik Akademisi.....	74
3.2.8.6.4. Azərbaycan Turizm ve Menecment Universitesi.....	74
3.2.8.6.5. Azərbaycan Resim Akademisi.....	75
3.2.8.7. Anıtlar.....	76
3.2.8.7.1. Hezi Aslanov Anıtı.....	76
3.2.8.7.2. Behram Gur Anıtı.....	76
3.2.8.7.3. Richard Zorge Anıtı.....	76
3.2.8.8. Meydanlar.....	77
3.2.8.8.1. Azadlık Meydanı.....	77
3.2.8.8.2. Fevareler Meydanı.....	78
3.2.8.8.3. Ulusal Bayrak Meydanı.....	78
3.2.8.9. Hamamlar.....	79
3.2.8.9.1. Ağa Mikayıl Hamamı.....	79
3.2.8.9.2. Kasimbey Hamamı.....	79
3.2.8.9.3. Hacı Gayıp Hamamı.....	80
3.2.8.10. Parklar.....	80
3.2.8.10.1. Nebatat Parkı.....	80
3.2.8.10.2. Nizami Kültür Parkı.....	81
3.2.8.10.3. Bakü Şehir Hayvanat Bahçesi.....	82

3.2.8.10.4. Denizkenarı Milli Park (Bulvar).....	82
3.2.8.11. Kiliseler.....	84
3.2.8.11.1. Mihayıl Arhangel Kilisesi.....	84
3.2.8.11.2. Lüteran Kilisesi.....	85
3.2.8.11.3. Kutsal Meryem Miladi Kilisesi.....	85
3.2.8.11.4. Kutsal Meryem Katolik Kilisesi.....	85
3.2.8.12. Camiiler.....	86
3.2.8.12.1. Cuma Camii.....	86
3.2.8.12.2. Hacı Ejderbey Camii.....	87
3.2.8.12.3. Tezepir Camii.....	88
3.2.8.12.4. Nizameddin Camii.....	88
3.2.8.12.5. Minareli Camii.....	88
3.2.8.12.6. Bibiheybet Camii.....	89
3.2.8.12.7. Şehitlik Camii.....	89
3.2.8.13. Kervansarayla.....	91
3.2.8.13.1. Sangaçal Kervansarayı.....	91
3.2.8.13.2. Nardaran Kervansarayı.....	91
3.2.8.14. Türbeler.....	91
3.2.8.14.1. Sofi Hamit Türbesi.....	91
3.2.8.14.2. Şakir Ağa Türbesi.....	92
3.2.8.14.3. Pir Hasan Türbesi.....	92
3.2.8.14.4. Ahund Abu Turab Türbesi.....	92
3.2.8.15. Kaleler.....	92
3.2.8.15.1. Merdekan Kaleleri.....	93
3.2.8.15.2. Ramana Kalesi.....	93
3.2.8.15.3. Nardaran Kalesi.....	93
3.2.8.16. Stadyumlar.....	94
3.2.8.16.1. Tofik Behramov Stadyumu.....	94
3.2.8.16.2. Şefa Stadyumu.....	94
3.2.8.16.3. Bakü Olimpiyat Stadyumu.....	95
IV. BÖLÜM	97

TURİZMİN YEREL HALK TARAFINDAN ALGILANMASI : BAKÜ HALKI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	97
4.1. Araştırmanın Modeli	97
4.2. Araştırmanın Önemi	98
4.3. Sayıtlar	98
4.4. Sınırlılıklar	98
4.5. Evren ve Örneklem	99
4.6. Elde Edilen Verilerin Analizi ve Bulgular	101
4.6.1. Araştırmaya Katılan Turistlerin Bireysel Özelliklerine İlişkin Bulgular	101
4.6.2. Faktör Analizi	107
4.6.3. Hipotezler	109
4.6.3.1. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Cinsiyetleri Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır	109
4.6.3.2. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Yaşları Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır	110
4.6.3.3. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Öğrenim Durumları Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır	112
4.6.3.4. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Medeni Durumları Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır	113
4.6.3.5. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır	114
V. BÖLÜM	117
SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKÇA	121
EKLER	129

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1. Azerbaycan’a Gelen Yabancı Sayısı	26
Tablo 2. Azerbaycan’da Turizm Gelirleri	29
Tablo 3. Azerbaycan’da Yıllara Göre İşçi Sayısı	30
Tablo 4. Avlanma Mevsimi	37
Tablo 5. Bakü’de Bulunan Göller	44
Tablo 6. Bakü’nün Sosyal Durumu	46
Tablo 7. Bakü Metrosu Toplam Hatları	48
Tablo 8. Bakü’deki Otellerin Yıldızlarına Göre Dağılımı	53
Tablo 9. Bakü İli ve İlçeleri Nüfusu	100
Tablo 10. Ankete Katılan Kişilerin Yaş ve Cinsiyetine İlişkin Bulgular	102
Tablo 11. Ankete Katılan Kişilerin Medeni Durumu ve Memleketine İlişkin Bulgular...	102
Tablo 12. Ankete Katılan Kişilerin Eğitim Durumu ve Meslekine İlişkin Bulgular.....	103
Tablo 13. Ankete Katılan Kişilerin Aylık Gelir ve Gelir Grubuna İlişkin Bulgular.....	104
Tablo 14. Ankete Katılan Kişilerin Aylık Ailenin Toplam Gelir ve Yılda Tatile Çıkma Sayısına İlişkin Bulgular.....	105
Tablo 15. Ankete Katılan Kişilerin Aylık Ailelerin Toplam Geliri Tatil Yapmak için Yeterliliğine İlişkin Bulgular	105
Tablo 16. Ankete Katılan Kişilerin Araba Sahip Olma Durumuna İlişkin Bulgular	106
Tablo 17. Ankete Katılan Kişilerin Son Beş Yıl İçerisinde Yurt Dışı Tatili ve Bakü Turizm Açısından Yeterliliğine İlişkin Bulgular	106
Tablo 18. Ankete Katılan Kişilerin Tatil Yerine İlişkin Bulgular.....	107

Tablo 19. Güvenirlilik Analiz Sonuçları.....	107
Tablo 20. KMO and Bartlett Testi	108
Tablo 21. Faktör Analiz Sonuçları	109
Tablo 22. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin t Testi Sonuçları	110
Tablo 23. Katılımcıların Yaşlarına Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyan	111
Tablo 24. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	112
Tablo 25. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	113
Tablo 26. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Turizm talebini etkileyen faktörler	12
Şekil 2. Turizmin olumsuz ekonomik etkileri	18
Şekil 3. Turizm gelişiminin çevre üzerindeki olumsuz etkileri	22
Şekil 4. Bakü'nün haritası	43
Şekil 5. Bakü'nün metro haritası	48
Şekil 6. Bakü Haldar Aliyev uluslararası havaalanı	50
Şekil 7. Bakü otobüs terminali	51
Şekil 8. Alev kuleleri- Fairmont Baku	53
Şekil 9. İçerişehir	55
Şekil 10. Şirvanşahlar sarayı	56
Şekil 11. Gobustan kayalıkları	57
Şekil 12. Kız kulesi	59
Şekil 13. Bakü modern sanatlar müzesi	61
Şekil 14. Milli dram tiyatrosu	64
Şekil 15. Opera ve bale tiyatrosu	65
Şekil 16. Haydar Aliyev merkezi	69
Şekil 17. Bakü kristal zalı	70
Şekil 18. M.F.Ahundzade adına Azerbaycan milli kütüphanesi	72
Şekil 19. Azerbaycan resim akademisi	75
Şekil 20. Richard Zorge anıtı	77

Şekil 21. Bayrak meydanı	79
Şekil 22. Nebatat parkı	81
Şekil 23. Deniz kenarı milli park	84
Şekil 24. Kutsal meryem katolik kilisesi	86
Şekil 25. Cuma camisi	87
Şekil 26. Şehitlik camisi	90
Şekil 27. Bakü olimpiyat stadyumu	95
Şekil 28. Araştırma modeli	97

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKTS	Avrupa Kredi Transfer Sistemi
AMİA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
ATE	Azerbaycan Turizm Enstitüsü
AzerTac	Azerbaycan Telegraf Ajansı
BAE	Asiya Kütüphaneler Asamblesi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
CENL	Avrupa Milli Kütüphaneler Birliyi
DİTE	Devlet İlmi Tetkikat Enstitüsü
FİFA	Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
SNAG	Golf Yeni Başlayan Üyeler
TV	Televizyon
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Medeniyetin bölünmez parçası haline gelmiş olan turizm, bugün, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik ve politik fonksiyonları ile uluslararası alanda en büyük ve en önemli olaylardan biri olma özelliği taşımaktadır. İnsanlar, turizm sayesinde değişik kültür ve sanat tanıma olanağı bulmaktadır. Böylece turizm değişik kültürler ve sanatlar arasında değişimi sağlayan, insanların kültür düzeylerini artırmaya olanak veren bir araç olarak bilinmektedir.

Turizm faaliyetleri, çeşitleri ne olursa olsun, bazı harcamaları da gerektirdiğinden, sanayi ve tarımda geri kalmış bölgeler ve ülkeler için her şeyden önce gelir ve istihdam kaynağı oluşturmaktadır. Turizm, sadece döviz getirmez, aynı zamanda turiste mal ve hizmet sunmak üzere faaliyete geçen dükkân, mağaza, restoran, otel, eğlence ve ulaşım kurumlarıyla yerli halka da çeşitli olanaklar sunulmasını sağlar.

Turizm birçok ülke ekonomisinin önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin, ABD, İspanya ve Fransa her yıl turizmden milyarlarca gelir elde etmektedir. Günümüzde turizmin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Dolayısıyla ister ekonomi dünyası, ister devletler turizmi ülke ekonomisinin kalkınmasında etkili bir araç olarak görmeye başlamıştır.

Yerel halkın turizme bakışı, turizmin o bölgedeki gelişimine doğrudan etkilemektedir. Gelen turistlerin halka olumlu etkisi, refahın yükselmesine katkısı mutlak ölçekte yansımaktadır. Yerel halkın turizme olumlu destek vermesi durumunda o destinasyonda turizmin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Azerbaycan doğal ve kültürel kaynaklara sahip olmasına rağmen, yerel halkın yeterli desteğini sağlayamadığı için turizmden daha az gelir elde etmektedir. Turizm bulunduğu bölgenin kalkınmasında etkili rol oynamaktadır. Azerbaycan'da da durum aynıdır. İster hükümet, ister diğer kurumlar turizmin gelişimi ve gelir kaynağı haline getirilmesi için büyük çaba sarf etmektedir. Çünkü Azerbaycan'ın olağanüstü turizm potansiyeli mevcuttur. Azerbaycan'da golf turizmi, dağ turizmi, av

turizmi, sağlık turizmi, rekreasyon turizmi başta olmakla birlikte birçok farklı turizm potansiyeli vardır.

Azerbaycan turizminin ana ekseninde Azerbaycan kültürünün, müziğinin dünyaya tanıtılması hedeflenmektedir. Azerbaycan’da düzenlenen birçok organizasyonda Azerbaycan’a has öğeler ön plana çıkartılmış ve turistlere yönelik birçok kültürel gösteriler hazırlanmıştır. Örneğin, her yıl uluslararası Muğam konserleri düzenlenmektedir. Bu konserler her geçen yıl daha çok turist çekmekle birlikte gelen turistlerde Azerbaycan’la ilgili olumlu izlenimler bırakmaktadır.

Bu çalışmada turizme kaynak oluşturan doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması amacı ile Bakü bölgesinde yaşayan yerel halkın turizme bakış açısını ortaya koymak amaçlanmıştır.

II. BÖLÜM

TURİZM VE TURİZMİN ETKİLERİ

2.1. Turizmin Tanımı

Turizm ile ilgili bir çalışmada en büyük zorluk, turizmin tanımının net bir şekilde yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde turizm, ekonomi, işletme, politika, sosyoloji ve benzeri bilimlerle yakından ilgilendiği, çok yönlü ve son derece karmaşık bir alandır. Turizm kavramını belirlemek için yapılan çalışmalar XIX. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Turizm kelimesi, kök itibarıyla eski bir geçmişe sahiptir. Latin dilinde dönmek, günlük kullandığımız “tur” ifadesi, bir hareketi, dolaşmayı ve başlangıç yerine geri dönüşü dile getirmektedir (Usta, 2012). Turizm ve turistik kelimelerinin anlamını açıklamaya, tanımlamaya çalışırken dikkat edilecek unsur hareket ve geri dönüş olayıdır. Yani turizm faaliyetinde devamlı kalış şekline dönüşmeyen bir gezme, gidilen yerde geçici bir kalış ve sonra sürekli ikamet yerine dönüş söz konusudur (Sezgin ve Acar, 1991, s. 1).

Turizm kavramı üzerinde birçok tanım yapılmışsa da, bütün sosyal kavramlarda olduğu gibi tek bir turizm tanımı üzerinde anlaşılamamıştır. Turizmin ilk tanımı E. Guyer Freuler tarafından 1905 yılında ortaya atılmıştır. Bu tanıma göre turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine, doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır (Kozak vd., 2011, s. 1). Hunziker ve Krappt’ın tanımına göre devamlı konaklamaya dönüşmemek ve kazanç getirici hiçbir faaliyette bulunmamak şartıyla, yabancıların geçici süreli konaklamalarından doğan faaliyetleri tamamına denir (Öztaş ve Karabulut, 2006).

Turizm, insanların sürekli konutlarının bulunduğu yer dışında devamlı olarak yerleşmemek, sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç gütmemek üzere,

serbest bir ortam içinde, iş, merak, din, sağlık, aile ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenlerle, kişisel veya toplu olarak yaptıkları seyahatlerden, gittikleri yerlerde 24 saati aşan veya o yerin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme ile konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan, bir tüketim olayı, endüstri ve sosyal bir olaydır (Olalı, 1990, s. 5).

Barutçugil'e (1982) göre "turizm, kazanç sağlama amacına yönelik olmamak ve sürekli yerleşmemek koşuluyla yabancıların bir yere seyahatleri ve orada konaklamaları sonucunda ortaya çıkan olayların tümüdür". Uluslararası turizm sözlüğüne göre "eğlenmek amacıyla yapılan geziler ve seyahatleri içeren insan faaliyetlerinin tümüdür".

Turizm, sürekli yaşanan yer dışında, ticari kazanç dışı nedenlerle yapılan ve yirmi dört saati aşan veya en az bir gecelemeden oluşan geçici seyahat ve konaklamaların ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal nitelikli tüketim olay ve ilişkilerinin bütünüdür (Brown, 1993, 57).

Özetlemek gerekirse, turizmle ilgili bir tarif yaparken en azından aşağıdaki unsurları dikkate almak yerinde olacaktır.

- Kişilerin sürekli olarak oturdukları yerin dışında olması,
- Seyahat nedeninin geçici olması,
- Seyahat nedeninin bir yerde çalışmak, iş yapmak amacını gütmemesi,
- Gittikleri yerde tüketici durumunda olması,
- Geçici konaklamadan sonra sürekli ikametgahlarına dönülmesi.

Turizm insanların gezmek, görmek, eğlenmek, dinlenmek gibi çeşitli nedenlerle katıldıkları ve süreklilik arz etmeyen faaliyetler bütününden oluşmaktadır.

2.2. Turistin Tanımı

Genel olarak bakıldığında, turizm faaliyetine katılan bireylere turist denilmektedir. Bu yüzden turist için aşağıdaki tanımlar verilmektedir.

Turist, turizm tanımındaki özelliklere uygun olarak, belirtilen nedenlerin etkisi ile belirli bir süre için seyahat eden, ziyaret ettiği yerde yirmi dört saatten fazla kalan veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme yapan, mali gücü, zamanı ve maddi kapasitesi sınırlı olan, rahatına düşkün, geleneklerini koruyan, temizlik ve kendine uygun konfor arayan, maceraperest olmayan insandır (Akat, 1997, s. 5). Turizm olayına yol açan, yön veren ve bu olayın odak noktasını oluşturan insan turist sözcüğü ile tanımlanır (Barutçugil,

1982). Turist, zamanı kısıtlı olan, temel amacı psikolojik tatmin sağlamak olan, seyahat süresince kazanç elde etmeyi düşünmeyen ve ekonomik anlamda tüketici olan kişidir (Kozak, 2006). Turist, sürekli yaşadığı yer dışına geçici bir süre için çıkan, tüketici olarak seyahat eden, konaklayan ve daha sonra yeniden yaşadığı yere dönen kişidir (Coltman, 1989, s. 3).

Olalı'ya (1982) göre ‘‘turist, oturduğu yerden başka bir ülkeye 24 saatten az olmamak koşulu ile gelen ve geldiği yerde dinlenme, spor, sağlık, aile ilişkileri ve iş nedeni ile bulunan kişidir’’.

Bu tanımlamalardan hareketle turistin genel özellikleri şunlardır (Uçkun'dan aktaran Hussein ve Saç, 2008, s. 7):

- Turist, sürekli yerleşme amacı olmaksızın dinsel, sağlık, sosyal-kültürel gereksinimler, aile bağları, eğlence ve dinlenme, iş veya boş zamanları değerlendirme amacıyla, seyahat eden kişidir.
- Turistin temel amacı psikolojik tatmini sağlamak olan, seyahati süresince mal veya hizmet üretimi veya satışı yoluyla kazanç elde etmeyi düşünmeyen, ekonomik anlamda tüketici olan kişidir.

Sürekli olarak konaklamak, çalışmak ve kazanç sağlamak amacıyla seyahat edenler, bir ülkeye göçmen olarak gelenler, eğitim için bir yıldan daha uzun süre kalan, sınır bölgesinde yaşayan ve komşu ülkede çalışan insanlar turist olarak kabul edilmemektedir (Hussein ve Saç, 2008, s. 7).

Turistler, seyahatlerini ve geçici konaklamalarını kendi ülkelerinde veya yabancı bir ülkede gerçekleştirmelerine göre yerli ve yabancı turist olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.3. Turizmin Önemi

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve psikolojik değişimler, turizm alışkanlıklarını ve ihtiyaçları üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Bunun sonucu olarak uluslararası düzeyde yaygın bir turizm hareketi doğurmuştur. Böylece, turizm olgusu günümüzde ulaştığı boyutlar sayesinde, sanayileşme ve uluslararası ticaret gibi önemli ve sürekli bir sektör özelliğine sahip olmuştur (Coltman, 1989). Hizmet endüstrisi olarak nitelenen turizm, ulusal ve uluslararası düzeyde kazandığı dev boyutlarla yatırımları ve iş hacmini geliştiren, gelir yaratan döviz ve istihdam sağlayan sosyal ve kültürel hayatı etkileyen, çevreyi koruyan bir kapsam kazanmıştır.

Günümüzde gelişmiş ya da gelişmekte olan dünya genelindeki birçok ülke için turizm, önemli bir ekonomik faaliyet olarak kabul edilmektedir. Turizmin önemi 20. Yüzyılın ortalarında anlaşılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile birlikte turizm hareketleri özellikle batı toplumlarında gelişmeye başlamıştır (Burkart ve Medlik, 1982). 1960'lı yıllardan sonra ise, turizmin ekonomik öneminin zamanla anlaşılmasıyla birlikte, bugün en hızlı gelişen sektörlerden biri durumuna gelmiştir (Bahar ve Kozak, 2008, s. 53).

WTO verilerine göre 2020 yılında dünya turizminin 1,602 milyon kişiye ulaşacağı ve 2 trilyon dolarlık bir gelir yaratacağı tahmin edilmektedir. Bu büyüme içinde uzun süreli mesafeli seyahatlerin daha hızlı gelişmesi beklenmektedir (World Tourism Organization, 2014).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik gelişmeleri, büyük ölçüde döviz gelirlerine bağlıdır. Bu ülkeler tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçtikleri için sanayileşmenin finansman ihtiyacı için turizmi alternatif kaynak durumuna getirmiştir. Turizm sektöründe hizmet üretiminde belirli aşamaya kadar makineleşme elverişli olduğu için işsizlik sorununun çözümü için turizm önemli katkılar sağlamaktadır (Song ve Witt, 2000).

Turizm, gelişmekte olan ülkelerde döviz girdisini sağlayan, istihdam olanaklarını sağlayan ve ülkeler arasında ortak bir yaşam kalitesinin gelişmesine yardımcı olan bir faaliyet olarak kabul edilmektedir. Turizmin hammaddesi ülkenin doğal, tarihi ve kültürel değerleri olduğundan yerel kaynaklara dayalı gelişme sağlayabilen özelliği vardır (Demir ve Çevirgen, 2006).

Turizm bir sosyal olarak insandan insana, toplumdan topluma hareket eden bir olaydır. Turistler sürekli olarak oturdukları yeri terk edip başka yerlere gittikleri için sürekli yerli insanlarla iletişim kurmakta, yepyeni sosyal ilişkilere girmektedirler. Turizm sosyal bakımdan önemi, iki yönlü bir nitelik taşımaktadır. Turistler gittikleri yerleri etkilemekte, aynı zamanda bu yerlerden kendilerinde etkilenmektedir (Usta, 2012).

Turizmin diğer bir önemi ise, yoğun iş ortamından uzak, yorulan beden ve zihinlere olan olumlu ve yenileyici etkisi bir gerçektir. Bu yüzden turizm sağlık politikaları düzenlemelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Günlük sıkı bir çalışma düzeni içinde bulunan insanlar oldukça yorulmaktadır. İnsanlar psikolojik ve fiziksel olarak dinlenmesinde şifalı sular, doğal güzellikler ve spor etkinlikleri faydalı olmaktadır. Sağlıklı bir yaşama sahip olmak için yapılan seyahatler turizmin toplum sağlığı bakımından önemini ortaya koymaktadır (Standeven ve Deknop, 1998). Günümüzde tıbbın gelişmesine ve yeni ilaçların bulunmasına rağmen geçmişten şimdiye insan sağlığı için yararlı olan kaplıca, şifalı sular bugün de tedavide büyük öneme sahiptir. Hastalıkların tedavisi, kronik

ağrılarının iyileştirilmesi, iş gücünün ve sağlıklı yaşamın yeniden kazanılması sağlık turizmi sayesinde gerçekleşmektedir. Diğer etkileri ise günümüzde turizm uluslararası barışın ve dostluğun temel ögesi ve başlıca faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Turizm toplumları birbirine daha çok yaklaştırdığı ve böylece evrensel barışın oluşumuna katkı sağladığı görülmektedir. Planlı kültürel turizm gelişmesi, yerli halkın kendileri hakkında daha fazla şeyler öğrenmelerini sağlayarak, kültürel miraslarına ilişkin sahiplenme duygularını artırmakta ve öz değerlerinin önemini kavramalarına yardımcı olmaktadır (McKercher ve DuCross, 2002). Ayrıca turizm birçok ülke ve bölgede kadına yeni bir konum sağlamış, ulusal nitelikli önyargıların azalmasına neden olmuştur.

Azerbaycan için de turizmin yeni olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla bu alanda kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Azerbaycan turizmin gelişmesini çok önemsemiş, hükümet ve sivil toplum örgütleri ile kapsamlı bir çalışma içine girilmiştir. Fakat yeni gelişen bir alan olduğu için birçok aksaklık kendini göstermektedir. Aynı zamanda turizm alanında gelişmiş ülkelerin tecrübelerinden yararlanılması zorunluluğu doğmakla beraber, bu ülkelerin çalışma yöntemini de benimsenilmesi gerekmektedir. Halkın turizme bakış açısının ele alınması ve bunu çağdaş turizmin bir parçası olarak kabul etmek, gelecekte ortaya çıkabilecek olumsuz vakaların karşısının alınmasında en önemli etken olacaktır. Kısaca, Azerbaycan'da turizmi önemli bir sektör haline gelmesi için çok boyutlu çalışmalar gerekmektedir. Bunun için de toplumun en önemli direği olan halkın turizmle ilişkisinin yerinde tespiti turizmin olmazsa olmazlarından.

Azerbaycan'da turizmin yerel halkın üzerine etkileri çoğu zaman göz ardı edildiğinden konuyla ilgili kapsamlı çalışmalar sayıca çok azdır. Bu araştırma ile Azerbaycan'da turizmin yerel halk üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde araştırılarak, elde edilen bulgular ve çıkan sonuçlar kapsamında sunulan çözüm önerileri ileriye dönük turizm sektörüne katkı sağlayabilecektir.

2.4. Turizm Arzı

Turistik zenginliklerin tümüne turizm arzı denilmektedir. Başka bir deyişle, turizm arzı, belirli şartlar altında belirli bir fiyatta, bir memleketin veya bir bölgeyi turistlere satmaya ya da turistlerin faydalanmasına sunduğu turistik zenginliklerin bütünüdür (Sezgin ve Acar, 1991, s. 27). Diğer bir ifadeyle, turizm arzı, bir ülke tarafından dış ve iç turizme sunulabilen maddi ve manevi değerlerin bütünüdür (Usta, 2012). Belirli bir zamanda

üreticilerin çeşitli fiyatlardan satılmak üzere piyasaya sundukları miktarlar da, arz olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 1998). Turizm arzı, belli koşullar altında belirli bir fiyata, bir varış yeri turistlere satmaya ya da turistlerin faydalanmasına sunduğu turistik zenginliklerin tamamıdır. Ekonomik literatürde arz denildiği zaman, belirli bir piyasada belirli bir fiyattan sunulmak istenen mal miktarı akla gelmektedir (Olahı, 1988).

Turizm sektöründe, turizmden bağımsız ve bağımlı olmak üzere iki çeşit arz kavramı bulunmaktadır. Bir bölgenin doğal, tarihi, kültürel ve sanatsal değerleri, gelenek ve görenekleri, kutsal yerleri vb. gibi faktörler, turizmden bağımsız arz unsurlarını oluşturan öğelerdir. Bir yerin bu tür varlıklara sahip olması, o yere ya da bölgeye olan turizm talebini artıracak, teşvik edecek ve çekiciliğini artıracaktır. Bağımlı turizm arzı ise, yukarıda sayılan değerlerden turizm amaçlı yararlanmak üzere, turistik mal ve hizmetlerin alt ve üst yapısı tamamlanmış bir dizi tesislerle turisttin hizmete arz edilmesi olayıdır. Bağımlı turizm arzı tamamen bir bölgeye olan turizm hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan bir arz çeşididir. Kamu ve özel sektör temsilcileri konaklama, ulaştırma, güvenlik ve çeşitli altyapı hizmetlerine kadar her faaliyeti turizm için organize etmektedir. Bağımlı turizm arzı, bir bölgede var olan turizm potansiyelinin turizm sektörünü destekleyici kurum ve kuruluşlar yardımıyla turiste hizmet amaçlı sunulmasıdır (Cooper, Fletcher, Gilbert ve Wanhill, 1993).

2.4.1. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler

Bireyleri turizme yönlendiren ya da iten çok farklı faktörler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı içsel ve bir kısmı da dışsal faktörlerdir. İş, din, eğitim, kültür, spor, dinlenme, eğlence ve sağlık gibi faktörlere örnektir. Benzer şekilde, tanıtma, reklam ve propaganda ile yeni destinasyonların ortaya çıkması ise dışsal faktörlere örnek verilebilecek unsurlardır (Bahar ve Kozak, 2008, s. 89). Ülkenin ya da bölgenin çekicilik arz eden ve turistin seyahat motivasyonunu artıran doğal varlıkları, değerleri, olanakları ve sosyal-kültürel varlıkları da turizm arzını etkileyen faktörlerdendir (Cooper vd., 1993, s. 81).

Kozak (1998) belirlediği üzere “bir bölgenin çekicilik yaratan arz faktörleri çekicilik, faaliyet ve hizmetler, altyapı, konukseverlik ve maliyet olarak beş gruba ayırmaktadır”.

2.4.1.2. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar çok değişik biçimde, yapıda ve koşullar altında ortaya çıkmaktadır. Bunlar, bir bölgeye özgü olan ve doğanın yine kendinden gelen özellikleridir (Bahar ve Kozak, 2008, s. 90).

İnsanlar, yaşadıkları yerlerde görmedikleri, merak ettikleri ve sonuçta deneyim kazanmak istedikleri bölgelere gitmek istemektedirler. Bu açıdan bakıldığında, insanların herhangi bir katkısı ve emeği olmadan doğal olarak meydana gelmiş olan oluşumlara doğal kaynaklar ya da varlıklar denilmektedir (Sezgin ve Acar, 1991, s. 50). Her bölgenin kendisine özgü iklimi, coğrafi yapısı, bitki örtüsü, jeolojik yapısı ve sahip olduğu güzellikleri bulunmaktadır. Doğal kaynaklar da, kendi içinde doğal güzellikler, iklim ve şifalı sular ve kaplıcalar şeklinde üçe ayrılmaktadır. Tüm bu faktörler turizm talebinin oluşmasına, çekicilik ve isteklendirme yaratılmasına ve ekonomik değer elde edilmesine de olanak sağlamaktadır.

2.4.1.2. Altyapı

Altyapı denildiğinde bir turizm bölgesinin kanalizasyon sistemleri, yol, metro, tünel gibi tesisler akla gelmektedir. Altyapı faktörleri turizmin gelişmesinde en önemli destek unsurlarıdır (Öztaş ve Karabulut, 2006).

Altyapı hizmetleri gidilecek yerin ulaşım olanaklarının konforlu ve güvenli, konaklama tesislerinin kaliteli ve sağlıklı olması anlamını taşımaktadır (Oktayer, Susam ve Çak, 2007).

2.4.1.3. Üstyapı

Turizm üstyapısı konaklama, yeme-içme, ulaşım ve eğlence hizmetleri gibi çekiciliklerden oluşmaktadır. Konaklamadan ulaştırmaya, yeme-içmeden dinlenmeye, sağlıktan bankacılığa yada haberleşmeye kadar turistin beklentilerini ve gereksinimlerini karşılayacak bir yapının kurulması, turizm bölgesi için önem taşımaktadır. Üstyapı konaklama tesisi, alışveriş merkezleri, mağazalar, otobüs-tren-uçak terminalleri, liman ve marinalar, eğlence merkezleri gibi tesisler bölgedeki turizm çekiciliğini tamamlayan faktörlerdendir (Bahar ve Kozak, 2008, s. 93).

Üstyapı denildiğinde genellikle turistik tesisler akla gelmekte ve turistlerin barınma, beslenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlarının karşılanması ön plana çıkmaktadır (Oktayer, Susam ve Çak, 2007).

2.4.1.4.Sosyal-Kültürel Varlıklar

İnsan ve toplum tarafından sosyal-kültürel bakımdan meydana getirilen değerler de turizm arzı içinde yer almaktadır. Bunlar, bir yörenin tarihi zenginlikleri ile sosyal görüşlerinden meydana gelmektedir. Geçmişle ilgili olabileceği çağdaş karakterde de olabilir (Bahar ve Kozak, 2013). Sosyo-kültürel varlıklar, tarihi eser ve anıtlar ile müzelerden oluşmaktadır. Tarihi eser ve anıtlar, eski medeniyetleri tanıtan bir ulusun kültürünü, yaşantısını ve sanatını gösteren kalıntılardır. Anıt, tarihi anıların hatırlanması veya tarihte geçen olayların geleceğin nesillerine anlatılması amacıyla yapılan mimari bir eserdir. Sanat eserlerinin derlenip sergilendiği müze denilmektedir. Müzelerdeki eserlerden eski çağların kültür, sanat, siyasi ve ekonomik hayatını izlememiz mümkündür (Sezgin, 2001, s. 29).

Turizm, bölgesel ekonomi ve planlama üzerinde olduğu kadar, zihniyet üzerinde de etkili bir faktördür. Turistik ürünün sosyo-kültürel faktörlere bağlı oluşu, yerli halkın yaşantısı ile yakından ilgilidir (Timothy ve Boyd, 2003). Büyük şehir merkezlerinden uzak olan bu insanların kültürü, öğrenilenden çok yaşanan kültürdür. Üstelik bu kültür, şehir halkından farklı olarak daha çok, gelenek ve göreneklere bağlıdır. Düzenledikleri yerel, dini ve ulusal şenlikler bazen mevsime göre tatilci turistleri çekebilmektedir.

2.4.1.5.Konukseverlik

Konukseverlik faktörü, maddi olmayan özelliği ile yani turistin manevi değerlerine yönelik bir anlam taşımaktadır (Öztaş ve Karabulut, 2006).

Bir ülkenin, yörenin ve konaklama işletmesinin doğal ve fiziksel çekiciliği yanı sıra sunulan hizmet ve ülke insanının turistlere dönük yapacağı davranışlar turizm hareketliliğini etkilemektedir.

2.5. Turizm Talebi

Genel olarak talep, bir ekonomide insan istek ve ihtiyaçlarını karşılanması için gerekli olan mal ve hizmetlerin üretilmesinde yatırımları ve işletmeleri uyaran, tatmin edilmesi kabul edilen ihtiyaç büyüklüğüdür (Brown, 1993).

Turizm talebi, turizm pazarına yönelmiş ve satın alma gücüyle desteklenmiş seyahat ve tatil istemi olarak tanımlanır. Seyahat ve tatil isteminde olup da, bunun için zaman,

fiziksel, yasal, tıbbi, vb. herhangi bir kısıtlılığı olmayan ve bu isteğini gerçekleştirecek kadar ekonomik güce sahip olan her insan turizm talebini ve bunların belirli bir pazara yönelmiş olanlarının bütünü de, toplam turizm talebini oluşturur (Erdoğan, 1996, s. 326).

Turizm talebi, belirli bir turizm pazarında turizm ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelir ve boş zamana sahip olan, turistik mal ve hizmetleri satın alabilecek tüketici sayısıdır (Usta, 2012).

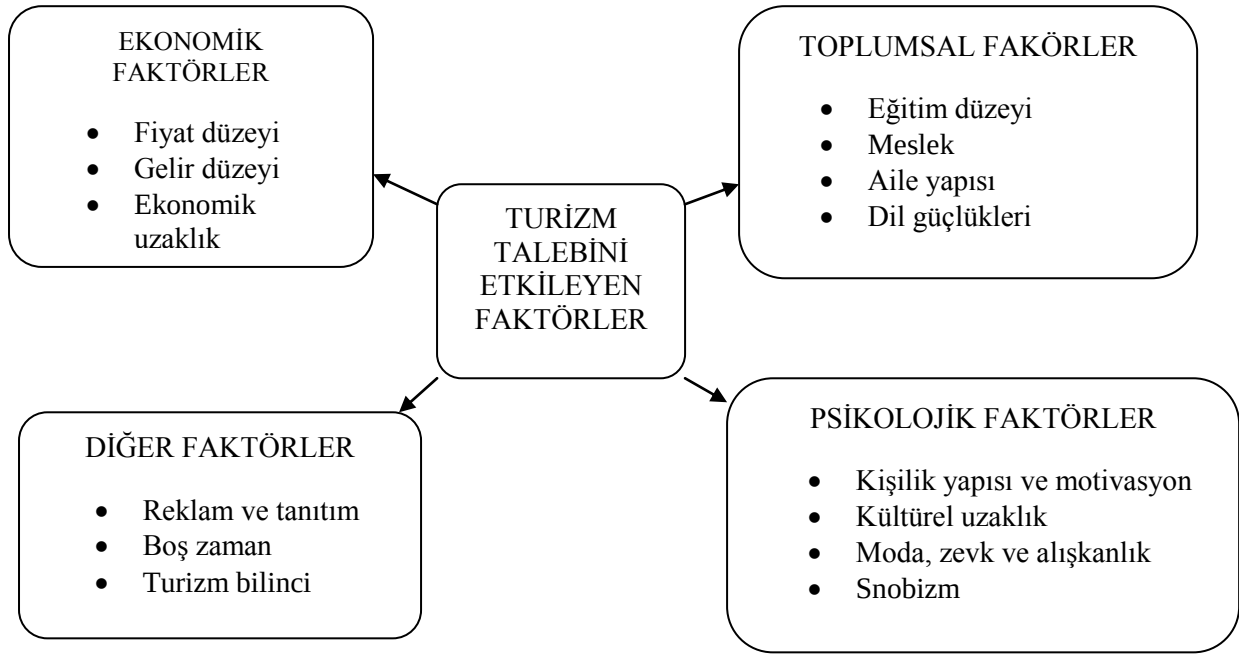
Turizm talebi, ülke içi ve ülke dışı turizm talebi olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Ülke içi turizm talebi, vatandaşların kendi ülkelerinde kalmak şartıyla turizm ihtiyaçlarını karşılama isteğidir. Ülke dışı turizm talebi ise yabancı ülkelerdeki turizm ihtiyaçlarını karşılama isteğidir (Usta, 1996, s. 114).

Turizm talebinin bazı temel koşulları vardır. Bunlar aşağıda gibidir (Erdoğan, 1996, s. 326).

1. Turizm talebi bağımsız bir yapıya sahiptir. Her insan kendi içinden gelen dürtülerin etkisiyle seyahat eder. Bu nedenle turizmde tüm faaliyetlerin odak noktası kişinin bireysel tatmini olmalıdır.
2. Turizm talebi homojen değil, heterojen bir yapıya sahiptir.
3. Turizm talebi bireysel bütçelerden harcama yapılmasını gerektirir.
4. Turizm talebi elastiktir, kolayca vazgeçilebilen bir yapıya sahiptir.

2.5.1. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler

Belli bir turizm ürünü için talebin doğması ve gelişmesi pek çok etmene bağlı olmakla birlikte, bunları ekonomik ve ekonomik olmayanlar şeklinde ikili bir ayrıma tabii tutmak olasıdır. Ekonomik faktörlerin talep üzerinde güçlü bir etkisi olmasına karşın, uzun vadede ekonomik olmayan faktörlerin talebe egemen olduğu görülür (Song ve Witt, 2000). Turizm talebini etkileyen faktörler ekonomik, toplumsal, psikolojik ve diğer faktörler olarak dört başlık altında toplanabilir.

Şekil 1. Turizm talebini etkileyen faktörler (Kozak vd., 2011, s. 64).

2.5.1.1. Ekonomik Faktörler

Ekonomi sınırsız ihtiyaçların sınırlı tatmin vasıtaları ile karşılanması sağlayan, ihtiyaçlar ile tatmin vasıtalarını dengeli kullanmayı öğreten bir bilim dalıdır. Turizm alanında toplumun bir üyesi olan insanın, yer değiştirme ve bu yer değiştirme sırasında ortaya çıkacak bir dizi ihtiyaçların karşılanması problemleri vardır (Ürger, 1992, s. 67).

2.5.1.1.1. Fiyat Düzeyi

Bir mal ya da hizmetin talebini ilk olarak etkileyecek olan faktörün, o mal ya da hizmetin kendi fiyatı olması talep kanununun normal sonucudur. Bu sebeple turizm talebini, turistik mal ve hizmet fiyatları ile bağlantılı olarak göstermek mümkündür (Usta, 1996, s. 116). Bir mal ya da hizmetin talebini ilk başta etkileyecek olan unsurun, o mal veya hizmetin fiyatı olması, talep yasasının normal bir sonucudur. Bu nedenle turizm talebini, turizm mal ve hizmetlerinin fiyatları ile bağlantılı olarak göstermek mümkündür (Kozak vd., 2011, s. 63).

2.5.1.1.2. *Gelir Düzeyi*

Gelir ile turizm talebi arasında pozitif yönlü ilişki vardır. İnsanların gelir düzeyindeki artışlar seyahate çıkanların sayısını da artırmaktadır. İnsanların yaşam ve refah düzeylerinin yükselmesi ve gelişmesi, onların daha fazla tüketimde bulunmalarını sağlamaktadır (Usta, 1996, s. 116). Gelir faktörü turizm talebini ulusal ve uluslararası düzeyde belirleyen en önemli unsurdur. Ülkenin kişi başına düşen reel geliri artıkça, ülke vatandaşlarının seyahate çıkma eğilimi daha fazla olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen gelir miktarının yüksek olduğu ülkelerde turizm talebi daha fazla, düşük olduğu ülkelerde ise az olmaktadır.

2.5.1.1.3. *Uzaklık*

Uzaklık, turizm talebini üzerinde bir etki yapan önemli bir faktördür. Bir ülkenin diğer ülkelere olan uzaklığı ve ulaştırma olanakları, ekonomik bir faktör olarak turizm talebini etkiler (Usta, 1996, s. 116). İnsanlar, benzer özelliklere ve çekiciliklere sahip iki turizm bölgesinden, kendilerine yakın olanı seçecektir. Turist gönderen ülkelere daha yakın olan turizm bölgeleri bu konuda önemli bir avantaja sahiptir. Bu nedenle, turizm talebi ile fiziki uzaklık arasında ters yönlü bir ilişki vardır (Bahar ve Kozak, 2008, s. 119).

2.5.1.2. *Toplumsal Faktörler*

Bir toplumun içinde yaşayan bütün insanların aynı düzeyde seyahat eğilimine sahip olduklarını söylemek doğru değildir. Turizm talebi üzerinde etkili olan faktörlerden birçoğu ekonomik içerikli olmasına rağmen, diğer birçoğu da sosyal içeriklidir. Turizm talebi üzerinde etki eden toplumsal faktörler eğitim düzeyi, meslek ve aile yapısı gibi etmenler gösterilebilir.

2.5.1.2.1. *Eğitim Düzeyi*

Eğitim düzeyi ile turizm talebi arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yüksek kesimin düşük kesime oranla daha fazla seyahat etme alışkanlığına sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe çeşitli rekreatif etkinliklere katılma isteği de artmaktadır (Usta, 1996, s. 118). Eğitim düzeyi yükseldikçe daha fazla gelir ve toplumsal statü sağlayan meleklerde çalışma olasılığı artan bireylerin beklentileri de

artmaktadır. Bunun sonucu olarak bireylerin beklentilerinde artmaktadır (Kozak vd., 2011, s. 66).

2.5.1.2.2. *Meslek*

Kişinin mesleği, meslekteki durumu dolayısıyla üyesi olduğu sosyal sınıfın da turizm talebini etkilediği görülmektedir (Bahar ve Kozak, 2008, s. 124). Aynı gelir seviyesinde olduğu halde, farklı mesleklerde ve çalışma dallarında bulunanların turizme katılma oranları değişiklik gösterebilir. Diğer bir deyimle, belirli bir mesleğe bağlı olanların, turizm talebi, bir başka meslek grubuna dahil olanlardan farklı olabilir (Eralp'tan aktaran Ünlüöner vd., 2007).

2.5.1.2.3. *Aile Yapısı*

Bekar, evli yada çocuklu olup olmama, çocuk sayısı, aile ve akraba bağılılıkları aile yapısı ile ilgili özellikler de bireylerin turizm hareketlerine katılmasını, seyahat ve konaklama süresini etkilemektedir (Ünlüöner vd., 2007). Genellikle bekar ve genç evli çiftler daha sık seyahat etme olanağına sahip olabilirken, çocuklu aileler seyahate katılmada önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda gerek ulaşım araçları, gerek tur operatörleri ve gerekse turizm bölgeleri çocuk sahibi aileler için değişik çalışmalar başlatmıştır (Kozak vd., 2011).

2.5.1.3. *Psikolojik Faktörler*

Turizm talebini etkileyen başlıca faktörlerin çoğunlukla ekonomik karakter taşımasına rağmen, bunlar kadar önemli düzeyde etkiye sahip olmayan ve genellikle turistlerin bireysel özelliklerine göre ya da toplumsal yapılarına göre değişen birtakım faktörler de vardır. Bu faktörlerden büyük bir bölümünün en belirgin özellikleri ise rakamlarla açıklanamayan soyut veya psikolojik faktörlerdir.

Turizm talebini etkileyen çok sayıdaki psikolojik faktörler arasında moda büyük yer tutmaktadır. İnsan yaşamını yönlendiren en önemli etkenlerden olan moda, zevk ve alışkanlıklar, diğer mal ve hizmetlerde olduğu gibi, turistik mal ve hizmetlere olan talebi de etkilemektedir (Usta, 1996).

2.5.1.4. Diğer Faktörler

Ekonomik, psikolojik ve toplumsal faktörler içerisinde yer almayan, ancak turizm talebini etkileyen unsurlar olarak reklam ve tanıtım, boş zaman ve turizm bilincidir.

2.5.1.4.1. Boş Zaman

Turizm talebini oluşturan koşullardan biride boş zamandır. İnsanların sosyal alandaki gelişmeler sonucu sahip oldukları boş zaman süresi, turizm talebini ulusal ve uluslararası düzeyde belirleyicisidir. Turistik tüketimin gerçekleşmesi için belli bir sürenin ayrılması gerekmektedir.

2.6. Turizmin Etkileri

2.6.1. Turizmin Ekonomik Etkileri

Uluslararası turizm hareketleri, çeşitleri ne olursa olsun, bazı harcamaları da gerektirdiğinden, sanayi ve tarımda geri kalmış bölge ve ülkeler için her şeyden önce gelir ve istihdam kaynağı oluşturmaktadır (Akat, 1997, s. 51). Turizm, sadece döviz getirip, ödemeler bilançosuna katkısıyla kalmaz, aynı zamanda turiste mal ve hizmet sunmak üzere faaliyete geçen mağaza, restoran, otel, eğlence ve ulaşım kurumlarıyla yerli halka çeşitli olanaklar sunulmasını sağlar (Coltman, 1989, s. 221).

Turizm, gerek ulaştığı boyutlar, gerekse gösterdiği hızlı gelişme bakımından son derece önemli bir ekonomik faaliyet alanı oluşturmakta ve birçok ülke turizmden daha büyük kazanç sağlamak için büyük çaba sarf etmektedir. Turizmin ekonomik etkileri genellikle olumlu ve olumsuz ekonomik etkiler olarak değerlendirilmektedir (Olalı ve Timur, 1988).

2.6.1.1. Turizmin Olumlu Ekonomik Etkileri

2.6.1.1.1. Ödemeler Dengesi Üzerinde Etkisi

Bir ülkenin ödemeler bilançosu, belirli bir süre içinde o ülke sakinleri ile yabancı ülke sakinleri arasında yapılan tüm ekonomik işlemlerin sistematik bir şekilde tutulan kaydı olarak tanımlanmaktadır.

Bir turist kabul eden ülkenin uluslararası ekonomik durumunu en iyi ve en açık şekilde gösteren ölçü, o ülkenin dış ödemeler dengesi olarak kabul edilmektedir (Olalı ve Timur, 1988). Turizm birçok ülkenin dış ödemeler dengesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Turizmin para akımları açısından, genellikle turist gönderen bölgede kazanılan ve tüketim dışı kalan ya da tasarruf edilen paranın gidilecek yörede harcanması olarak tanımlanır (İçöz ve Kozak, 1998). Uluslararası turizm hareketleri nedeniyle elde edilen dövizler, daha çok döviz arzı ve talebi üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki, dışarıya turist gönderen ülkenin döviz talebi, turist kabul eden ülkenin ise döviz arzını artırıcı rol oynamakta ve sonuçta ödemeler dengesi üzerindeki etki olarak belirginlik kazanmaktadır. Bunun sonucunda turizm gelirleri ile turizm giderleri bir ülkenin dış turizm bilançosunu oluşturmaktadır. Yabancı turistlerin yaptıkları her türlü turistik harcamalar dış turizm bilançosunun aktifinde, vatandaşların dış ülkelerde yaptıkları turistik harcamalar ise bilançonun pasifinde yer almaktadır (Bayer, 1992).

Diğer yandan, turizmin ödemeler dengesi üzerindeki etkisinin yanında, ülke vatandaşlarının dış turizme katılması ve dışarıda belirli turistik mal ve hizmetler için yaptıkları ödemeler dolayısıyla görünmeyen ithalat meydana getirmektedir.

2.6.1.1.2. İstihdam Etkisi

Herhangi bir sektörün ekonomi üzerindeki gözle görülebilir en belirgin etkilerinden biri yaratılan istihdamdır. İstihdam etkisi, turizmin gelişmesine ve turizm talebinin yoğunluğuna bağlı olarak artar. Turizmin gelişmesine paralel olarak turistik tesis yatırımlarını da artar. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde turizmin önemli istihdam olanakları sağladığı kabul edilmektedir (Coltman, 1989, s. 224).

Turizm, yatırım aşamasından her hizmetin verildiği en son aşamaya kadar dolaysız ve dolaylı çok çeşitli iş olanakları yaratmaktadır. Bir istihdam kaynağı olarak turizm, özellikle iklim ve manzaradan başka doğal kaynağı bulunmayan, endüstrinin gelişmediği bölgeler ve alternatif istihdam olanakları sınırlı olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır (Akat, 1997, s. 56)

Turizmin genel olarak, doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olmak üzere üç tür istihdam meydana getirdiği kabul edilmektedir (Avcıkurt, 2003).

Doğrudan istihdam: Konaklama, yeme-içme işletmeleri, ulaştırma işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri gibi turizm işletmelerinde doğrudan istihdam kapsamındadır.

Dolaylı istihdam: Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ürünleri ve hizmetleri sağlayan sektörlerdeki ve turistlerin harcamalarından yararlanan faaliyetlerdeki işler dolaylı

istihdamı oluşturur. Tarım, balıkçılık, inşaat, el sanatları, bankalar ve imalat gibi sektörlerde turizmin gelişmesi ile birlikte sağlanan istihdam bu gruba dahil edilebilir.

Uyarılmış istihdam: Doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanmasıyla ekonomide yaratılan ek istihdam uyarılmış istihdam olarak adlandırılmaktadır. Sektörün emek-yoğun üretim tarzı ile çalışması, turistik mal ve hizmet üretiminde otomasyon imkânının büyük ölçüde zor olması, turizmin doğrudan istihdam etkisini artırmaktadır. Diğer sektörlerle oranla istihdam yoğunluğunun fazla olduğu turizm sektöründe istihdamın katkısı ekonomik bir kazanç olduğu gibi, işsizlik sorununun giderilmesi bakımından da büyük önem taşımaktadır.

2.6.1.1.3. Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi

Turizmin belki de en önemli ekonomik ve olumlu etkisi gelir yaratma etkisidir. Turistlerin gittikleri ülkede konaklama, gezi-eğlence, yeme-içme, ulaşım alışveriş vb. gibi gereksinimlerini karşılamak için yaptıkları harcamalar söz konusu yerin ekonomik olarak gelirinin artmasına neden olacaktır (Coltman, 1989). Bahar ve Kozak (2013) çalışmasında “turizm sektörü, irili ufaklı birçok sektörle ilişkili olduğundan, elde edilen turizm gelirleri bu sektörlerdeki birçok mal ve hizmetin üretim, tüketim, ihracat ya da ithalatına yol açmaktadır”.

Turistlerin doğrudan yaptığı harcamalar yanında, turizmin vergi gelirlerini artırıcı özellikleri de vardır. Havaalanı vergileri, turizmde kullanılan ithal mallardan alınan gümrük vergileri, vize ücretleri, turizm işletmelerinden alınan kurumlar vergileri ve çalışanlardan alınan gelir vergileri de devlet gelirlerini artırıcı unsurlar arasında sayılabilir (Mathieson ve Wall, 1993). Turizm dolayısıyla elde edilen çeşitli vergi türleri sayesinde artan ülke gelirleri, toplumun altyapı donanımları ve hizmetlerini geliştirmek için kullanılabilir ve genel ekonomik gelişmeye yardım edebilir.

2.6.1.1.4. Bölgelerarası Dengeli Kalkınmaya Etkisi

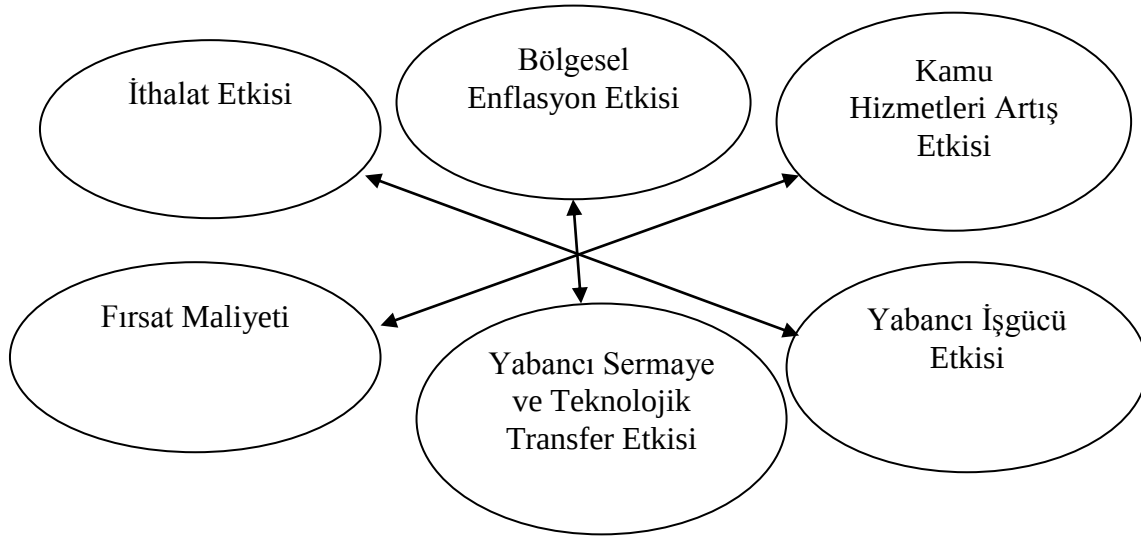
Turizm, ülkede yeni iş imkanları yaratılması suretiyle bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yaparak, bölgelerde dengeli kalkınmaya imkan sağlamaktadır (Avcıkurt, 2003).

Turizmin bölgelerde yaygınlaşması, yerel el sanatları, hediyelik eşya vb. yöresel faaliyetlerin, hizmetlerin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Böylece, bu durum söz konusu bölgeye parasal olarak bir kaynak ve teşvik sağlayacak ve yerel halk bölgedeki işletmelere yöreye özgü mal ve hizmetleri sunma olanağına kavuşacaktır. Turizm, ekonomik ve sosyal gelişme ile bölgelerarası gelişme farklılıklarını en aza indirme amacını da taşımaktadır (Mathieson ve Wall, 1993). Tarım ve sanayi faaliyetleri açısından yeterli kaynak ve gelişme olanaklarına sahip olamayan ancak zengin turizm potansiyeline sahip ülkelerin planlı ve etkin bir turizm politikası uygulaması sonucunda turizmde dengeli bir gelişme sağlamaktadır (Bahar ve Kozak, 2008).

2.6.1.2. Turizmin Olumsuz Ekonomik Etkileri

Turizmin ulusal veya yerel ekonomiler üzerinde olumlu ekonomik etkiler yanında, olumsuz nitelikte sayılabilecek bir maliyet ve etkileri de bulunmaktadır.

Turizmin zaman içindeki gelişimi, turizmden sağlanan faydanın azalacağını ya da olumsuz gelişmelere neden olacağını göstermektedir (Avcıkurt, 2013).

Şekil 2. Turizmin olumsuz ekonomik etkileri

2.6.1.2.1. İthalat Etkisi

Uluslararası turizm hareketlerinin ülkelerin ekonomik bağımsızlığını teşvik ettiği belirtilmesine karşın, gelişmiş ülkelere Üçüncü Dünya ülkelerine giden turistlerin bölge

ekonomisi üzerinde bağımlılık yaratıklarında kabul edilmektedir (Mathieson ve Wall, 1993).

Gerek tüketim amaçlı, gerekse turizmin toplumun tüketim alışkanlıklarında ortaya çıkabileceği etkiler nedeniyle, bazı malların (gıda, inşaat malzemeleri vb.) yurtdışından ithali gerekebilmektedir. Turizm, beraberinde teknolojik yatırımları da getireceği için ülkenin ithal eğilimini artırabilir (Avcıkurt, 2013).

2.6.1.2.2. Turizmin Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Ekonomi literatüründe, toplam talebin toplam arzı aşması sonucu fiyatlar genel seviyedeki yükselmeye enflasyon denilmektedir. Diğer bir ifadeyle enflasyon, sürekli artış gösteren fiyatlar ve bunun sonucunda da paranın satın alma gücündeki azalma anlamına gelmektedir (Bahar ve Kozak, 2005) .

Belirli bir sezon içinde kitlelerin akın halinde geldikleri yörelerde arzın aynı oranda gelişmemesi enflasyonist baskılara yol açar. Turizmin enflasyonist sonuçları birkaç şekilde ortaya çıkabilir. Varlıklı turistler yüksek fiyatlarla bir takım ürün ve hizmetlerin satın alabilme gücüne sahiptir (Coltman, 1989). Bunu fark eden işletmeler yoğun bir şekilde turistlere hizmet ederek kar marjlarını artırır ve mevcut ürün ve hizmetlerin fiyatlarını yükseltirler. Özellikle, bir turizm bölgesinde talebin yoğunlaşma göstermesi bölgesel enflasyon oluşturur (İçöz ve Kozak, 1998, s. 209).

2.6.1.2.3. Turizmin Fırsat Maliyeti Etkisi

Bilindiği üzere iktisadi sorunun varlığı, kıt kaynakların alternatif kullanım olanakları arasında bir seçim yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda fırsat maliyeti, o malın üretimini bir birim artırmak için gereken kaynakları serbest bırakmak üzere, başka bir malın üretiminden vazgeçilmesidir (Bahar ve Kozak, 2005).

Turizm sektörü açısından bir değerlendirme yapılacak olursa ülkenin turizm sektörüne yapacakları yatırımla elde edecekleri gelirin, diğer sektörlerde yapıldığı zaman elde edilecek öngörülen gelir ile kıyaslanmasına kısaca turizmin fırsat maliyeti denilebilir. Fırsat maliyeti olgusu bu anlamda, ülkenin kıt olan ekonomik kaynaklarının en iyi yerlere yönlendirilmesi sonucu elde edilebilecek maksimum hasıla miktarı olarak da algılanabilir.

2.6.2. Turizmin Fiziksel Etkileri

Turizm ve çevre iç içedir. Fiziksel çevre ziyaretçilere birçok çekicilik sağlamaktadır. Turizmin gelişimi çevre üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler meydana getirebilir. Doğal ve kültürel çevre, turizmin temel varlık nedenidir (Mathieson ve Wall, 1993). Yani, turizmin mevcudiyeti ve gelişimi çevrenin varlığına bağlıdır. Bir bölgede turizmin gelişimi, çevrenin korunması ve iyileştirilmesine katkıda bulunabilir. Bununla beraber plansız ve sağlıksız bir turistik gelişme çevre ve çevre kalitesinin bozulmasına yol açacak çevreyi olumsuz yönde etkileyebilir.

2.6.2.1. Turizm Gelişiminin Çevre Üzerindeki Olumlu Etkileri

Turizm iyi planlandığında ve kontrol edildiğinde çeşitli şekillerde çevrenin devamı sağlanabilir ve iyileştirilebilir. Turizm olayında sağlıklı ve kirlenmemiş bir çevre çok önemlidir (Ürger, 1992, s. 278). Turizm, bir yandan kaynakları yoğun bir biçimde kullanan, bir yandan da korumak zorunda olan bir endüstridir. Çünkü turizm, çevreyi bir arz potansiyeli olarak kullanmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006, s. 10).

2.6.2.1.1. Doğal Alanların, Arkeolojik, Tarihi Mekânların ve Mimari Tarzın Korunması

Turizm, deniz yaşamı, ulusal ve bölgesel parkların geliştirilmesi dahil, önemli doğal alanların ve yaban hayatının korunmasına yardımcı olabilir (Mathieson ve Wall, 1993). Turizm olmaksızın bu doğal alanlar başka kullanımlar için geliştirilebilir veya çevreyle ilgili açıdan kötüye gitmesine müsaade edilmiş olur. Bu da çevresel mirasın kaybına yol açabilir (İnskeep, 1991).

Turizm, turistler için çekicilik taşıyan arkeolojik ve tarihi yerlerin korunmasına yardım edebilir ve bu mekanlara ilgi uyanmasına sağlayabilir. Turizm bu yönüyle tarihi öneme sahip alanların korunmasına olumlu yönde katkıda bulunmaktadır (Kozak vd., 2011, s. 95). Bilindiği gibi, turizm talebini oluşturan en önemli unsurlardan birisi tarihi yöre ve anıtlar olmaktadır. Aksi halde, bu yerlerin ve mekanların kötü kullanımı veya kaybolması, böylece bölgelerin kültürel mirasının yok olması söz konusu olabilir. Eski mimari yapıların restorasyonu, geleneksel ev tiplerinin korunması turizmin olumlu etkileri olarak sayılabilir. Aynı şekilde, dünya üzerinde birçok ülkedeki tarihi değerlerin korunmuş olması önemli turist çekiciliği sağlamaktadır.

2.6.2.1.2. Çevre Bilincinin ve Altyapının İyileştirilmesi

Yerel halkın doğal çevreye ilgi duymadığı ve korunması için fazla özen göstermediği yerlerde, turistlerin hem doğal hem de yapay çevreye gösterdikleri ilgi yerel halkın, kamu yönetiminin ve turizm işletmelerinin çevre bilincini artırarak çevrenin önemine dikkatlerini çekebilir. Turizmin gelişmesiyle birlikte çevre bilinci ve çevreye ilgi artmaktadır (Şenol, 1996). Uygun plan ve politikaların belirlenip uygulanması ve turizmin tarafları arasında turizm bilincinin oluşmuş olması halinde turizm temiz bir çevreyi teşvik edici etkidir. Hava, su, gürültü kirliliği, çöp ve diğer çevre sorunlarının kontrolü sayesinde, turizm genel olarak çevrenin temizlenmesini teşvik edebilir (Ürger, 1992).

Turizmin geliştirilmesi sayesinde ekonomik, aynı zamanda çevresel fayda olarak yollar, havaalanları, su temini, kanalizasyon ve iletişim imkanları gibi altyapı donanımları ve hizmetleri geliştirilir (İnskeep, 1991). Turizmin etkisiyle, turistik mal ve hizmet üretiminde bulunan faaliyet dallarının gelişmesi, gelir etkisi yaratacağı, alt yapının gelişmesini hızlandırıcı baskılara neden olur. Bu nedenle altyapı bir taraftan turizmin gelişmesine katkıda bulunurken, gelişmeye başlayan turizm de altyapının kalitesinin ve miktarının artırılmasında etkili olmaktadır (İçöz ve Kozak, 1998, s. 242).

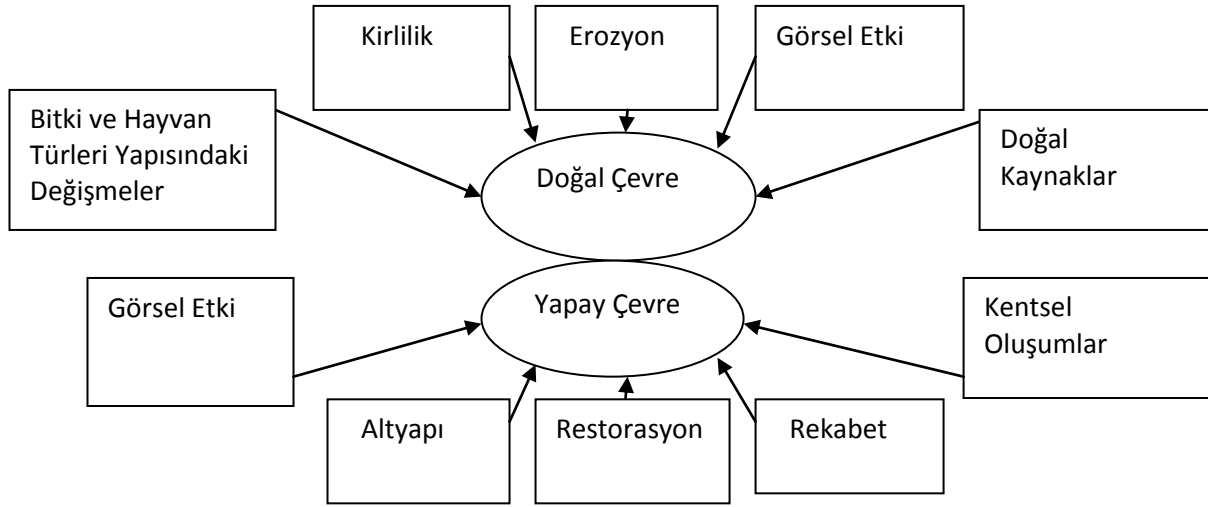
Turizmin gelişmesi nedeniyle bir bölgenin halkı kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlara, elektrik, su ve benzeri altyapı hizmetlerinde üstün bir düzeye ve bir başka türlü elde edemeyecekleri alışveriş ve eğlence olanaklarına kavuşmaktadır (Barutçugil, 1986).

2.6.2.2. Turizm Gelişiminin Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Turizm ve çevre ortak bir ilişkiyi simgeleyen kavramdır. Çevre, bir turizm kaynağı olma özelliğini taşıırken, turizmin en önemli etkileri de çevreye olmaktadır. İyi planlanmadığı taktirde turistik gelişmeler, çevrede olumsuz etkiler yaratır (Demir ve Çevirgen, 2006, s. 8). Çevre tahribatının devam ettiği bir mekanda turizmin uzun süre kalıcı olması beklenemez. Belirli zamanlardaki aşırı yoğunlaşmalar çevre kirliliği, gürültü, altyapı yetersizliği, kalabalıklaşma, hizmetlerin aksaması, çarpık yapılaşma, verimli arazilerin tahrip edilmesi, getirim çevresinin artması ve kırsal alanların kentsel bir havaya bürünmesi gibi çevre sorunlarını beraberinde getirmektedir (Şenol, 1996). Turizmin belirli bölgelerde kapasitesini aşırı zorlaması sonucu, o bölgenin yerel halkından bazıları yaşadıkları yerleri

terk etme eğilimi içine girmektedir. Çok katlı turistik yapılar, manzaraların kaybolmasına, taşıt ve inşaat gürültüleri, çöplerin görüntüsü ve kokusu hem yerel halk hem de turistler üzerinde olumsuz etki meydana getirmektedir (Kozak vd., 2011, s. 96).

Turizmin çevre üzerinde olumsuz etkileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 3. Turizm gelişiminin çevre üzerindeki olumsuz etkileri

2.6.3. Turizmin Sosyal-Kültürel Etkileri

Turizm yalnızca ekonomik bir olay olmayıp, çevreyle ilgili, siyasi, sosyal ve kültürel yönleri de olan toplum ve sosyal yapı üzerinde önemli rol oynayan uluslararası bir harekettir. Bu nedenle, turizmin etkileri değerlendirilirken sadece gelir getirici ve döviz kazandırıcı özellikleri gibi ekonomik sonuçlar değil, sosyal ve kültürel yansımaları gibi konuların araştırılması da büyük önem arz etmektedir.

2.6.3.1. Turizmin Olumlu Sosyal-Kültürel Etkileri

Turizm, farklı toplumlardan gelen bireylerin birbirleri ile bilgi alışverişinde bulunmaları ve kültürel yapılarını daha yakından tanımaları, dostluk ve arkadaşlık oluşturarak toplumsal barışı ve hoşgörüyü arttırmaktadır. Turizmin kırsal bölgelerin kentleşmesini hızlandırması da bir başka olumlu etkiyi oluşturmaktadır (Kozak vd., 2011, s. 89). Turizm, aile yapısı ve kadın hakları konusunda birtakım değişimleri beraberinde getirmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik ve toplumsal açılardan daha önce aile içinde sıkışmış olan kadın, turizm yoluyla daha özgür bir konuma gelebilmektedir (Roney, 2011, s. 111).

Özetle turizmin toplum üzerinde olumlu sosyal-kültürel etkileri aşağıdakilerden oluşmaktadır (Kozak vd., 2011, s. 90):

- Boş zaman kullanma alışkanlığı geliştirir.
- Temizlik bilincinin gelişmesini sağlar.
- Yeni mesleklerin ortaya çıkmasına neden olur.
- Yabancı dil öğrenmeye yönlendirir.
- Aile bağlarını güçlendirir.

2.6.3.2. Turizmin Olumsuz Sosyal-Kültürel Etkileri

Turizmin ülkenin toplumsal yapısı üzerinde olumlu etkileri olabileceği gibi, beraberinde getirdiği bazı olumsuz etkileri de bulunabilir.

Turizmin sosyal yapı üzerindeki önemli bir etkisi, yerel halkın turistlerin kendi toplumlarıyla bağdaşmayan tüketim kalıplarını ve farklı hayat biçimlerini taklit ederek içselleştirmeye çalışmaları, yani gösteriş etkisidir. Gelişmiş ülkeler ve azgelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklar fazla olduğundan, gösteriş etkisi azgelişmiş ülkelerde daha belirgin bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Roney, 2011, s. 114)

Genel olarak turizmin, bir ev sahibi toplum üzerinde meydana getirdiği olumsuz sosyal etkileri şunlardan oluşmaktadır:

- Kumar, fahişelik, alkol kullanımı ve diğer arzu edilmeyen alışkanlıkların başlaması,
- Yerel halkın turistler tarafından kullanılan lüks ve ithal mallara özenmesiyle ortaya çıkan “gösteriş etkisi”,
- Turistler ve yerel halk arasında çok belirgin ırksal farklılıkların olduğu yerlerde ırksal gerginliklerin ortaya çıkması,
- Turizm sektöründe çalışanların bir kısmının kendini köle gibi hissetmesi,
- Turistler tarafından kültürün garip bir gelenek veya eğlence olarak görülmesi durumunda yerel halkın kültürel gururunun kaybolması.

2.6.4. Turizmin Yerli Halka Etkileri

Turistik yaşam biçimi turistik ortamlarda bulunan veya bulunmayan yerli halk kesimleri etkilemektedir. Bir ülkeye veya yöreye turistlerin gelmesiyle yerli halk gerek işleri gerekse

turistlere yardım edebilmek için turistlerle karşı karşıya gelirler. Bu karşılaşmalarda yerlilerin başarılı olabilmeleri ve karşılaşmaların en etkin bir şekilde sonuçlanabilmesi için yerli kesimler turistik yaşam biçiminin gerektirdiği özellikleri öğrenmeye çalışırlar. Böylece, yerli kesimler turistlerle ilişkilerinde günlük yaşamlarında sürdürdükleri olağan davranışlarından farklı davranış eğilimleri geliştirir. Turizm yerli kesimlerde bazı değişiklikler yaratmaktadır. Turizm, yerli halkı olumlu ve olumsuz olarak etkilemektedir. Bu etkiler aşağıdaki gibidir (Rızaoğlu, 2003):

- Yerli kesimlerde kadınlar da çalışmaya başlar. Böylece, kadınlar da ekonomik ve toplumsal bağımsızlığa kavuşur.
- Yerli kesimlerde geleneksel aile yapısı parçalanır ve çekirdek aile yapısına dönüşür. Böylece, ailede erkeğin gücü zayıflar, ortadan kalkar veya kadınıninki ile eşitlenir.
- Yerel yönetimlerde toprak sahiplerinin gücü azalabilir ve bu gücün yerine girişimcilerin gücü geçebilir. Yerli kesimlerde insanlar arasında yüz yüze ve dayanışmaya dayanan ilişkiler azalabilir, bireysel çıkarlara dayanan uzak ilişkiler artabilir.
- Tarımsal işletmeler parçalanarak küçülebilir.
- Yerli kültür önem kazanır ve yerli kesimler kendi kültürleri konusunda bilgilerini genişletirler.
- Yerli kesimler yabancıların sahip oldukları kültürleri öğrenirler ve bu konudaki bilgilerini genişletirler.

Her durumda da yer halk değişiklere uyum sağlayabilmek için bir takım beceriler, yetenekler, tutumlar ve davranışlar geliştirmek zorunda kalır. Turistlerin davranışları özellikle, genç yerliler için bir taklit ya da özentiyeye dönüşebilir. Böylece, genç yerliler yeni bir yaşam biçiminin öncüleri olarak devreye girebilir.

Turist yerel halk ilişkilerini incelemede Doxey'in önermiş olduğu Turist Tolerasyon İndeksi önemlidir. Bu indekse göre yerli halkın turizme ve turiste karşı tutumları dört değişik aşamadan oluşmaktadır.

Coşku: Turistlerin bölgeye ilk defa gelmesinden kaynaklanan ve ekonomik kazancının müjdeleriyle süslenmiş coşku aşamasıdır. Bu aşamada özellikle arsa fiyatlarında meydana gelen aşırı yükselme yerli halk tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır.

İlgisizlik: Artık bölge turizme açılmış ve turist sayısında artış meydana gelmiştir. Toplumun sosyal yapısında bölgeye iş bulma umuduyla gelen göçler nedeniyle değişimler söz konusudur.

Rahatsızlık: Mevcut olan yerel tesisler ziyaretçilerin artan taleplerine yetmediği için arzın artırılması çalışmasına hız verilmiştir. Doğadaki geri dönüşü olmayan tahripler dikkat çekmeye, turizm, turistler ve yerel yönetim suçlanmaya başlanmıştır.

Düşmanlık: Bu aşamada ise turitlere karşı olan hoşgörü artık yerini yavaş yavaş kızgınlığa ve tahammülsüzlüğe bırakmaktadır (Doxey, 1976).

Turistlerin yerel halka yönelik tutumları, onlara karşı davranışlarını biçimlendirmekte ve aralarındaki ilişkileri etkilemektedir.

2.7. Turizmin Azerbaycan Ekonomisindeki Önemi

Dünyadaki turizm hareketleri gelişme gösterirken, Azerbaycan'ın turizm hareketlerinde özellikle son yıllarda oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir. Azerbaycan'a gelen yabancı sayısı 2013 yılında 2 508 900 kişiye ulaşmıştır. (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2014).

Tablo 1. Azerbaycan’a Gelen Yabancı Sayısı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Azerbaycan’a gelen yabancı sayısı-	1262,0	1332,7	1898,9	1830,4	1962,9	2239,2	2484,1	2508,9
Toplam(1000)								
Turizm nedeniyle	681,8	731,7	1042,5	1005,4	1279,8	1561,9	1985,9	2129,5
Dinlenme, eğlence turizmi	398,2	427,3	608,8	587,2	661,7	519,8	687,8	705,2
İş turizmi	257,7	276,6	394,1	380,0	547,6	591,9	595,3	648,9
Sağlık turizmi	7,5	8,0	11,5	11,1	14,1	33,3	43,0	46,2
Dini turizmi	4,1	4,4	6,3	6,0	10,2	10,5	13,2	13,7
Akraba ziyareti	...	...	...	...	...	374,7	607,8	673,7
Diğer nedenler	14,3	15,4	21,8	21,1	46,2	31,7	38,8	41,8

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (20.05.2014)

Genel olarak, Azerbaycan turizmi uluslararası gelişmelerin olumlu ve olumsuz yönlerinden etkilenmiştir. 2000’li yıllardan itibaren turizm, Azerbaycan ekonomisinde en gözde sektör haline gelmektedir. Bu gelişmenin sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik etkileri önemli boyutlara ulaşmıştır. Ülkemize gelen turist sayısı ve turizm gelirleri sürekli olarak artmıştır.

Özetlemek gerekirse, turizmin Azerbaycan ekonomisindeki önemi şu çerçevede belirlenebilir.

- Turizm, Azerbaycan’da özellikle ekonomik bir faaliyet olduğu için büyük önem taşımaktadır. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde, turizmden büyük ölçüde yararlanılması söz konusudur.
- Turizm gelir yaratma özelliği açısından ekonominin doğrudan ve dolaylı ilişkide olduğu bütün kesimlere yaydığı gelir etkisi ortaya çıkmaktadır.
- Turizmin Azerbaycan’da diğer ekonomik etkisi, yeni yatırımların yapılması gerektiren ve teşvik eden bir sektör niteliğindedir. Yeni yatırımların ülke ekonomisine olan etkileri katma değer ve yeni istihdam olanaklarının yaratılması şeklinde özetlenebilir.

Azerbaycan’ın turizm sektöründen büyük beklentisi vardır. Azerbaycan’da birçok bölge veya yöre, ekonomik yönden geri kalmışlığını ancak turizm sayesinde ortadan kaldıracaktır.

Yararlar bakımından turizmin Azerbaycan ekonomisindeki yeri ve önemi, üç kategoride incelenebilir.

1. Gelir yönünden önemi
2. İstihdam yönünden önemi
3. Diğer etkiler yönünden önemi

2.7.1. Gelir Yönünden Turizmin Önemi

Azerbaycan ekonomisi gelişmekte olan bir ülkenin genel yapısal özelliklerini taşımaktadır. Azerbaycan sürekli olarak yurtdışından sanayi üretimi için gerekli olan çeşitli hammaddeler, sermaye malları, tüketim malları ithal etmektedir. Azerbaycan ekonomisinin esas kaynağı petrol ve doğal gaz ihracatından oluşmaktadır. Ticaret dengesindeki bu açığı gidermek için en uygun kaynaklardan biri de turizmi geliştirerek gidermektir. Azerbaycan

2002-2005 yıllarında turizmin gelişmesi için ‘‘Devlet Teşviki Programı’’ sonucunda uluslararası pazara entegrasyon olunmuştur.

Devlet teşviki sonucunda 2002 yılında tesis sayısı 94 iken 2013 yılında sayı 4 kat artarak 370’e ulaşmıştır.

Azerbaycan 2010-2014 yıllarında turizmin gelişmesi için ‘‘Devlet Teşviki Programı’’ ile ülkede turizmin karşılaştığı sorunların çözülmesine yardımcı olmak ve turizm alanının daha da gelişmesini sağlamaktır. Azerbaycan’da yüksek ekonomik, sosyal ve ekolojik standartlara ulaşmasına ve ekonominin esas kaynaklarından olmasını sağlamaktır.

Tablo 2. Azərbaycan'da Turizm Gelirleri

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ülke üzere- Toplam (1000)	8480,0	15966,6	17120,5	17 839,6	19065,3	22634,8	27121,5	29600,9
Bakı şəhri	7918,9	15577,2	15392,0	17490,6	13692,8	16022,4	20312,8	22668,7
Bakı şəhri Binegadi ilçəsi	8,5	54,7	124,3	176,2	-	-	-	255,0
Bakı şəhri Hazar ilçəsi	36,4	1158,8	952,7	990,0	-	-	-	-
Bakı şəhri Sebail ilçəsi	3933,0	3557,1	2900,5	3376,4	4648,1	6425,7	9677,2	12115,0
Bakı şəhri Sabunçu ilçəsi	4,8	17,0	25,3	157,8	136,9	119,8	513,0	452,6
Bakı şəhri Surahani ilçəsi	87,5	348,9	1106,4	817,5	670,0	-	14,3	44,2
Bakı şəhri Nerimanov ilçəsi	1146,9	5926,8	6201,6	6843,2	681,8	1146,7	1413,2	1939,7
Bakı şəhri Nizami ilçəsi	150,4	1332,4	1118,5	1147,9	896,1	1626,2	1652,0	2180,6
Bakı şəhri Hətai ilçəsi	163,9	122,7	188,8	292,3	1038,4	1801,4	1824,8	1345,9
Bakı şəhri Yasamal ilçəsi	424,5	575,8	769,1	1755,0	3252,4	2941,5	2819,2	1640,0

Kaynak: Azərbaycan Devlet İstatistik Kurumu (25.06.2014)

2.7.2. İstihdam Yönünden Önemi

Turizmin büyük ölçüde emek yoğun üretime dayalı bir sektör olması, onun doğrudan istihdam olanakları sunması bakımından önemini daha da artırmaktadır (Usta, 2012).

Azərbaycan nüfusunun önemli bir bölümü iş için olanakları sınırlı bir ülke durumundadır. Turizmin Azərbaycan ekonomisi için taşıdığı diğer önemli bir konuda istihdam konusunda ortaya çıkmaktadır. Ülkede nüfusun kentlerde yoğunlaşması sorunu daha da

ağırlaştırmaktadır. Turizm sektörü, bu konuda yeni iş alanlarının açılmasını sağlayarak önemli bir işlev görmektedir. Azerbaycan’da turizm işletmelerinin artışı ile doğrudan istihdam olanakları artmakta diğer taraftan da turizmden elde edilen gelirlerin yatırım alanlarına aktarılması ile turizm dışındaki sektörlerde dolaylı istihdam alanlarının oluşturulması sağlanmaktadır.

Tablo 3. Azerbaycan’da Yıllara Göre Turizm İşçi Sayısı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Toplam Çalışanlar	779	1115	1174	1393	1418	1541	1730	1729
Devlette Çalışanlar	27	28	45	16	15	17	18	24
Özel Sektörde Çalışanlar	752	1087	1129	1377	1403	1524	1712	1705
Yerli İşçi Sayısı	696	1011	1055	1286	1345	1476	1596	1592
Yabancı İşçi Sayısı	56	76	74	91	58	48	116	113

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (25.06.2014)

2.7.3. Diğer Yönlerden Önemi

Turizmin, Azerbaycan ekonomisine gelir ve istihdam etkisi dışında diğer ekonomik etkilerinin de önemli olduğunu belirtmek gerekir.

- Azerbaycan’ın turizme önem vermesi sonucunda altyapı yatırımları turistik bölgelerde artmakta yol, hava alanları gibi yatırımlar yoğunluk kazanmaktadır.
- Ekonomik gelişme olanakları zayıf olan bölge ve yöreler turizm sayesinde kalkınmaktadır.
- Gelir düzeyi yüksek olan yerlerden zayıf olan bölge ve yörelere turistik bölgenin kalkınması için gelir akımı sağlanmaktadır.

- Turizm vergilerle devletin gelirini artırmakla ülke kalkınmasında katkı sağlamaktadır.

Yukarıdaki faktörlerin, Azerbaycan'ın turizm alanındaki gelişmesine olumlu yönleriyle katkı yaptığı söylenebilir. Çünkü Azerbaycan olumlu bir turizm gelişme ortamına sahip bulunmaktadır.

2.8. Azerbaycan'da Turizm Bölgeleri

2.8.1. Bakü-Abşeron Turizm Bölgesi

Azerbaycan'ın kuzey kısmında bulunan Bakü-Abşeron bölgesi turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu bölge mimarlık ve tarihi yapıları, müzeleri ile çok zengindir. Abşeron yarımadasının alanı 8 000 metre karedir. Bakü ili ve çevresinde yaygın olarak tipik Abşeron ikliminin etkisi görülür. Yazları kurak ve sıcak, kışlar ise ılık ve yağışlıdır (Efendiyev, 2010).

Bakü'de yıllık güneşli günlerin sayısı 2800 saat olması turistik faaliyetleri olumlu etkilemektedir. Bakü ülkenin başkent, müzelerin, tarihi yapıların, otellerin, restoran ve barların, eğlence merkezleri ve Hazar kıyısında olmasından yabancı turistlerin cazibe merkezine dönüşmüştür (Nadirov, 2010).

Günümüzde bölge, birbirinden güzel tarihi dokusu, doğal güzellikleri, müzeleri ve kültürel mekânlarıyla bir açık hava müzesi durumundadır. Bakü'de tarihi yapılar arasında en büyük ilgi çeken üç tarafı büyük kale duvarlarıyla kaplı olan İçerişehirdir. Bunun dışında Bakü'de tarihi Cuma Camisi, Kız Kulesi, Ateşgah ve Neft Taşları bulunmaktadır (Yeganlı ve Hacıyev, 2006).

2.8.2. Guba, Haçmaz Turizm Bölgesi

Guba, Haçmaz turizm bölgesi ülkenin güneydoğusunda bulunmaktadır. Bu bölgede Yalama-Hudat sahili, Kalealtı sağlık kaplıcaları, Guba, Gusar, Haçmaz ve Şabran şehirlerinde av turizmi gelişmiştir. Bu yerlerde 150-160 gün turizm hizmetleri gösterilmektedir (Abbasov, 2005).

Guba şəhri Gudyalçay Nehri'nin kıyısında və Böyük Kafkas dağlarına daxil olan Şah Dağ'ın gənəydoğu yamaçlarında bulunmaqdadır. Guba şəhərinin nüfusu 140 000 kişı, Bakü'dən uzaklığı 168 kilometrə və dənizdən yüksəkliğı 600 metredir (Efendiyev, 2010).

Guba şəhərində ən çox tarım gelişmişdir. Burada yetişdirilən meyvə və sebzələr yurtiçi və yurtdışı pazarına çıkmaktadır. Ayrıca Guba'nın elması ölkədə çox məşhurdur.

Guba'da eskiden hali dokumacılığı ilə uğraşan yerli halk günümüzde də halıcılık mərkəzləri vardır. Bu bölgədə yapılan “Çiçi”, “Sirt Çiçi”, “Gimil”, “Cimi”, “Yerfi” halıları dünyanın birçok müzesində və şəhəsi kolleksiyoncularda bulunmaqdadır (Alirzayev, 2011).

Velvələçay üzərindəki məşhur Afurca çağlayanı doğa harikalar listəsinə daxil edilmiş və dövlət tərəfindən korunmaqdadır. Bu doğa harikası hər sənə binlərcə turisti bu bölgəyə çəkməkdədir. Şəhərdə Sekine Hanım Camisi, Cuma Camisi, XVI. Yüzyıla ait birçok yapı, eski doğu hamamları gibi tarihi yapılar bulunmaqdadır (Nadirov, 2010).

Haçmaz şəhəri 148,400 nüfusu ilə Azərbaycan'ın kuzeydoğusunda yer almaqta, doğu tərəftən isə Rusya ilə sənəri bulunmaqdadır. Şəhərdə turizm aktivitesi için rekreasyon alanları, 3 suni göl, termal kaplıcalar və çeşmələr vardır (Efendiyev, 2010).

Bu bölgədə 60'a yakın tarihi və kültürel anıt, Molla Bürhan, Karacık, Hasankale köylerine yakın eski yerleşim yerləri turistlərin uğradıkları turistik alanlardır. Haçmaz şəhəri turistik alanlara və yatırımlara göre ölkədə ikinci turistik şəhərdir. Haçmaz şəhərinin Nabran kasabasında Hazar sahilində ən böyük turizm tətislərinə sahiptir. Bu turistik alanın ən böyük özelliğı orman və dəniz birlikdə doğa harikası oluşturmaktadır (Abbasov, 2005).

2.8.3. Lenkeran, Astara Turizm Bölgesi

Lenkeran, Masallı turizm bölgəsi Hazar dənizinin gənəydoğusu sahilində Lenkeran, Astara, Lerik, Masallı, Yardımlı, Salyan, Neftçala, Celilabad və Bilesuvar şəhərlərini kapsamaktadır (Eminov, 2014).

Bölgədəki doğal ortam, mineral və termal kaplıcalar, manzaralı Talış dağları, enli yapraklı orman alanları, tarihi və kültürel dokusu ilə turizm mərkəzi gibi gelişimə zəmin yaratmaqdadır. Ayrıca yatırılan yarımrlarla da yerli və yabancı turistlərin ilgisini çəkməkdədir. Bölgədə koruma amaçlı Kızılağaç və Hirkan milli parkları vardır (Nadirov, 2010). Kızılağaç Milli Park'ında kuşlar koruma altına alınmışdır. Burada hər yıl 10 milyon kuş kış mevsimini geçirməkdədir. Yılda belirli zaman aralığında turistləre avlanma izin

verilmektedir. Hirkan Milli Park'ında da nesli tükenmekte olan ender ağaçlar bulunmaktadır. Bu milli parka eko turizm amaçlı turlar düzenlenmektedir.

Lenkeran şehri Havtuni köyü yakınlarında 350 yatak kapasiteli "İsti Su" kaplıcası bölgenin önemli turizm merkezlerindendir. Talış Dağ'ının manzarası kaplıcanın önemini artırmaktadır. Lenkeran şehrinde tarihi camiler, mimari yapılar ve eski pazar vardır. Pazar Meydanı tüm doğu ülkelerinin pazarları gibi şehrin en canlı yerlerinden biridir (Hasanov, 2012).

2.8.4. Şeki, Zagatala Turizm Bölgesi

Şeki, Zagatala turizm bölgesi Azerbaycan'ın kuzeybatı kısmında, Büyük Kafkas'ın güney eteklerinde bulunmaktadır. Kuzeyden Dağıstan Cumhuriyeti (Rusya Federasyonu), güneyden Gürcistan Cumhuriyeti ile sınırdır. Buraya Balaken, Zagatala, Gah, Şeki, Oğuz ve Gabele illeri dahildir. Bölgede turizm aktivitesi için 7 avlanma merkezi bulunmaktadır. Gabele şehri bölgenin en büyük turizm potansiyeline sahiptir. Gabele şehri Azerbaycan'ın kuzeybatısında, Gürcüstan ve Dağıstanla sınırı vardır. Gabele tarihi Kafkas Albania Hanedanlığının başkenti sonra ise Şirvanşahlar Devlet'inin ve Şeki Hanedanlığı'na dahil olmuştur. Gabele şehrinin başlıca tarım ürünleri fındık ve cevizdir (Efendiyev, 2010).

Şehirde tarihi, kültürel ve mimarlık yapıları ile zengin bir turistik potansiyele sahiptir. Bum köyündeki camii (XIX. Yüzyıl), Nic köyünde Hacı Garip Camisi ve Çotari Alban Kilisesi, Emili köyünde Alban Anıtı (IV. Yüzyıl), Bayramkoha köyünde Ustacan Kulesi, Hazra köyünde Şeyh Badreddin ve Şeyh Mansur türbesi bulunmaktadır (Nadirov, 2010).

Bölgenin diğer turizm açısından önemli ili Şekidir. Azerbaycan'ın en eski ve en güzel şehirlerinde biri olan Şeki tarihi M.Ö bin yılına dayanmaktadır. Şeki Büyük İpek Yolu üzerinde bulunmaktadır. Şeki Han Sarayı halk mimarisi ile doğu saray mimarisini yansıtan örnek bir yapıdır. 18. yüzyılda yapılmış Kervansaray ticaretin geliştiğini göstermektedir.

Şekide Sabit Rehman Dram Tiyatrosu, Dekoratif ve Tatbiki Sanat Müzesi ve Resim Galerisinde bulunmaktadır (Abbasov, 2005).

2.8.5. Şirvan Turizm Bölgesi

Azerbaycan'ın merkezinde yerleşen Şirvan turizm bölgesine Kobustan, Şamahı, İsmayılı, Ağsu, Göyçay, Akdaş, Ucar, Zerdab ve Kürdemir şehirlerini kapsamaktadır (Efendiyev, 2010).

Gobustan ilinin kapsadığı bölge tarih öncesinden günümüze dek pek çok medeniyeti barındırmıştır. Gobustan ili Şamahı'nın kuzeyinde Bakı'dan 101 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Gobustan ilinde kara iklimi hüküm sürmektedir. Buraya turistlerin ilgisi çeken en önemli yer, Söyünlü köyündeki Mağara Labirentleridir. Burada yerli halk arasında “Ağlayan Kaya” denilen kayalar bulunmaktadır. Rivayetlere göre bu kayalardan akan su “göz yaşları” şehit olmuş evlatlarına akıtılan ananın göz yaşlarıdır.

Şamahı ili eski Şirvanşahlar Devlet'inin başkenti olmuştur. Şamahı ili Büyük Kafkas dağlarını güney eteklerinde bulunmaktadır. İl ölçeğinde ortalama sıcaklık 20 °C olup, yıllık ortalama yağış miktarı 900 mm'dir. Kar örtüsü devamlı ve uzun süreli olduğundan bu bölgede kış turizmi gelişmektedir (Eminov, 2014).

2.8.6. Gence-Kazak Turizm Bölgesi

Azerbaycan'da gelişmiş bölgeler arasında yer almaktadır. Gence-Kazak Bölgesi'nin yüz ölçümü 12,48 km² olup bu alan Azerbaycan topraklarının % 14,4'nü kaplamaktadır. Bu bölgeye Gence, Kazak, Ağstafa, Tovuz, Gedebe, Daşkəsən, Şemkir, Samuh, Goranboy ve Mingəçevir şehirleri dahildir (Efendiyev, 2010).

Gence şehri Azerbaycan'ın en büyük ikinci şehridir. Şehir Gence Çay'ın tarafından ikiye bölünmüştür. Gence, ılıman ve karasal iklim özelliğine sahiptir (Eminov, 2014).

Dünyaca ünlü Azeri şairi Nizami Gencevi ile Mirze Şefi Vazeh'in bu şehirde yaşamış olmaları da kültür ve turizm hareketlerinin olumlu yönde gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Abbasov, 2005).

Nadirov (2010)'un belirttiği üzere “Gence’de Şeyh İbrahim Türbesi, Kızıl Hacı, Ozan, Bala Bağman, Kazaklar ve Şahseven Camileri, Genceçay Nehri üzerinde yapılmış Büyük Köprü ve Küçük Köprü (XII. Yüzyıl), karvansaray ve yapılar, mavi gümbazlı İmamzade ve şehir hamamları bulunmaktadır”.

Gence'ye kara ve havayolu ile ulaşım mümkündür. Gence'den Dubayi, İstanbul, Moskova, Sanktpetersburg ve diğer şehirlere uçuş vardır. Şehirde turistleri ve misafirleri ağırlamak için Gence, Emon, Ramada, My Way ve El otelleri bulunmaktadır.

Kazak ili 83 bin nüfusu ile Azerbaycan'ın batı sınırında bulunmaktadır. Kazak, ilk dönemlerde "Kasal", daha sonraki dönemlerde "Gasal" ve "Kazak" adları ile anılmıştır (Abbasov, 2005).

Kazak'ta, tarihi değeri olan Sınık Köprü, Damcili Mağarası, türbeler, Daş Salahlı köyündeki Alban Kilisesi, Didevan Manastırı ve benzeri dini eserler barındırmaktadır.

Kazak en eski halıcılık merkezleri ve at çiftlikleri ile meşhurdur. Burada yetiştirilen Diliboş cinsli yerli atlar özellikle meşhurdur. Kazak'ta halı ürünlerinden "Dağ Kesemen", "Şıhlı", "Akkoyunlu", "Boşçalı", "Kaymaklı" ve "Zili" halıları meşhurdur (Efendiyev, 2010).

2.9. Azerbaycan'da Alternatif Turizm Çeşitleri

2.9.1. Sağlık Turizm

Doğanın sağlık verici özelliklerinden yararlanmak isteyen insanların sıcak su, maden suyu, hamam, kaplıca ve bunları tamamlayan kür merkezlerini ve tıbbi hizmetlerin sunulduğu sağlık merkezlerini ziyaret etmeleridir (Usta, 2012).

Azerbaycan'da eskiden doğada bulunan şifa verici doğal maden suları, çeşitli petrol ve volkanik çamurlar tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Azerbaycan yıllarca tedavi amacıyla ihraç edilen petrolüyle meşhurdur.

Doğal tedavi kaynaklarına göre Azerbaycan'daki kaplıcalar iklim, çamur ve petrol kaplıcaları gibi çeşitleri mevcuttur. Azerbaycan'da tedavi özelliklerine göre dünyada kabul olunan sekiz çeşit suyun hepsi mevcuttur. Çamur tedavisinde özellikle lil çamuru ve volkanik çamur kullanılmaktadır.

Gence şehrine 50 km uzaklıkta yerleşen Naftalan petrol kaplıcası yüksek tedavi etkisine sahiptir. Yapılmış araştırmalara göre Naftalan petrol kaplıcası hastalarda sakinleştirici, ferahlatıcı ve yaraların hızlı iyileşmesi gibi etkilere sahiptir. Naftalan petrol sinir, jinekoloji, üroloji ve deri hastalıkları tedavisinde kullanılmaktadır (Efendiyev, 2011).

Azerbaycan'daki kaplıcalar aşağıdaki bölgelerde bulunmaktadır.

Küçük Kafkas bölgesinde karbon asitli doğal sularla zengin kaplıcalar bulunmaktadır. Hazar sahilinde üç çeşit iklim kaplıcaları bulunmaktadır. Hudat ve Yalama iyotlu su kaplıcalarıyla zengindir (Yusifov, İsəyeva ve Askerov, 2007).

Abşeron yarımadasında Merdekan, Bilgah, Zağulba, Buzovna ve Surahanı'da tedavi amaçlı kaplıcalar vardır. Surahanı sülfürlü su kaplıcaları, Masazır ve Zığ çamur kaplıcaları turist çekmektedir (Eminov, 2014).

Lenkeran ve Astara bölgesinde termal su çeşmeleri bulunmaktadır. Doğal zenginlikleri ile bilinen bölgede 150'den fazla tedavi amaçlı çeşme bulunmaktadır.

2.9.2. Dağ ve Kış Turizmi

Gezi, araştırma, yürüyüş, tırmanma, kış sporları, sağlıklı iklimde bulunma ve iklim kürlerini kapsayan turizm türüdür.

Azerbaycan coğrafyası çeşitli dağ turizmi yapılmasına uygundur. Guba şehrinin Galayhudat köyü yakınlarında Kam Dağında kaya tırmanışı için 200 m yüksekliğinde kayalar mevcuttur. Flora ve faunasının zenginliği ile sadece kış turizmine değil, yaz aylarında kampçılık, trekking ve günübirlik piknik etkinliklerine de olanak sağlamaktadır.

Azerbaycan'da 2011 yılının "Turizm Yılı" ilan edilmesi ülkede turizmin gelişmesine ve yatırımların artmasına neden olmuştur. Kusal şehri Alyan köyünde devlet yatırımıyla yapılmış Şahdağ Yay-Kış Kompleksi dağ kızıak ve diğer kış sporları için büyük olanaklar sunmaktadır. Azerbaycan'da kış turizmine iklim ve coğrafi açıdan Guba daha uygundur. Guba şehrinde Tengealtı, Konakkent, İspik, Hınalık ve Uzunmeşe kış turizm tesisleri bulunmaktadır.

Gah şehrinde kış turizmi için 10 tesis bulunmakta ve yeni turistik merkezlerin inşası devam etmektedir. Yapılan yatırımlar sayesinde 2009 yılında ortalama 4 000 kişi, 2011 yılında ise 15 000 kişi ziyaret etmiştir. Azerbaycan'da Lerik ve Daşkesen şehirleri de kış turizmine uygundur (Abdullayeva, 2013).

2.9.3. Av Turizmi

Özel dernekler aracılığı ile av meraklıları için düzenlenen avlanma programlarıdır.

Azerbaycan faunası geniş olduğundan ve komşu ülkelerden, İran'dan, Orta Asya'dan, Aralık denizi ülkelerinden gelen hayvanlar buradaki ortama alışabilmektedir. Azerbaycan'ın doğasının zengin olduğundan hayvan çeşitleri de çoktur. Azerbaycan'da 97 çeşit hayvan 357 çeşit kuş ve 98 balık çeşidi bulunmaktadır (Bağırov, 2012).

Azerbaycan'ın coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından av turizminin gelişmesine elverişli konumdadır. Son yıllarda av turizmine yerel halk ve turistlerin ilgisi artmıştır. Azerbaycan'da avcılar, av turizmi faaliyetleri ile yaban hayvanlarının boynuz, diş, post benzeri hatıra değeri taşıyan kısımlara sahip olmakla birlikte, değişik kültürleri tanıma ve değişik yerleri görme olanağı elde etmektedirler.. Bunlardan kuş ve dağ keçisi avlanması daha fazla gelişmiştir (Bilalov, 2008).

Azerbaycan'da bulunan av çeşitleri (Bağırov, 2012):

- Yaban domuzu avlanması
- Tavşan avlanması
- Orman güvercini avlanması
- Su kuşlarının avlanması

Azerbaycan'da av takvimi aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 4. Avlanma Mevsimi

Su kuşları	Eylül-Mart
Kafkas merali	Haziran-Mart
Kurt, Tilki, Tavşan	Ağustos-Mart
Yaban domuzu	Ekim –Mart
Orman kuşları	Eylül –Mart
Kara Turaç	Temmuz-Mart

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (20.06.2014)

2.9.4. Golf Turizmi

Değişik ülkelerdeki golf alanlarında golf oynama amacıyla yapılan turizm çeşidi olup gittikçe yaygınlaşan ve üst gelir gruplarına özgüdür (Standeven ve Deknop, 1998).

Azerbaycan'da golf turizmi yeni gelişmektedir. Azerbaycan'da ilk golf kulübü 2013 yılında Guba şehrinde kurulmuştur. Bu golf alanlarının bir kısmı işletme faaliyetine geçirilmiş, diğer bir kısmı ise halen yatırım aşamasındadır. Azerbaycan kültürel, tarihsel ve doğal yapısıyla gerekse nitelikli golf sahaları ve tesisleri ile eşsiz bir golf turizmi potansiyelini oluşturmakta olup uluslararası turnuvalarda ev sahipliği yapmaktadır.

SNAG (Start New At Golf) olarak bilinen programı sayesinde golfün kısa sürede eğlenceli ve eğitici bir şekilde halka öğretilmesi amaçlanmaktadır. SNAG farklı yaş ve kademelerdeki insanlara kendilerini golfta denemeye şans tanıtan programdır.

2.9.5. İnanç Turizmi

Dinler tarafından kutsal sayılan yerleri ziyaret etmek, dinsel toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek, hac gibi dinsel görevleri yerine getirmek, kutsal ve ünlü mabetleri görmek amacıyla yapılan ve önemli boyutlara ulaşan seyahatlerin ve konaklamaların oluşturduğu turizm hareketidir (Sezgin, 2011).

Dünyada gelişmekten olan turizm çeşitlerinden biride inanç turizmidir. Dünya Turizm Teşkilatına göre her yıl 300 milyondan fazla insan inancından dolayı ziyaret gerçekleştirmektedir.

Azerbaycan'da derin saygı ve hoşgörü ortamı diğer ülkelerden daha avantajlı duruma getirmektedir. Farklı devirlerde Putperestlik, Zerdüştlük, Musevilik, Hristiyanlık, İslam ve diğer dini inançlar yayılmıştır.

Azerbaycan'da 2011 yılının "Turizm Yılı" ilan edilmesiyle ülke içinde eski mimari ve kültürel değerlerin restorasyonu yapılarak yeniden ziyarete açılmıştır.

2.9.6. Deniz Turizmi

Azerbaycan dünyanın en büyük kapalı su alanı olan Hazar'ın sahile yerleşmektedir. Hazar denizi kıyısında bulunan plajlar yaz boyunca yerli ve yabancı turistler akın etmektedir. Azerbaycan'ın altı şehri Bakı, Sumgayıt, Astara, Haçmaz, Lenkeran, Hudat Hazar'ın

sahilinde yer almaktadır. Hazar denizi turizmle beraber diğ er ülke sanayisine pozitif etkisi bulunmaktadır (Pa ayev vd., 2010).

1988 Aralık ayında milli park statüsü alan Bakü Bulvarı alanının büyüklüğüne göre Avrupa ikinci sıradadır. Denizkenar  Milli Park yerli halk ve turistlerin dinlenmek ve eğlenmek için uğradıkları mekanlardan biridir. Günümüzde 3 km 700 m araziyi kaplayan bulvar 150, 200 ya lı aēa ları ve ender bulunan   ekler ile gelen turistleri etkilemektedir. Denizkenar  Milli Parkın başlangıcında Azerbaycan'ın devlet bayrağı dalgalanmaktadır. Bulvarda  ocuklar için dönme dolap ve çeşitli etkinlikler bulunmaktadır.

III. BÖLÜM

BAKÜ İLİ'NİN TURİZM POTANSİYELİ

3.1. Azerbaycan'ın Bakü İli: Tarihi, Coğrafi, Sosyal ve Ekonomik Değerlendirilmesi

3.1.1. Bakü'nün Tarihi

Azerbaycan'ın eski şehirlerinden olan Bakü'nün tarihi Milattan Önceye uzanmaktadır. Şimdi olduğu gibi eski zamanlarda da Bakü ekonomisi önemli oranda petrol üretiminden oluşmuştur. Bakü tarihi İpek Yolu'nun üzerinde yer aldığı için her zaman kervan yolları ve deniz ticaretinin yapıldığı önemli şehirlerden biri olmuştur. Aynı zamanda Bakü, tarihin birçok aşamasında ekonomik ve siyasi merkez olma özelliğini taşımıştır.

11-15. yüzyıllarda yapılmış çok sayıda mimari yapıtlarıyla Bakü dünyanın en güzel şehirlerinden biri olmuştur. Mükemmel estetiği ile kendine has özellikler taşıyan kaleler, saraylar, camiler Bakü'nün kültürel değerini artırmıştır (Yusifli, 2014). Fakat şehrin ekonomik ve kültürel kalkınması o kadar kolay olmamıştır. Bakü farklı dönemlerde farklı imparatorlukların istilalarına maruz kalmıştır. İlk (1998)'in belirttiği üzere “Bakü 13. yüzyılın başlarında zengin bir Azerbaycan şehri olmuşsa da, Moğol istilaları ile ağır ekonomik darbe almış ve şehir adeta harabeye dönüşmüştür. Ancak, 14-15. yüzyıllarda Bakü Hazar çevresindeki başlıca liman ve Şirvanşahlar Devletinin başkenti olduğu dönem Orta Doğunun önemli şehirlerinden birine dönüşmüştür”. Bununla beraber Bakü şimdiki gibi Doğu-Batı koridoru olma özelliğini başarıyla taşımıştır. 16. yüzyıldaki ağır savaşlar Bakü'yu olumsuz yönde etkilese de ticari önemini kaybetmemiştir. Yüzyılın sonlarına doğru Safeviler Devletine katıldıktan sonra Bakü yeniden kalkınmayı yakalamıştır. Bu dönem Bakü'ye çok sayıda yabancı tüccar ve seyyahlar gelmiştir. Bakü ile sembolize edilen petrol ve tuz üretimi tekrar artmıştır. Dolayısıyla şehirde hayat canlanmış ve halkın refahı yükselmiştir. Bu dönem Bakü, Hazar çevresindeki en önemli transit şehri rolü

üstlenmiştir. Bakü üzerinden Doğu'dan Batı'ya ipek ve başka ürünler taşınmıştır (Aşurbeyli, 2006).

Bakü 17. yüzyılda çevresindeki olumsuzluklardan etkilenmiş ve ekonomik durgunluk yaşamıştır. Bu durum 18. Yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. 1806 yılında Bakü Hanlığı Çar Rusyası tarafından işgal olunduktan sonra iç ve dış savaşlar sona ermiştir. Bakü ekonomisi bundan sonra kapitalizmle tanışacaktır. 19. yüzyılda Bakü giderek “milyoncular şehrine” dönüşmüştür. 19. yüzyılın ortalarında Bakü'ye yabancı yatırımcı akımı başlamış ve hızla kapitalizmi benimseyen şehre dönüşmüştür (İlkin, 1998).

20. yüzyılın başından itibaren Bakü dünyanın petrol şehri olarak anılmaya başlamıştır. Bu dönem ulaşımında ciddi ilerleme kaydedilmiş ve Bakü'nün Sabuncu semtinden Surahani semtine kadar olan 26 km mesafede ve aynı zamanda Bakü-Tiflis arasında 520 km uzunluğunda demiryolu hattı kurulmuştur (Aşurbeyli, 2006).

Bununla birlikte haberleşme alanında önemli gelişmeler yaşanmış, Bakü'de telefon hatları yaygınlaşmaya başlamıştır. 1907 yılında ise Bakü-Batum petrol boru hattı çekilmiştir. 1908 yılı istatistiklerine göre Kafkasya sanayisinin % 91,6 Bakü'nün payına düşmüştür (Ministry of Culture and Tourism [MCT], 2011).

Birinci Dünya Savaşı ve sonrası Bakü birçok alanda olumsuz etkilenmiştir. 1913-1920'li yıllar arasında şehir nüfusunda ciddi azalma olmuş ve bu azalma 1945 yılına kadar devam etmiştir.

1945'den itibaren yeniden kalkınma dönemine girilmiştir. Bu tarihten itibaren Bakü gün geçtikçe çehresini değiştirmiş, hızla gelişmiş ve günümüzde Azerbaycan'ın en kalabalık ili olmuştur (Bakü Valiliği, 2014).

3.1.2. Bakü'nün Coğrafi Özellikleri

3.1.2.1. Coğrafi konumu

Bakü, coğrafi olarak Hazar'ın batı ve Abşeron yarımadasının güney kıyısında yer almaktadır. Bakü'nün yüzölçümü 2,2 bin km² olup, toplam ülke alanının % 1,9'nu oluşturmaktadır. Şehrin merkez kısmı amfi tiyatro gibi Bakü körfezine doğru uzanmaktadır. Genel olarak il tepe ve küçük dağlardan ibarettir. Bakü'nün rakımı -28 metredir.

Şekil 4. Bakü'nün haritası

3.1.2.2. İklim Özellikleri

Bakü'nün iklimi sıcak ve kuru subtropikaldır. İldeki ortalama sıcaklık 13,6° C'dir. Yıl boyunca güneşli günlerin miktarı 2200-2400 saattir (Yusifov, İsayeva ve Askerov, 2007).

Yusifov, İsayeva ve Askerov (2007)'un belirttiği üzere "Bakü Azerbaycan'ın en az yağmur yağan (200-400 mm) ve en rüzgarlı illerinden biridir. Rüzgarın yıllık ortalama hızı 4-6 m/s'dir. Bakü'de yıllık ortalama hızı 21 m/s kadar olan rüzgarlı günleri 35 gündür". Bu bakımda bölge yüksek alternatif ve rüzgar enerjisi potansiyeline sahiptir. Yıllık ortalama ılıman hava 250 gün ve 0 °C 'dan aşağı olan hava sıcaklığının sayısı 15 gündür. En sıcak ay Temmuz veya Ağustostur.

3.1.2.3. Bitki Örtüsü

Bakü'nün kuru su tropik iklim şartları ve topografik yapısı nedeniyle, ilde bitki örtüsü olarak bozkır ve orman bulunur. Bakü bitki örtüsünün büyük bir kısmını da zeytinlikler kaplamaktadır (Mammedov, 2004).

Bakü bitki örtüsü son 100 yılda antropoyken etkiler sonucunda toprağın yapısı değişmiştir. Bakü’de orman arazileri yeni yerleşim bölgelerinin yapılmasıyla tahrip olmuştur (İbrahimov, 2010).

Bakü’nün en önemli ormanlık alanı Şah Dili’de bulunan Abşeron Milli Parkı’dır. Parkın yüzölçümü 800 hektardır. Genel olarak Bakü’de görülen ağaç ve çalı türleri arasında kuşburnu, ardıç, nar ve incir sayılabilir (Yusifov, İsayeva ve Askerov, 2007).

3.1.2.4. Hidrografik Özellikleri

3.1.2.4.1. Göller

Abşeron yarımadasında bulunan Bakü’de 200’den fazla göl vardır. Bu göller yarımada alanının % 2,5’ni kaplamaktadır. Göllerin büyük kısmı küçük ölçülü olup, yılın sıcak aylarında kurumaktadır. Yalnız 10’a yakın gölün alanı 1 km²’den büyüktür (Yusifov vd., 2007).

Göllerin büyük kısmı 50 metreden az olan yükseklikte bulunmaktadır. Kürdehanı, Zığ ve Kırmızı göller deniz seviyesinden aşağıdadır.

Tablo 5. Bakü’de Bulunan Göller

Göl adları	Su Kapasitesi (km²)	Uzunluğu (km)	Eni (km)
Büyüksor Gölü	16,25 km ²	7 km	1,04 km
Masazır Gölü	5,80 km ²	4,2 km	1,38 km
Mirzealadı Gölü	4,14 km ²	3 km	1,33 km
Kırmızı Gölü	2,44 km ²	3,8 km	0,65 km
Hoca Hasan Gölü	1,64 km ²	4,1 km	0,4 km
ZığGölü	1,24 km ²	1,7 km	0,4 km
Zabrat Gölü	0,36 km ²	1,2 km	0,3 km
Binegedi Gölü	0,32 km ²	1,2 km	0,27 km
Şorçala Gölü	0,32 km ²	0,9 km	0,36 km

Kaynak: Abşeron Yarımadasının Tabiat Abideleri

Bakü'deki Büyüksor Gölü (16,25 km²), Masazır Gölü (5,80 km²) Mirzealadı Gölü (4,14 km²) en önemli dinlenme ve eğlenme merkezleri arasında yer almaktadır. Bakü'de bulunun göllerden toplanan tuz günlük yaşamda kullanılmaktadır.

3.1.2.4.2. *Yeraltı Sular*

Abşeron yarımadası Büyük Kafkas dağları ile sık bağlı olup onun kuzey sınırlarında bulunmaktadır. Abşeron Yarımadası'nda bulunan Bakü, jeolojik ve hidrojeolojik olarak Batı (Putu, Masazır, Çilov, Lökbatan) ve Doğu (Surahanı, Sabunçu, Şıh, Gala, Pirşağı, Nardaran, Sarıkaya, Merdekan, Bilgah, Pirallah) bölgelerine ayrılmıştır. Bu bölgelerde bulunan yeraltı sular yer yüzeyine doğal çeşmeler şeklinde çıkmaktadır (Yusifov vd., 2007).

Bakü'de bulunan yeraltı su çeşitleri aşağıdaki gibidir:

- Özel birleşmeleri bulunmayan sular
- Karbonatlı sular
- Sülfürlü sular
- Demir, Arsenik karışımı sular
- İyotlu sular
- Radyoaktif sular
- Termal sular.

3.1.3. **Sosyal Durumu**

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Bakü şehri hızla kalabalıklaşmıştır. Ermenistan'ın Karabağ bölgesini işgal ederek orada yaşayan yerel halkı zorla çıkarmış ve savaştan kaçan binlerce göçmen Bakü'ye sığınmak zorunda kalmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan'ın bölgelerinde iş yerlerinin kapanması sonucunda Bakü'ye işçi akımı olmuştur. Petrolden gelen gelirlerinin diğer sektörlere yatırımları başkent ve yöresine yoğunlaşmış, bunun sonucu ortaya çıkan çalışma olanakları büyük bir nüfus akımına yol açmıştır.

Tablo 6. Bakü'nün Sosyal Durumu

	Yüzölçümü (1000, km²)	Nüfus (2009 sayımı, 1000)	Nüfus (2014 sayımı, 1000)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km²)
Azerbaycan Toplam(1000)	86,6	8 922,4	9 477,1	109
Bakü Toplam	2,14	2 045,8	2181,8	1 020
Binegedi İlçesi	0,17	238,5	255,1	1 501
Karadağ İlçesi	1,08	107,4	116,6	108
Hazar İlçesi	0,37	151,2	160,2	433
Sebail İlçesi	0,03	90,2	96,1	3 203
Sabunçu İlçesi	0,24	220,5	234,1	975
Surahani İlçesi	0,12	196,6	210,2	1752
Nerimanov İlçesi	0,02	161,2	171,9	8 595
Nesimi İlçesi	0,01	208,1	217,1	21 710
Nizami İlçesi	0,02	177,8	192,4	9620
Pirallahi İlçesi	0,03	17,5	18,4	613
Hatai İlçesi	0,03	244,9	267,2	8907
Yasamal İlçesi	0,02	231,9	242,5	12 125

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (20.05.2014)

Bakü'nün nüfusu 2 181 800 kişi olmakla ülke nüfusunun % 23,02'ni oluşturmaktadır. Yüzölçümü 2,14 bin km² olan Bakü ilinde kilometrekareye 1 020 insan düşmektedir.

3.1.4. Ekonomik Durumu

Bakü, Azerbaycan'ın en büyük şehri ve siyasi olarak başkentidir. Kara, hava ve deniz ticaret yollarının kavşağı olması ve stratejik konumu nedeniyle Azerbaycan'ın ekonomik merkezi olmuştur. Arazisinin büyük olmamasına rağmen toplam ülke sanayi üretimini karşılayan endüstriyel alana sahiptir. Sanayi ve ticaret bakımından Azerbaycan'ın başta gelen merkezlerindendir. Sanayi, imalat ve gıda kolunda oldukça gelişmiştir. Bakü'de

petrol, gaz, inşaat ürünleri, gemi yapımı, kimya, hazır gıda, cam ve çimento sanayisi gelişmiştir. Endüstriyel tesisler genel olarak üretim alanına yoğunlaşmıştır (Efendiyev, 2010).

3.2. Azerbaycan'ın Bakü İli: Turizmin Gelişim Olanakları ve Turistik Yapısı

3.2.1. Bakü'de Ulaşım Olanakları

İl içinde karayolu, demiryolu ve havayolu ile ulaşım yapılmaktadır. Bakü'de uluslararası havaalanı ve Hazar denizinin en büyük limanı vardır. Ayrıca başkent Bakü'de gelişmiş bir toplu taşımacılık sistemi bulunmaktadır. Azerbaycan stratejik coğrafi konumunda olduğundan deniz, hava ve kara ulaşımı da gelişmiştir.

3.2.1.1. Demiryolu

Azerbaycan petrol taşımacılığı, demiryollarının gelişmesinde etkili olmuştur. Bakü'de ilk kez 1883 yılında uzunluğu 20 km olan Sabunçu ve Sürahanı ilçeleri petrol kuyuları arasında demiryolu hattı yapılmıştır. 8 Mayıs 1883 de uzunluğu 550 km olan Bakü-Tiflis, 1900 yılında ise uzunluğu 231 km olan Derbent-Bileceri demir yolunun yapımı tamamlanarak hizmete sunulmuştur (Azerbaycan Devlet Demir Yolları, 2014).

Günümüzde Bakü tren istasyonundan yurtdışı ve yurtiçi olmak üzere Moskova, Sanktpetersburg, Tümen, Rostov, Kiyev, Karkov, Tiflis, Ağstafa, Horadiz, Gence, Astara ve Balaken'e tren seferleri yapılmaktadır (Efendiyev, 2010).

Bakü metrosu 6 Kasım 1967 yılında açılmıştır. Bakü metrosu toplam uzunluğu 34,6 km olan kırmızı ve yeşil hattan, 23 çalışan ve inşaatı devam eden 2 istasyondan oluşmaktadır. Bakü metro istasyonlarının yedisi büyük derinliklerde yerleşmektedir. İnşası devam eden tünel yapımlarının toplam uzunluğu 17,1 kilometreden fazladır.

3.2.1.2. Havayolu

20 Ekim 1910 yılında Bakü'ye ilk uçak inmiştir. 1923 yılında sivil havacılık kurumu kurulmuştur. Aynı yıl Bakü-Tiflis seferi başlamıştır. 1929 yılında Harkov-Bakü-Pehlevi seferi başlamıştır. 1933 yılında ilk kez Moskova'ya direk uçuş yapılmıştır. İkinci dünya savaşında sivil havacılık askıya alınmış ve askeri yükler taşınmıştır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan devletinin yaptığı atılımlarla bugünkü durumuna erişmiştir. 1999 yılında Bakü şehrinde uluslararası havaalanı kurulmuştur. Sonraki yıllarda Nahcivan, Gence ve Zabrat uluslararası havaalanları inşa edilmiştir (Azerbaijan Airlines, 2014).

Günümüzde Bakü Haydar Aliyev uluslararası havaalanı şehirden 20 km kuzeyde Bine kasabasında bulunan ve Kafkas'ın en büyük havaalanı olma özelliğini taşımaktadır. Bakü'den sivil ve yük hava ulaşımı üç yönde gelişmiştir:

- Ülke içi
- BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu)
- Uluslararası

Şekil 6. Bakü Haydar Aliyev uluslararası havaalanı

3.2.1.3. Karayolu

Bakü'nün şehir içi ve şehirlerarası karayollarının gelişmesiyle ülke ekonomisinin gelişmesine de katkısı büyüktür. Bakü karayollarının toplam uzunluğu 573 kilometredir. Bakü'de yaşayan her 1 000 kişiye 0,2 km karayolu düşmektedir. İl genelinde yolların 36,4 %-ü asfalt beton, 47,6 % yarı asfalt örtülü, 16 % çakıl kaplamalı yoldan oluşmaktadır (Memmedov, 2002).

Bakü Uluslararası ve Şehirlerarası Terminali, yolcu taşımacılığı hizmeti ve yolcu taşımacılığı yapan otobüs firmalarını seferlerini düzenlemek ve kontrolünü sağlamaktadır. Gün içinde şehir içi toplu taşımacılığında 4 000 otobüs kabul etmektedir. Her gün Bakü otobüs terminalinden 500 otobüs seferi ile 350 bin yolcu taşınmaktadır. Bakü otobüs terminalinde 245 kişi istihdam edilmektedir (Bakü Uluslararası Otobüs Terminali, 2014).

BDT ülkelerinde benzeri bulunmayan dünyaca ünlü Titanik gemisi şeklinde inşa edilen Bakü otobüs terminali 2009 Şubat ayından hizmete açılmıştır. Günümüzde Bakü otobüs terminali ülke içi tüm şehirlere ve Rusya Federasyonu, İran, Türkiye ve Gürcistan'a otobüs seferleri düzenlenmektedir. Ayrıca Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'ne İran üzerinden otobüs seferi vardır (Bakü Uluslararası Otobüs Terminali, 2014).

Şekil 7. Bakü otobüs terminali

3.2.1.4. Denizyolu

Bakü, Hazarın kıyısında bulunan en büyük deniz limanına sahiptir. 1902 yılında Bakü uluslararası deniz ticaret limanı açılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra 1992 Ocak ayından liman Hazar Denizi Gemiciliği'den çıkarak bağımsız kurum olmuştur. 28 Kasım 1994'te Azerbaycan devleti bakanlar kurulu 407 sayılı kararıyla Bakü Uluslararası Deniz Ticaret Limanını tasdik etmiştir. Liman yıl boyunca sürekli çalışmaktadır. Burada 800 kişi çalışmaktadır.

Liman 5 terminalden oluşmaktadır:

1. Ana Yük Terminali
2. Konteynır Terminali
3. Bere Terminali
4. Dübendi Petrol Terminali
5. Yolcu Terminali.

Yolcu terminalinde uzunluğu 130 metre olan köprü vardır. Terminalden yolcu gemileri yerli halka ve yabancı turistlere hizmet etmektedir. Ayrıca Hazar denizinde çalışan işçiler bu limanı kullanmaktadır (Ministry of Transport, 2014) .

Deniz ulaşımıyla İran, Rusya ve Orta Asya ülkelerine yük ve yolcu taşınmaktadır.

3.2.2. Bakü’de Konaklama Olanakları

Azerbaycan’da modern düzeyde konaklama olanakları bağımsızlık kazandıktan sonra yapılmıştır. 1994 yılında Bakü’de ilk modern düzeyde otel Remko Emlak’ın “Nahcivan Hyatt Regency” adlı 5 yıldızlı otel yapmıştır. Bakü’de konaklama işletmelerinin sayısı hızla artmaktadır. Bakü’de yapılan yatırımların çoğu dünyaca ünlü 5 yıldızlı otellerin payına düşmektedir. Bakü’deki “JW Absheron Marriott”, “Hilton Baku”, “Jumeirah Bilgah”, “Kempinski Badamdar”, “Sheraton Baku Airport”, “Four Seasons Baku”, “Fairmont Baku” gibi 5 yıldız zincir oteller bulunmaktadır.

Şekil 8. Alev kuleleri- Fairmont Bakü

Tablo 8. Bakü'deki Otellerin Yıldızlarına Göre Dağılımı

Otellerin düzeyi	Otel Sayısı	Toplam Yatak Kapasitesi
5 yıldızlı	11	3 365
4 yıldızlı	14	2 830
3 yıldızlı	17	2 550
2 yıldızlı	19	1 182
1 yıldızlı	10	389
Toplam	71	10 316

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (21.05.2014)

Tablo 8'de görüldüğü gibi Bakü'de yapılan otellere bakıldığında 3-5 yıldızlılar oteller oluşturmaktadır.

3.2.3. Bakü’de Yiyecek Olanakları

Azerbaycan mutfağı hamur, kızartma ağırlıklı yemeklerden oluşmaktadır. Bakü’de çok sayıda yiyecek olanakları ile şehir merkezinde yaya bölgesi olan Rusça “ticari” anlamına gelen Targovi’dir. Bakü’nün özellikle pilavı meşhurdur. Bakü mutfağında pilav çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar tavuklu pilav, cüce pilav, evelik pilav, zeferan pilav, sebze pilav ve sütlü pilavdır (Galiboğlu, 2010).

Bakü mutfağındaki et yemeklerinin çoğu kebablar, köfteler ve tencere yemekleri sınıfındaki yemeklerdir. Genelde kebablar lokantalarda yenilen ve ızgara yöntemiyle hazırlanan yemeklerdir. Tavada yapılan et yemeklerine sebze, kestane ve tere ilave edilmektedir. Gutab, Düşbere, erişte, helva ve umaç Bakü mutfağının en sevilen hamur işleri arasındadır. Gutab ve Düşbere ise hem evde hem de lokantalarda hazırlanabilir. Gutablar etten, sebzeden ve patatesten hazırlanmaktadır. Düşbere ise Bakü’ye has yemektir.

Bakü mutfağında çok sayıda balık yemekleri mevcuttur. Balık yemeklerinden Levengi daha çok yapılmaktadır. Balık yemeklerinde yağda kızarma daha yaygındır.

Bakü tatlılarından baklavası ve şekerburası meşhurdur. Bakü’de şeker çöreği, süt çöreği, feseli, Şor goğalıda yapılmaktadır. Bakü’de farklı meyve çeşitlerinde reçeller hazırlanmaktadır. Bunlardan ayva reçeli, erik reçeli, ceviz reçeli, vişne reçeli, karpuz reçeli, gül reçeli ve dut reçeli yapılmaktadır.

3.2.4. İçerişehir

İçerişehir Bakü ilinin tarihi bir semtidir. Burası Bakü’nün kalbi ve tarihi olarak başlangıç noktasıdır. Buranın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. İçerişehir kale duvarları ile çevrildiğine göre yerel halk tarafından “Kale” olarak bilinmektedir. Günümüzde hem yaşam alanı hem de sit alanı olarak korunmaktadır. İçerişehir yukarıdan yüksek tepelerden aşağıdaki denize doğru amfi tiyatro tarzında inşa edilmiştir. Kalın kale hisarları, Kız Kulesi ve diğer yapıtlar bir bütün olan İçerişehir muhteşem savunma sistemine sahiptir. Sokaklar meydanlardan mahallelere doğru giderek daralmaktadır. Yaşam alanı yüksekliği 8-10 metre, eni 3.5 metre olan duvarla çevrilmiştir. Alanı 22 hektarı kapsamaktadır. İçerişehir 1977 yılında tarihi mimarlık alanı statüsü verilmiş ve 2000 yılında UNESCO tarafından Kız Kulesi, Şirvanşahlar Sarayı ile birlikte Dünya Mirasları listesine girmiştir. Devlet

tarafından birçok önleyici adımlar atılarak “İçerişehir” Devlet Tarihi-Mimarlık Koruğu Başkanlığı kurularak koruma altına alınmıştır. Söz konusu başkanlık, yıkılma tehlikesi olan tarihi yapıtlarda rekonstruksyon işlemleri yapmaktadır.

Şekil 9. İçerişehir

İçerişehir Bakü ve çevresinde yaşamış insanların hayatında etkili rol oynamıştır. Burası, şehir merkezinin ötesinde ekonomik merkez rolünü üstlenmiştir. Aynı zamanda İçerişehir’de farklı sanat dalları gelişmiştir (çömlekçilik, metal eşya imalathaneleri, cam üretimi). Bundan başka şehrin altyapısı oldukça mükemmel tasarlanmış, su teçhizatı, kanalizasyon sisteminin yapılması, çevre temizliği ile seçilen bir merkez olmuştur.

3.2.5. Şirvanşahlar Sarayı

Şirvanşahlar Hanedanlığı’nın başkenti Şamahı şehri olmuştur. Fakat Şamahı şehri deprem bölgesinde olduğu için sık sık depremler meydana gelmiştir. 1192 yılında Şamahı şehri meydan gelmiş büyük bir depremle neredeyse tamamen yıkılmış ve Şirvanşahlar Hanedanlığı başkent olarak Bakü’ye taşınmıştır. Bakü’ye taşındıktan sonra çeşitli saray binalarının yapımı başlamıştır. Saray 15. yüzyılda Şirvanşahlar Hanedanlığı tarafından inşa

edilmiştir. Saray Bakü şehrinde şehrin İçerişehr olarak adlandırılan surlar ardındaki eski şehir bölümünde bulunmaktadır (Farhadoğlu, 2006).

Şirvanşahlar Saray aynı zamanda İçerişehr'in en gözde tarihi yapıtıdır. Saray külliyesi 52 odadan oluşmaktadır. Şirvanşahlar Sarayı, orta çağda ihtişamı ile büyük ün kazanmıştır. Günümüzde de o ihtişamını korumakta ve Bakü'nün sembollerinden biri olmaya devam etmektedir. Külliye, Seyid Yahya Bakuvi'nin türbesi, "Şark" kapısı, muhteşem mimarisi ile İçerişehr'in güzelliğine güzellik katan Saray Camisi, Hanedanlık ailesinin defin edildiği türbe, doğu mimarisini kendinde barındıran saray hamamı ve yeraltında bulunan su deposundan oluşmaktadır (İlkin, 1998).

Şekil 10. Şirvanşahlar sarayı

3.2.6. Gobustan Kaya Oymaları Kültür Peyzajı

Gobustan, Azerbaycan'da tarih öncesi çağlardan günümüze değin çok sayıda medeniyet eserlerinin sergilendiği bir açık hava müzesidir. Gobustan Pirsaat ve Kozlu Nehirlerinin arasında bulunan kuzeydoğudan Yaşma Düzenliği ve Abşeron Yarımadası, kuzeybatıdan Şamahı ve Altıağaç Dağları, güneyden Pirsaat Nehri ve Kudzü Düzenliği, güneydoğudan

Hazar Denizi bulunmaktadır. Gobustan'da ılıman, sıcak yarı çöl ve karasal çöl iklimi hüküm sürmektedir. Gobustan'da çamur volkanları bulunmaktadır. Volkanlardan en yükseği 407 metre olan Turağay volkanıdır.

Gobustan'a dünyada ün kazandıran, onu dünyada tanınmasına neden olan arkeolojik kazıntılar ve Büyüктаş, Kiçiktaş, Cıngırdağ ve Yazılıtepe'de bulunan kaya üstü resimlerdir. Gobustan Milli Parkı 4 400 hektarlık alanı kaplamaktadır.

Gobustan'da Taş Devrinden başlayarak orta çağlara dek devam eden çok sayıda ilk yerleşim yeri, mezarlar vb. arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Bu resimlerin asıl önemi, görsel çeşitliliğinin yanı sıra, M.Ö. 8 bin yılından M.S. 19. y.y' e dek uzun bir devri kapsamı ile dünyada bu tür anıtların en zengini olmasından kaynaklanmaktadır. Gobustan'da bulunan en eski kaya resimlerinin yaşı 12 bin yıldır. Gobustan Milli Parkı'nda 6 bin kaya üstü resim bulunmaktadır (Rüstemov, 2006). UNESCO tarafından dünya kültür mirası kapsamına alınmıştır.

Şekil 11. Gobustan kayalıkları

3.2.7. Kız Kulesi

Kız Kulesi, İçerişehir'in güneydoğusunda yer almaktadır. Kız Kölesi'nin yüksekliğı 29,7 metre, çapı 16,5 metredir. Kale duvarının kalınlığı aşağı kısmında 5 metre, yukarıda ise 4 metredir. Kale sahile dikey olarak yapılmış silindir şeklindedir (Karabağı, 2006).

Kız Kulesi sekiz kattan oluşmaktadır. Katlar arasında kalın duvarların içinde basamaklar bulunmaktadır. Kalenin ışıklanması için oyuklar bulunmaktadır. Kalenin savunması için 200 kişiye yetecek kadar su bulunmaktadır. Su 21 metre derinlikte olan kuyudan çıkmaktadır (Ferhadoğı, 2006).

Yapımından onca yüzyıllar geçmesine rağımen Azerbaycan'ın turizm sembollerinden biri olmakla birlikte en önemli kültürel miraslarından biridir. Bir başka özelliğı de yapım nedeni hala netlik kazanmış değıldir. Hakkında oklu rivayetler vardır. Ne zaman ve neden yapıldığı bilinmemektedir. Bazı tarihçilere göre, askeri amaçla yapılması yönünde olsa da diğıer tarihçiler bu iddiayı kabul etmemektedir.

Kız kulesinin yapısını, hangi amaçla yapıldığına bakılmaksızın mükemmel bir yapıt olduğı ortaya çıkmaktadır. Hazar denizi kıyısında bulunan Kız Kulesi güneş ışınlarının sudan yansımasıyla şehre farklı bir güzellik katmaktadır.

Şekil 12. Kız kulesi

3.2.8. Bakü İlinin Tarihi ve Kültürel Değerleri

Bakü şehri, Azerbaycan'ın kültür ve eğlence merkezidir. Bakü şehri tiyatro ve müzeleri ile de meşhurdur. Bu tiyatro ve müzelerin bulundukları binalar tarihi değere sahiptir. Azerbaycan'da ilk opera, ilk müze ve ilk millî kütüphane bu şehirde açılmıştır. Bakü, çok sayıda müze, tiyatro, kütüphane, spor merkezi ve sinema salonlarına ev sahipliği yapmaktadır.

3.2.8.1. Müzeler

Müzeler tarihin öğrenilmesinde, kültürel varlıkların korunmasında ve aktarılmasında büyük öneme sahiptir. Bakü'de bulunan müzeler tarihi ve kültürü canlandırmaktadır. Azerbaycan'da ilk ulusal müze Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti zamanında 7 Aralık 1919 yılında kurulmuştur (Emirhanov, 2012).

3.2.8.1.1. *Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi*

Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi ise 1920 yılında Halk Maarif Komiserliği'nin özel kararıyla kurulmuştur. Azerbaycan halkının geçmişinden bugününe kadar tarihini yansıtan sanat eserleri sergilenmektedir (Emirhanov, 2012). Müze koleksiyonunda tarihin bütün çağlarını barındıran 300 000 civarında eser bulunmaktadır. Söz konusu müze meşhur petrol zengini Hacı Zeynalabidin Tagiyev tarafından 1901 yılında ünlü mimar Goslavskin'e ev olarak yaptırılmıştır. Daha sonra sahibi tarafından terk edilmiş ve hazinenin mülkiyetine geçmiştir. Binanın mülkiyeti Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi'ne verilmiştir. 2005-2007 yılları arasında restore edilerek ziyarete açılmıştır.

3.2.8.1.2. *Gala Arkeoloji ve Etnografya Müzesi*

Kale Arkeoloji ve Etnografya Müzesi 1988 yılında Abşeron'un Gala kasabasında ziyarete açılmıştır. Müzenin alanı 81,5 hektardır. Müzenin içinde 5 mescit, 3 hamam, eski evler ve M.Ö 3 000 yılından XX. Yüzyıla kadar eserler bulunmaktadır (Emirhanov, 2012).

Müze Haydar Aliyev Vakfı tarafından 2008 yılında restore edilmiştir. Müzenin arazisinde Azerbaycan'a, özellikle Bakü'ye has arkeolojik, mimarlık anıtları bulunmaktadır. Burada M.Ö 3 000 yıllarına tarihlenen pişmiş topraktan seramik buluntuları, çeşitli kaplar, cam vazolar, şişeler, heykelcikler sergilenmektedir (İsrafilov, 2009).

3.2.8.1.3. *Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi*

Azerbaycan Devlet Halı Müzesi, 1972 yılında ziyarete açılmıştır. Müzede Azerbaycan halkının milli kültürünü ve el sanatını yansıtan eserler sergilenmektedir. Müzede kumaş dokuma örnekleri, el işlemlerinin yanı sıra Guba, Bakü, Şirvan, Gence, Kazak, Karabağ ve Tebriz yörelerine ait halı ve el sanatları da sergilenmektedir (Emirhanov, 2012).

Azerbaycan kültürünü tanıtmak amacıyla müze ülkede ve yurtdışında yaklaşık 30 ülkede halı sergisi düzenlemiştir. Müze ziyaretçilere milli giysilerle hatıra fotoğraf veya video çekinmesine izin verilmektedir. Müzede halıcılık sanatının yeni nesillere aktarılması için kurslar ve seminerler verilmektedir (Kaspi, 2014).

3.2.8.1.4. *Bakü Modern Sanatlar Müzesi*

Bakü Modern Sanatlar Müzesi, Azerbaycan'ın birinci hanımı ve Haydar Aliyev Vakfının desteğiyle 20 Mart 2009 yılında kurulmuştur. Binanın mimarisi ve iç tasarımı Altay Sadıhzade tarafından yapılmıştır (Nağıyev ve Hüseynov, 2013).

Müze koleksiyonunun büyük kısmında XX. Yüzyıldan başlayarak günümüze kadar olan Azerbaycan avangardının en iyi resim ve heykel eserleri sırasıyla sergilenmektedir. Bu müzede insanların mücadele ruhunu ve bağımsızlığı temsil eden resimler yer almaktadır (Nağıyev ve Hüseynov, 2013).

Nağıyev ve Hüseynov (2013)'un belirttiği üzere müzede “Settar Behlulzade, Tahir Salahov, Mikayil Abdullayev, Huseyn Aliyev, Tağı Tağızade, Nadir Abdulrehmanov, Elmira Şaxtaktinskaya ve Nadir Kasimov gibi ünlü Azerbaycanlı ressamların eserleri ve yabancı ülkelerden sanatçıların eserleri sergilenmektedir”.

Şekil 13. Bakü modern sanatlar müzesi

Müzenin bir bölümünde Batı klasiklerinden Picasso ve Şagol gibi ünlü ressamların eserleri sergilenmektedir. Ayrıca müzenin sergileri ve eğitim programları, her kesimden ziyaretçiye etkin biçimde sanata katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir (Museum of Modern Art, 2014).

3.2.8.1.5. *Azerbaycan Ulusal Müzik Kültürü Müzesi*

Azerbaycan Ulusal Müzik Kültürü Müzesi 1967 yılında ziyarete açılmıştır. Müzede yaklaşık 35 000 eser bulunmaktadır. Bunlardan Azerbaycan milli musiki aletleri olan tar, kemençe, saz, def, çift nağra, zurna, ney gibi aletler muhafaza edilmektedir (Tağıyeva, Bayramov ve Vekilova, 2006).

Ayrıca kendine has özellikleri ile seçilen esa tar, esa saz, gramofonlar, patefonlar, Azerbaycan'ın ünlü müzisyenleri Üzeyir Hacıbeyov ve Bülbül'ün günlükleri, notları, özel eşyaları sergilenmektedir (The State Museum of Azerbaijani Musical Culture, 2014).

3.2.8.1.6. *Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi*

Azerbaycan'ın en büyük sanat müzesidir. Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi 1936 yılında inşa edilmiş iki binadan oluşmaktadır. Müze 1943 yılında ünlü tiyatro sanatçısı Rüstem Mustafayev'in adını almıştır. Müze eskiden günümüze kadar dekoratif sanat eserlerinden oluşmaktadır. Müzede Azerbaycan, Batı Avrupa, Rus, Doğu ülkeleri sanat eserleri sergilenmektedir (Emirhanov, 2012).

Müzede 17 000 üstünde eser sergilenmektedir. Müzede Batı Avrupa'nı temsil eden 16-18. yüzyıl İtalyan ve Hollandalı ressamların eserleri ve 16-19. yüzyıllar Alman ve Fransız sanatçıların eserleri içermektedir. Rus sanatçılarından 17. yüzyılın sonu 20. yüzyıla ait eserleri bulunmaktadır (Tağıyeva vd., 2006).

Müzede arkeolojik kazılar zamanı bulunan metal eşyalar, eski halılar, minyatürler ve el yazmakitaplar ve milli giysiler bulunmaktadır. Sergilerde 20. yüzyıl Azerbaycan'ın ünlü ressamlarının eserleri sergilenmektedir (Emirhanov, 2012).

Bakü'de bulunan diğer müzeler:

- Azerbaycan Ulusal Tiyatro Müzesi
- Azerbaycan Milli Edebiyat Müzesi
- Azerbaycan Ulusal Tarihi Mimarlık Müzesi
- Azerbaycan İstiklal Müzesi

- Samet Vurgun Ev Müzesi
- Cafer Cabbarlı Ev Müzesi
- Üzeyir Hacıbeyli Ev Müzesi
- Neriman Nerimanov Ev Müzesi
- Celil Memmedkuluzade Ev Müzesi
- Leopold ve Mstislav Rostopoviç’lerin Ev Müzesi

3.2.8.2. Tiyatro ve Sinema

Bakü, Azərbaycan’ın en önemli sanat ve kültür merkezidir. Bakü’de Milli Dram Tiyatrosu, Opera ve Balet Tiyatrosu, Rus Dram Tiyatrosu, Genç Temaşaçılar Tiyatrosu ve Devlet Kukla Tiyatrosu kentin önemli tiyatrolarındadır.

3.2.8.2.1. Milli Dram Tiyatrosu

Günümüzdeki Milli Dram Tiyatrosu Bakü’nün merkezinde ünlü Azərbaycan şairi Muhammed Fuzuli’nin ismini taşıyan meydanda bulunmaktadır. Şairin Sovyet tarzı muhteşem anıtı binanın önünde bulunmaktadır. Bu tiyatro 1922 yılında hayırsever Hacı Zeynalabidin Tagiyev tarafından yapılan tiyatro binasında kurulmuştur. Milli Dram Tiyatrosu 1924 yılında “Akademik Tiyatro” ismiyle onurlandırılmıştır. Bu isim 1929 yılında iptal edilip ve 1959 yılda tekrar iade edilmiştir. Bu sanat merkezi Azərbaycan tiyatro kültürünün sembolü ve milli dram sanatının varisi olarak anılmaktadır (Caferov, 1959).

Tiyatro perdelerini Mirze Feteli Ahundov’un yazdığı “Sergüzeşti Veziri Hani Lenkeran” adlı oyunla açmıştır. Bu tiyatro “açık kapı” politikasını yürüterek repertuarında milli ve yabancı yazarların klasik ve modern eserlerine yer verilmiştir. Tiyatro sahnesinde milli dram yazarlarında M. F. Ahunzade, C. Memmedkuluzade, E. Hakverdiyev, C. Cabbarlı, H. Cavit ve dünya klasiklerinden U. Şekspir, F. Şiller, Victor Hugo gibi yazarların eserleri oynatılmıştır (Rehimli, 2005).

Şekil 14. Milli dram tiyatrosu

3.2.8.2.2. Opera ve Bale Tiyatrosu

Azerbaycan Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu'nun muhteşem binası Bakü "milyoncusu" olarak bilinen Mayılov tarafından 1911 yılında kısa bir zamanda yaptırılmıştır. Bu tiyatro yerel halk arasında "Mayılov Tiyatrosu" olarak bilinmektedir (Rehimli, 2005). Ünlü mimar N. Baye'in doğu ve batı tarzı tasarımıyla akustik olanaklara sahiptir. Tiyatro Rus sanatçısı M. Musorski'nin "Boris Godunov" operasıyla açılmıştır.

Tiyatro 1928 yılında Opera ve Bale Tiyatrosu "Devlet Tiyatrosu" yapıldı ve "Akademi" statüsü verildi. Azerbaycan operası halk müziği ve aşık sanatını harmanlayarak yenilik getirmiştir (Veliyev, 2005).

Azerbaycan'da ilk milli opera Ü. Hacıbeyli'nin "Leyli ve Mecnun" eseri sahnelenmiştir. Bu opera Muğam müziği ve Avrupa müzik aletlerini sentezi ile "Muğam İnkılabı" olarak tarihe geçmiştir. Ü. Hacıbeyli Muğam operalarında senfoni orkestrasına milli müzik aleti tarı ilave etmiştir (Allahverdiyev, 1978).

Opera ve Bale Tiyatro'sunda Ü. Hacıbeyli ile beraber M. Magomayev, Z. Hacıbeyli, G. Garayev, F. Emirov ve C. Cahangirov'unda eserleri oynatılmıştır. Opera ve Bale Tiyatro'sunda ilk bale 1940 yılında Efrasiyab Bedelbeyli'nin “Kız Kalesi” eseri sergilenmiştir. Azerbaycan balesi kısa zaman diliminde dünyada birçok sahnelerinde oynatılmıştır. Opera ve Bale Tiyatro sahnesinde G. Almaszade, L.Vekilova, M. Mamedova, R. Ahundova gibi ünlü sanatçılar bale bestelemiştir (Veliyev, 2005).

Şekil 15. Opera ve bale tiyatrosu

3.2.8.2.3. Müzikal Komedi Tiyatrosu

Azerbaycan Ulusal Müzikal Komedi Tiyatrosu 1883 yılında Hacı Zeynalabidin tarafından yapılan binada bulunmaktadır. Bu tiyatro binası Bakü'nün mimari ve kültürel varlıkları arasında olduğu için devlet tarafında koruma altındadır (Allahverdiyev, 1978).

Tiyatro 1910 yılında Nikkin kardeşlerinin yaptırdığı sirk binasında Ü.Hacıbeyli'nin bestelediği “Karı ve Koca” opereti ile gösterime başlamıştır. Bundan sonra Ü. Hacıbeyli'nin “O olmasın bu olsun” ve “Arşın mal alan” operetlerinde gösterimi yapılmıştır. Müzikal Komedi Tiyatrosu Rus ve Azerbaycan dilinde gösterimler yapılmaktadır. Tiyatronun Azerbaycan repertuarında Ü. Hacıbeyli, A. Melikov, R. Hacıyev, T. Guliyev ve V. Adıgözelov, Rus ve Batı repertuarında İ. Ştraus, İ. Kalman, F. Legar ve Dunayevski'nin eserleri seyirciyle buluşmuştur (Rehimli, 2005).

3.2.8.2.4. *Rus Dram Tiyatrosu*

Azerbaycan Devlet Rus Dram Tiyatrosunun bulunduğu bina 20. yüzyılın başında Hacıbaba Haşimov'un oğlu Japonya'da gördüğü gazino binasının benzerini yaptırmıştır. Bu yüzden bina önce "Mikado Tiyatrosu" olarak anılmıştır. Bolşeviklerin Azerbaycan'ı işgal etmesinden sonra Rus Dram Tiyatrosu olarak ismi değiştirilmiştir (Tağıyeva vd., 2006).

Rus Dram Tiyatrosu Rus kültürünü yansıtan A. P. Çehov, F. M. Dostoyevski, M. Gorki ve A.Vampilov'un eserleri sahnelenmektedir. Tiyatro 2006-2008 yılları arasında restorasyonu yapılmıştır (Rehimli, 2005).

3.2.8.2.5. *İbrus Tiyatrosu*

İbrus Tiyatrosu, Azerbaycan'ın ilk özel tiyatrosudur. Azerbaycan'ın 17. yüzyılda yaşamış ünlü şairi Molla Penah Vagif'in adını taşıyan sokakta bulunmaktadır. Bu tiyatro, 2001 yılında Azerbaycan'ın ilk Oscar ödüllü yönetmeni Rüstem İbrahimbeyov tarafından kurulmuştur (Memmedli, 2010).

İbrus Tiyatrosu'nun 2010 yılında Moskova şubesini açmıştır. İbrus Tiyatrosu'nda sahnelenen oyunların çoğu Rüstem İbrahimbeyov'un yazdığı eserlerden oluşmaktadır. Tiyatroda iki dilde gösterim yapılmaktadır (Tağıyeva vd., 2006).

Bakü'de bulunan diğer tiyatrolar şu şekildedir: (Rehimli, 2005):

- Genç Tamaşaçılar Tiyatrosu
- Kukla Tiyatrosu
- Devlet Muğam Tiyatrosu
- Mahni Tiyatrosu
- Yeşil Tiyatrosu
- Bakü Çocuk Tiyatrosu
- Yuğ Tiyatrosu
- Pantomima Tiyatrosu
- Baki Belediye Tiyatrosu.

3.2.8.3. Sinema

Film XIX. Yüzyılın sonunda Fransa'da bulunmuştur. Azerbaycan ilk kez 1896 yılında sinemayla tanışmıştır. Lyumyer kardeşlerinin 1898 yılında Bakü hayatını anlatan “Şehir Bağında Halk Gezintisi”, “Bir Trenin Gara Varışı”, “Kafkas Dansı” ve “Balahanı Neft Fantanı” adlı kısa metrajlı ilk yerli filmler yapılmıştır (Veliyev, 2005).

1915 yılında Filma Sehmdar Cemiyeti petrol sanayicilerinin yardımıyla sinema çalışmalarına başlamış ve “Neft ve Milyonlar Saltanatında” (1915), “Arşın Mal Alan” (1916), “Knyaz Demir Bulat” (1916), “Ayak Yalın Muhabbet” (1916) ve “Bir Alçalmanın Tarihi” (1918) filmleri çekilmiştir (Veliyev, 2005).

28 Nisan 1920 yılında Kırmızı Ordu tarafından Azerbaycan işgal edildikten sonra ülkenin sinema tarihinde de yeni sayfa açılmıştır. Azerbaycan bakanlar kurulu kararıyla 22 Aralık 1993 yılında Azerbaycan Film Fondu kurulmuştur. Film Fondu Bakü’de 6,6 bin m² alan kurulu 108 yerli sinema salonu, laboratuvar ve yardımcı odaları bulunmaktadır. Bu kurum filmlerin onarımı ve korunması, milli ve yabancı filmlerin tebliği, filmlerin arşivlenmesi, bilimsel araştırma ve geliştirme, uluslararası ilişkileri yürütülmesi istikametinde faaliyet göstermektedir. Azerbaycan Film Fonu’nun arşivinde 64 372 tane film, yaklaşık 20 bin tane fotoğraf ve 12 bin belge bulunmaktadır (Allahverdiyev, 1978).

Bakü’de Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra 1923 yılında Azerbaycan Halk Komiserleri Sovyet’inin kararıyla Azerbaycan Foto ve Film idaresi kurulmuştur. Bu kurum tarafından aynı yıl Bakü’de “Devlet Kinofabrikası” kurulmuştur. İlk kez burada 1924 yılında Kız Kulesi filmi çekilmiştir. Film Bakü’de Hazar kıyısında bulunan Kız Kulesi hakkında Azerbaycan halk rivayetleri ile kurgulanmıştır. Azerbaycan’da şimdiye kadar 2000’e yakın film çekilmiştir (Hanoğlan, 2011).

3.2.8.3.1. Nizami Sineması Merkezi

Azerbaycan’ın en büyük sineması olan ünlü şair Nizami’nin adını taşımaktadır. Binanın mimarisi Mikayil Hüseyinov olmuştur. Sinema 1 Şubat 1940 yılında açılmıştır. İlk önce “Badye” sineması olmuş sonra Nizami Gencevi’nin anısına ismi değiştirilmiştir (Hanoğlan, 2011).

Devletin mali yardımı ile sinema yeniden onarılmıştır. Nizami Sinemasında 4 tane sinema salonu bulunmaktadır. Birinci katta 80 ve 50 yerli sinema salonları, ikinci ve üçüncü katta

ise konferans salonları bulunmaktadır. Sinemada 3D filmlerinin gösterimi için 18 metrelik ekran ve 500 yerli salonu mevcuttur. Ayrıca 24 yerli VIP salonunda bulunmaktadır. Ayrıca Nizami Sinema Merkezinde “Cinema” restoranı hizmet göstermektedir (MCT, 2014).

3.2.8.4. Saraylar

3.2.8.4.1. Cumhurbaşkanlığı Sarayı

Cumhurbaşkanlığı Sarayı, dış cephesi mermer ve granitle kaplı on iki katlı binadır. Bu sarayın inşasına Ekim 1978 yılında başlanmıştır. Azerbaycan'ın ünlü mimarı Tahir Allahverdiyev tarafından tasarlanmıştır. Proje Fuat Orucov rehberliğince yürütülmüştür. Saray 1986 yılında hizmete açılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Sarayı önce Azerbaycan Komünist Partisi'nin Merkezi Komitesi'nin ana binası olmuştur. Günümüzde Cumhurbaşkanlığı binası olarak faaliyet göstermektedir. Bu sarayda Cumhurbaşkanlığı Ofisi ve yardımcılarının odası, yabancı heyetler karşılamak için ve gazeteciler için odalar bulunmaktadır. Sarayda 400 kişilik konferans salonu ve sinema salonu bulunmaktadır.

3.2.8.4.2. Haydar Aliyev Merkezi

Merkez 2007 yılında inşasına başlanılmış, 10 Mayıs 2012 tarihinde Haydar Aliyev'in anısına hizmete açılmıştır. Dünya mimarlık incilerinden biri sayılan Haydar Aliyev Merkezi'nin binası modern Bakü'nün sembollerindendir. Binanın mimari dünyaca ünlü, Pritzker mimarlık ödülü sahibi Zaha Hadit'tir.

Haydar Aliyev Merkezi'nin yapımında düz çizgiler kullanılmamıştır. Binanın yapısı zeminden dalga şeklinde semaya doğru yükselerek sonra ise süzülerek yeniden yere birleşmesi sadece mimarın post modern tarzını değil aynı zamanda sonsuzluğu belirtmektedir. Binanın üzerindeki çizgiler hem de geçmişle geleceğin birbirine bağlılığını göstermektedir.

Merkezin toplam alanı 15,25 hektardır. Onun 2 hektarı ana binayı kalan 13,25 hektar ise çevresini oluşturmaktadır. Haydar Aliyev Merkezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm müze, ikinci bölümde sergi salonu, ofisler ve restoranlar ve üçüncü bölümde konferans salonu ve basın merkezi bulunmaktadır.

Şekil 16. Haydar Aliyev merkezi

3.2.8.4.3. *Bakü Kristal Zalı*

Bakü’de Hazar denizi üzerinde dolgu yapılarak inşa olunmuştur. Azerbaycan 2011 yılında “Eurovision” şarkı yarışmasını kazandıktan sonra 2012 yılındaki müsabakaya ev sahipliği yapma hakkı kazanmıştır. Yapımına 2011 yılında başlanan Bakü Kristal Zalı 10 Ocak 2012 yılında inşası tamamlanmıştır. Çatı katının metal konstrüksiyonun ağırlığı 2 400 tondur. Bakü Kristal Zalı 25 bin kapasiteye sahiptir. 2012 tarihinde “Eurovision” şarkı yarışması burada yapılmıştır.

Şekil 17. Bakü kristal zalı

3.2.8.4.4. *Haydar Aliyev Sarayı*

Başkent Bakü'nün merkezinde bulunun Haydar Aliyev Sarayı 1972 yılında açılmıştır. Sarayın mimarları F. Rüstembeyov ve V. Şulgin'dir. Sarayın önünde havuz ve arka tarafında Kış Bulvarı bulunmaktadır. Saray 2 500 kişilik kapasitesiyle Bakü'nün en büyük kültürel merkezlerinden sayılmaktadır. Bu sarayda konferanslar, konserler ve tiyatrolar yapılmaktadır.

3.2.8.5. *Kütüphane*

Azerbaycan'da 1840 yılından başlayarak milli kütüphaneler ve vakıf kütüphaneleri hizmet vermeye başlamıştır. Bakü'de 1887 yılında M. F. Ahundzade, A. A. Bakıhanov öncülüğünde 3 tane kütüphane açılmıştır (Aslan, 2010).

19. yüzyılın sonunda Bakü'de petrol işçileri için teknik bilgiler hizmet vermeye başlamıştır. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti devrinde (1918-1920) Bakü'de Mirze Elekber Sabir kütüphanesi ve Bakü Devlet Üniversite kütüphanesi kurulmuştur. 1920 yılında Bakü'de 50 kütüphane vardı (Allahverdiyev, 2003).

12 Ocak 2004 tarihi Cumhurbaşkanı kararıyla Azerbaycan dilinde Latin alfabesiyle 13 milyon kitap basılarak kütüphanelere bedava dağıtılmıştır. Kütüphanelerde bilgiye hızlı ulaşılması ve işlemlerin kolaylaştırılması için 2008'den itibaren elektron hizmet verilmeye başlanmıştır (Memmedli, 2008).

3.2.8.5.1. *Azerbaycan Milli Kütüphanesi*

M. F. Ahundzade adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi, ülkenin en büyük kütüphanesidir. Kütüphane 1923 yılında Sovyet Halk Komiserliği kararıyla kurulmuştur. Kütüphanenin projesi ünlü mimar Mikayıl Abdullayev tarafından yapılarak 1960 yılında yeni binasına taşınmıştır (Memmedli, 2008).

Azerbaycan Milli Kütüphanesi, kurulduğu tarihinde 5 000 adet basılı içeren bir arşive sahip olunmuştur. 1940 yılında bu rakam 645 000 ve 1960 yılında 1 742 300 adet basılı içeren arşive ulaşmıştır. Günümüzde milli kütüphanede 4 545 478 adet basılı içeren arşive sahiptir. Bunlardan günlük 700 isimde gazete, dergi, bülten ve yıllık türü basılı belge olarak okuyucuya ulaştırmaktadır (Veliyeva, 2004).

2011 yılından itibaren Azerbaycan ve Rus dilinde 8 519 adet yeni basılı, toplamda 24 784 kitap elektron ortamda okuyuculara hizmet vermektedir. Kütüphane Avrupa Milli Kütüphaneler Birliği (CENL), Asya Kütüphaneler Asamblesi (BAE) ve Türk dilli ülkeler kütüphaneleri ile işbirliği anlaşması bulunmaktadır (Halafov, 2004).

Şekil 18. M. F. Ahundzade adına Azərbaycan milli kütüphanesi

3.2.8.5.2. *Azərbaycan Cümhurbaşkanlığı İşler İdaresi Kütüphanesi*

Bu kütüphane 2003 yılında Bakü'de eski Lenin adına kütüphanesini de bünyesine katarak kurulmuştur. Kütüphanede 16-19. yüzyıllarda ve 20. yüzyılda basılı çeşitli dillerde olan ender kitaplar arşivi bulunmaktadır. Kütüphanede ekonomi, politika, kamu politikası, hukuk, felsefe, istatistik ve tarih ağırlıklı kitaplar bulunmaktadır. Günümüzde 5.000'den fazla basılı elektron ortamda okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Kütüphanenin teknolojik altyapısına önem verilmektedir (Şirinov, 2014).

3.2.8.5.3. *Azərbaycan Milli İlimler Akademisi Kütüphanesi*

Azərbaycan Milli İlimler Akademisi (AMİA) ülkenin en önemli bilimsel kurumudur. Azərbaycan'da 1923-1929 yıllarında Azərbaycan Tetkikat ve Araştırmalar Kurumu

faaliyet göstermiştir. Daha sonra bu kurum Devlet İlmi Tetkikat Enstitü'ne (DİTE) birleşmiştir (The Azerbaijan National Academy of Sciences, 2014).

Sovyet Halk Komiserliği kararıyla 23 Ocak 1945 tarihinde Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Bakü şehrinde kurulmuştur. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi 4 bölüm, 16 araştırma enstitü , 3 müze ve kütüphaneden oluşmaktadır. AMİA 350 kitap, 4800 makale ve 50 patenti bulunmaktadır (Elizade, 2014).

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Merkezi Kütüphanesi geniş ve zengin basılı arşive sahiptir. Kütüphane N. Nerimanov, E. Hakverdiyev, T. Şahbazi ve H. Zeynallı desteği ile Azerbaycan'ın doğal kaynağını, ekonomisini, tarihini, edebiyatını ve sanatını araştırmak amacıyla 1924 yılında “Azerbaycan Tetkik ve Araştırmalar Vakfı” bünyesinde kurulmuştur. Kütüphanenin 1925 yılında A. V. Bagrin tarafından bibliyografi bölümü kurulmuştur (Elizade, 2014).

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Merkezi Kütüphanesi 1934 yılında eski Sovyet ülkeleri, ABD, Fransa, İsveç ve İngiltere ile ilişkileri kurmuştur. Bu ilişkileri 1956 yılında dünyanın 50 ülkesi 570'den çok kütüphanesine ulaşmıştır. Kütüphane 1952 yılında 500 000 adet basılı arşive sahip olmuştur. 1959 yılında ise 600 000 adet basılı arşive sahip olmuştur. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Merkezi Kütüphanesi 1999 yılında ABD büyükelçiliği enformasyon merkezinin yardımı ile alt yapısını yenilemiştir (The Azerbaijan National Academy of Sciences, 2014).

3.2.8.6. Müzik, Sanat ve Resim Okulları

3.2.8.6.1. Azerbaycan Milli Konservatuvarı

Konservatuvar Bakü'de, H. Cavit caddesi 506. Sokakta bulunmaktadır. Azerbaycan Milli Konservatuvarı 2000 yılında kurulmuştur. 2002 yılından itibaren konservatuvarın rektörlüğünü halk sanatçısı, Profesör Kerim Siyavuş yapmaktadır (İsmayilov, 2012).

Konservatuvar da tar, keman, kanun, müzisyenlik, ney, balaban, zurna, solo müzik, müzik bilimi, bestecilik ve dirijorluk bölümleri bulunmaktadır.

3.2.8.6.2. *Müzik Koleji*

Müzik Koleji'nin tarihi eskilere dayanmaktadır. Terakkiperver Rus aydını Moskova Konservatuar mezunu Antonina Nikolayevna Yermolayeva 1895 yılında Bakü'de kız kardeşiyle beraber ilk özel müzik okulunu açmıştır (Nazımızı, 2010).

1916 yılında Ü. Hacıbeyli ve çevresindeki aydınların desteğiyle okul devlet statüsü kazanmıştır. Halk Maarif Komiserliği kararıyla Ü. Hacıbeyli 1922 yılında koleje müdür olarak atanmıştır. Kolejin ilk öğrencilerinden ünlü müzisyenler Asef Zeynallı, Seyit Rüstemov, Hurşid Agayev ve Eşref Hasanov bilinmektedir (Nazımızı, 2010).

1953 yılında okulun kendi öğrencisi ünlü müzisyen Asef Zeynallı'nın adı verilmiştir. Müzik Koleji 2000 yılında kurulan Azerbaycan Milli Konservatuarı'na birleştirilmiştir. Şimdi konservatuar bünyesinde hizmet vermektedir (İsmayilov, 2012).

3.2.8.6.3. *Bakü Müzik Akademisi*

Akademi Orta Doğu'da ilk müzik eğitimi veren yükseköğretim kurumudur. Bakü Müzik Akademisi önce konservatuar olarak hizmet vermiştir. Ünlü besteci Ü. Hacıbeyli tarafından 21 Ağustos 1921 tarihinde kurulmuştur (Nazımızı, 2010).

Kurulduğu ilk günden kalifiye personel hazırlığına önem vermiştir. Bu okulun ilk müzisyen ve aktörü Bübül ve Şövkət Memmedova olmuştur. 1999 yılından Bülbül'ün anısına uluslararası müsabaka düzenlenmektedir.

Günümüzde Bakü Müzik Akademisi'nin 4 fakültesi vardır. Bunlar hazırlık, forte piyano, tarih ve yorumculuk fakülteleri bulunmaktadır. Akademide lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi vermektedir.

3.2.8.6.4. *Azerbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesi*

Turizm hızlı bir değişim gösteren ve uluslararası rekabet gücünün en yüksek olduğu sektörlerden birisidir. Turizm alanında rekabetin sürekli bir şekilde artması, hızlı ve sürekli bilgi ve teknoloji üretilmesi ve sektörde yüksek kalitenin gerçekleştirilebilmesi için yeter sayı ve nitelikte ara kademe insan gücü yetiştirilmesi amacıyla 2006 yılında Azerbaycan Turizm Enstitüsü kurulmuştur. Turizm Enstitüsü 2014 yılının sonundan itibaren Azerbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesine (ATMU) dönüşmüştür. Azerbaycan

Turizm ve Menecment Üniversitesi ülkede turizm alanında eğitim, staj ve araştırma merkezidir (Ceferov, 2008).

Üniversite 11 anabilim dalında eğitim vermektedir. Mezunlarının büyük bir kısmı ülkede bulunan turizm tesislerinde ve beş yıldızlı otellerde istihdam edilmektedir.

Azerbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesi Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) ile eğitim vermektedir. Aynı zamanda Azerbaycan'da ilk kez 2007 yılında Azerbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesi ile Avusturya'nın Kremisi Üniversitesi arasında çift diploma anlaşması yapılmıştır.

3.2.8.6.5. *Azerbaycan Resim Akademisi*

Azerbaycan Resim Akademisi Başkent Bakü'de bulunan yükseköğretim kurumlarından biridir. Bu yükseköğretim kurumu 2002 yılında Cumhurbaşkanı Aliyev'in kararıyla kurulmuştur. Akademiye lise, lisans ve yüksek lisans düzeyde eğitim vermektedir. Azerbaycan Resim Akademisi geniş akademik kadrosuna sahiptir (İsmayilov, 2012).

Şekil 19. Azerbaycan resim akademisi

3.2.8.7. Anıtlar

3.2.8.7.1. Hezi Aslanov Anıtı

Bakü Şehitliğinde Sovyetler Birliği halk kahramanı, tank alayı komutanı Hezi Aslanov'un anıtı yapılmıştır. Hezi Aslanov İkinci Dünya savaşında kahramanca şehit olduktan sonra başkente defnedilmiştir. Dört yıl sonra mezarının üstünde heykeli yapılmıştır (Memmedova, 2008).

Anıtı, ünlü heykel yapımcısı Fuad Ebdülrahmanov yapmıştır. Granitten yapılmış heykelin düzgün ölçüleri onun yakından ve uzaktan net gözükmelerini sağlamaktadır. Mimar L. Konsiorovski'nin heykelin kaidesini tanka benzetmesi estetik görünümü zenginleştirmiştir (İsmayilov, 2012).

3.2.8.7.2. Behram Gur Anıtı

Behram Gur Anıtı, Bakü'nün kalabalık semtlerinden biri Neftçiler caddesi, ülkenin güney karayolu yakınlığında dikilmiştir. Anıtın Funküliyor Binası, El Oyunları Sarayı, Uluslararası Muğam Merkezi ve Halı Müzesi ile çevrelenmesi ilgi odağı olmuştur (Zeynalov, 2014).

Anıtı Aslan Rüstemov, Albert Mustafayev ve Korkmaz Süceddinov tarafından yapılmıştır. Başkentte ve ülkenin diğer yerlerinde 1960 yıllarında anıt ve çeşmeler yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu anıt, Nizami Gencevi'nin eserinden uyarlanmıştır. Behram Gur Anıtı, Azerbaycan'da ilk kez yapılmış edebi kahraman anıtıdır (Şahbazov, 1997).

3.2.8.7.3. Richard Zorge Anıtı

Bu anıt başkentin muhteşem manzaralı S. Vurgun ve A. Bakıhanov sokaklarının kesiştiği yerde 1981 yılında dikilmiştir. Tunçtan yapılmış anıt ünlü Rus heykeltıraş Vladimir Sigal ve mimarisi Rasim Aliyev'dir (İsmayilov, 2012).

Anıt meşhur istihbaratçı Richard Zorge'ni simgelemektedir. İkinci Dünya savaşında cesareti ile ün kazanmış ve Hitlerin Sovyetler Birliğine savaş açacağını haberini vermiştir. Bakü doğumlu Richard Zorge milliyetçe Alman olsa da Sovyet gizli servisi için çalıştırılmıştır (Fetullayev, 2013).

Kaidenin üzerindeki gizlilik Richard Zorge'nin mesleğini simgelemektedir. Anıta dahil edilmiş üç mermi yeri kahramanın her zaman ölümle savaştığını anlatmaktadır.

Şekil 20. Richard Zorge anıtı

3.2.8.8. Meydanlar

3.2.8.8.1. Azatlık Meydanı

Bakü'nün en büyük meydanı, Sovyetler zamanı Lenin'in adını taşımıştır. Hükümet Evi yapıldıktan sonra meydanın inşasına başlanılmıştır. 1960-1970 yıllarında yapılmış meydanın karşısına Lenin'in heykeli dikilmiştir.

17 Kasım 1988 yılında Merkezi Komite'nin Azerbaycan'a yaptığı ayrımcılık politikasını halk bu meydanda protesto ederek bağımsızlığın yolunu açacak hareketin başlangıcını koymuştur. İstatistiklere göre ayaklanma sonucunda meydana bir milyon protestocu toplanmıştır.

1988 yılındaki protestolardan sonra Lenin'in adı kaldırılarak Azeri Türkçesinde bağımsızlık anlamındaki "Azatlık" ismi ile değiştirilerek Azatlık Meydanı'na dönüştürülmüştür. Protestocular tarafından Lenin heykelini yıkıp Azerbaycan bayrağı göndere çekilmiştir.

3.2.8.8.2. *Fevvareler Meydanı*

Günümüz Bakü'nün en önemli mimarilerinden biri olan Fevvareler Meydanı 19. yüzyılın sonunda yapılmıştır. Başkentte Mihayil Parkı ve Malakan Parkı yapıldıktan sonra ilk olarak "Parapet" olarak bilinen bu meydan kurulmuştur. Fevvareler Meydanı, Sovyetler'in döneminde Karl Marks'ın adı taşımıştır. 1950 yıllarında restorasyonu yapılarak yeni ağaçlar dikilmiştir. Meydana 1980 yılında çeşmeler yapılmış ve meydanın adı "Fevvareler" olarak adlanmıştır (İlkin, 1988).

2010 yılında restorasyonu yapılarak restoranları, barları ve gece hayatı ile yerli ve yabancı ziyaretçilerin uğrak yeridir. Bu meydanda İSR Ticaret Merkezi, Nergis Ticaret Merkezi, Hagani Ticaret Merkezi, McDonald ve Edebiyat müzesi bulunmaktadır.

3.2.8.8.3. *Ulusal Bayrak Meydanı*

Bayrak Meydanı Bakü'nün Bayıl kasabasında 1 Eylül 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla hizmete açılmıştır. Meydanın bulunduğu yer başkentin her tarafından görülmektedir. Bakanlar kurulu kararıyla 9 Kasım resmi tatil günüdür.

Bayrak Meydanı'nın inşası için Cumhurbaşkanlığı Yardım Fon'undan 10 milyon manat ayrılmıştır. Meydanın projesini "Trident Support" şirketi, inşasını ise "Azenko" şirketi yapmıştır. Alanı 200 000 m² olan meydanda dikilmiş yüksekliği 162 metre, alt kısmının kalınlığı 3,2 metre ve üst kısmının kalınlığı ise 1,09 metredir. Bayrak direğinin toplam ağırlığı 220 tondur. Bayrağın eni 35 metre uzunluğu ise 70 metre olmakla toplam ağırlığı 350 kilogramdır. "Ginnes" rekorlar kitabına 29 Mayıs 2010 tarihinde dünyanın en yüksek bayrağı olarak geçmiştir.

Meydanda Azerbaycan'ın arması, milli marşı ve haritası altın suyuna salınmış bronzdan yapılmıştır. Meydanda Ulusal Bayrak Müzesi de kurulmuştur.

Şekil 21. Bayrak meydanı

3.2.8.9. Hamamlar

3.2.8.9.1. Ağa Mikayıl Hamamı

19. yüzyılda inşa edilen bu hamam İçerişehir’de yer almaktadır. Hamam adı onu yaptıran Ağa Mikayıl’ın ismini taşımaktadır. Hamamın odaları geniş ve kullanışlı olma özelliğine sahiptir (İsmayilov, 2012).

Soyunma odaları kare şeklide yapılmıştır. Yerli mimari tarzında yapılan Ağa Mikayıl Hamamı’nın kubbeleri ise birer sanat şaheseri niteliğindedir (Fetullayev, 2013).

3.2.8.9.2. Kasım Bey Hamamı

Yerli halk arasında “Şirin Hamam” adı ile meşhur olan Kasım Bey Hamamı İçerişehir’de Salyan Kale’sine yakın bir yerinde bulunmaktadır. Araştırmacılara göre 15. yüzyılda Şirvanşah Halilullah tarafından yaptırılmıştır (Fetullayev, 2013).

Hamamın taban yapısı toprağın derin katına kurulmuştur. Bu hamamın eyvan, soyunma, sıcak ve ısıtma sistemi eski mimari tarzda yapılmıştır. Soyunma odalarının üstünde

kabarma kubbe yer almaktadır. Hamamın sekiz köşeli merkez kısmı sivri çatıyla örtülmüştür. Çatı katında kabartmalı kubbeler bulunmaktadır (Fetullayev, 2013).

3.2.8.9.3. *Hacı Gayıp Hamamı*

Hamam, 15-16. yüzyılda İçerişehir’de yapılmıştır. Hamam giriş, soyunma ve sıcak odalardan ibarettir. Hamamın giriş kısmı kubbeli eyvanla kaplanmıştır. Erkek sıcak odası kubbeli bir çatı ile örtülmüştür. Mimarı fonksiyon zenginliği ve zarafeti bu yapıda buluşturmuştur. Günümüzde yerli ve yabancı araştırmacıların, üniversitelerin, turistler ile öğrencilerin ilgi odağı halindedir (Fətullayev, 2013).

3.2.8.10. **Parklar**

3.2.8.10.1. *Nebatat Parkı*

Nebatat Parkı, Dağüstü ParkI ile Kurt Kapısı arasında 3 Haziran 1934 tarihinde 28 hektar büyüklüğündeki arazide kurulmuştur. Abşeron yarımadasının güneydoğu kısmında, deniz seviyesinden 135 metre yükseklikte kurulmuştur. Nebatat Parkı Bakü’nün güneydoğu tarafını yeşillikle kaplamıştır (Yusifov vd., 2007).

Nebatat Parkı’nın florası Sovyetler Birliğinde bilimsel araştırmalar için büyük bir öneme sahip olmuştur. Parkın coğrafi konumu doğu ile batının kavşağında olmasından kaynaklanmaktadır. Bu parkt ülkenin bitki kaynağının zenginleşmesi ve süs, ilaç ve güzel kokulu bitkilerin Bakü iklimine adapte olması için merkez olmuştur.

Nebatat Parkında Azerbaycan florasında bulunan 2000’den fazla ağaç, kol, çiçek ve bitki koleksiyonu bulunmaktadır. 1960-1978 yıllara arasında park hızlı bir şekilde büyümüştür. Nebatat Park’ında bu yıllarda Bakü, Gence, Sumgayıt ve Nahcivan şehirlerini yeşilleşilmesi için 100 çeşitte 10 000 ağaç, kol ve çiçek gönderilmiştir. Günümüzde parkta Kafkas florasından olan 125 çeşit ender ve nesli tükenmekte adları eski Sovyetler Birliğinde ve Azerbaycan’da Kırmızı Kitap’a salınmış bitki koleksiyonu bulunmaktadır (Yusifov vd., 2007).

Şekil 22. Nebat parkı

3.2.8.10.2. *Nizami Kültür Parkı*

Park, Bakü'de fabrika çalışanlarının desteğiyle 1929 yılında kurulmuştur. Kuruluş tarihine göre eski Sovyetler döneminde yapılan en eski parklardan biridir. İlk kurulduğunda bu park “Villa Petrolea” olarak adlandırılmıştır (İsmayilov,2012).

Bakü'nün “Kara Şehir” olarak bilinen gölet ve çevresi 1880'de Nobel kardeşler tarafından park haline getirilmiştir. Bakü şehir Sovyet'inin 25 ağustos 1931 tarihinde alınan kararla parka “Rote Fane” adı verilmiştir. Daha sonra Azerbaycan Sovyetler Riyaset Heyeti 1 Haziran 1943 tarihinde alınan kararla şair Nizami Gencevi'nin adı verilmiştir (Kuliyev, 2006).

Yerel yönetim tarafından 1998 yılında parkın tadilatı yapılmıştır. Parka yeni ağaç ve gül çeşitleri ekilmiş, banklar ve çöp kutuları koyulmuştur. 2000 yılında kurulan lunaparkta 18 tane atraksiyon bulunmaktadır (Emenullayev ve İbadov, 2004).

Parkta çocuklar için “Doğu Üçlüsü” korusu vardır. Haftanın perşembe günü çocuklar için “Çal Oyna” oyunu oynanmaktadır. Ayrıca parkta kitap ve resim sergileri yapılmaktadır (Kuliyev, 2006).

3.2.8.10.3. *Bakü Şehir Hayvanat Bahçesi*

Hayvanat Bahçesi 1942 yılında küçük bir alanda yapılmıştır. Bakü Şehir Hayvanat Bahçesi 1980 yılına kadar Bayıl kasabasında bir hektar alanda hizmet vermiştir. Hayvanat bahçesi toprak kaymalarından dolayı Bayıl kasabasından Nerimanov ilçesine taşınmıştır. Bugünkü hayvanat bahçesinin alanı 4,25 hektardır (Cavadov, 2014).

Ziyaretçiler hayvanat bahçesinde bazı evcil hayvanlara temas edebilmektedir. Burada ender görülen ve nesli tükenmekte olan hayvanlar da bulunmaktadır. Ayrıca hayvanat bahçesinin 44 işçisi vardır.

1995 yılında 60 türde 200 hayvan bulunmuştur. Geçen zaman diliminde hayvan türlerinin doğasına uygun barınak ve peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır. Günümüzde Bakü Şehir Hayvanat Bahçesinde 154 türde 1165 hayvan barınmaktadır. Bunlardan 40 türde 154 memeli hayvan, 61 türde 342 kuş, 13 türde 35 sürünen ve 40 türde 634 balık bulunmaktadır (Elnare, 2011).

Hayvanat bahçesi 1995 yılından bu yana Avrasya Hayvanat Bahçesi Birliğinin üyesidir. Bu birliğin 42 üyesi vardır. Hayvanat bahçesinde yeni türlerin sayısının artırılması için işbirliği yapılmaktadır (Cavadov, 2014).

Bakü Şehir Hayvanat Bahçesinde ziyaretçiler rahat bir şekilde hayvanları izleyebilmektedir. Ayrıca yürüyüş yolu, atraksiyonlar ve restoran bulunmaktadır.

3.2.8.10.4. *Deniz Kenarı Milli Park (Bulvar)*

Deniz Kenarı Milli Park, Azerbaycan'ın en eski parkı ve halkın en çok tercih ettiği mekanlardan biridir. Bulvar Bakü şehri, Hazar sahilinde yer almaktadır. Deniz Kenarı Milli Park, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı kanunla 29 Aralık 1988 tarihinde Milli Park statüsü verilmiştir. Milli Park alanın Paris'te Sena nehri kıyısındaki parktan sonra Avrupa'da büyüklüğüne göre ikinci yerde bulunmaktadır (İsmayılov, 2012).

Deniz kenarı bulvar 1909 yılında Bakü Şehir Duma'sının kararıyla ünlü mühendis Memmed Hasan Hacinski tarafından yapılmıştır. Hazar kıyısında park yapılması için mühendis K. V. Skureviç ve Adolf Eykzel'in projesi ihale ile seçilmiştir. Onların önerisiyle sahil ile Aleksandır Sokağı (şimdiki Neftçiler caddesi) arasında park yapılmıştır. İki yılda yapılan parka dışarıdan toprak taşınmıştır. Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden ve Avrupa'dan ender ağaç türleri ekilmiştir (Şahmarov, 2014).

Bakü şehrinin imar planı ile ilgili olarak yenileme çalışmaları nedeniyle 1970 yılında bulvar Batı ve Doğu yönünde genişletilmiştir. Bulvarda 1980-1990 arası kaotik yıllarda çarpık yapılanma yüzünden deniz seviyesi yükselerek ender ağaçlardan bazı çeşitleri yok olmuştur. Park, 29 Aralık 2001 tarihinde 132 sayılı bakanlar kurulu kararıyla Deniz Kenarı Milli Park tarihi ve kültürel değer olarak koruma altına alınmıştır (Aladdinkızı, 2012).

Deniz Kenarı Milli Park, asfalt örtüsü yerine kaldırım taşları döşenmiştir. Park bakım, onarım ve yenileme çalışmaları sonucunda modern görünüm kazanmıştır. Bulvarda birçok ülkeden 100 türde yeni ağaç ve gül çeşitleri getirilip ekilmiştir. Parkta ışıklandırma sistemi ve bankalar yenilenmiştir. Parkta seyyar kafeteryalar, restoranlar ve 32 tane atraksiyon bulunmaktadır (Şahmarov, 2014).

Günümüzde bulvarda dört tane gemi ziyaretçilere hizmet vermektedir. Bunlar iki noktadan Yakta Klüp ve Deniz İstasyonundan hareket etmektedir. Ayrıca İtalyan yapımı dört yeni tren bulunmaktadır.

Bulvarın tam ortasında Venesya şehrindeki yapılar kopya edilmiştir. Bunun dışında ticaret merkezi, restoran, tiyatro ve spor salonları bulunmaktadır.

Şekil 23. Deniz kenarı milli park

3.2.8.11. Kiliseler

3.2.8.11.1. Mihayil Arhangel Kilisesi

Mihayil Arhangel Kilisesi Bakü'deki en eski Provoslav ibadethanesidir. Bu kilise ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında arşivde bilgi olmasa da 1840-1850 yılları arasında inşa edildiği tahmin edilmektedir (İsmayılov, 2012).

Bulunduğu yere göre “Donanma Kilisesi” olarak bilinmektedir. Bayıl kasabasında denizciler için yeni kilise yapıldıktan sonra “Donanma Kilisesinin” binası İmparatorun tavsiyesiyle 15 Ağustos 1873 tarihinde 66. Bakü taburunun hizmetine verilmiştir (Azerbaycan-Tolerantlık Mekanı, 2011). 1936 yılında eski kiliseni askerler için kışlaya dönüştürülmüştür. Ancak İkinci Dünya savaşından sonra Sovyet yönetimi binayı Provoslav Kilisesine iade etmiştir. 1946 yılından günümüze kadar kilise hizmet vermektedir. Moskova Patriği İkinci Aleksi 2001 yılında kiliseyi ziyaret ederek dua etmiştir.

3.2.8.11.2. *Lüteran Kilisesi*

Bakü'de yaşayan Almanların isteğiyle 1895-1897 yıllarında inşa edilmiştir. Lüteran Kilisesi mimari Kutsal Marburg Yelizavet Kilisesine benzemektedir. II. Dünya savaşında esir alınmış binlerle Alman Azerbaycan'da inşaatlarda çalıştırılmıştır. Alman mimarisinin Bakü'de izi bulunmaktadır (İsmayilov, 2012).

Sovyetler yönetimi Lüteran kilisesini yıkılması için girişimlerde bulunmuştur. 1940 yılında heykeltıraş P. Sabsay tarafından kilisenin önünde S. Kirov'un heykeli dikilmiştir. Azerbaycan devleti tarafından kilise tamir edildikten sonra yeniden hizmete açılmıştır. Kilisenin yanında Alman kültür merkezi Kapelhaus bulunmaktadır (AzerTAc, 2013).

3.2.8.11.3. *Kutsal Meryem Miladi Kilisesi*

Bakü'de bulunan kilise 1909 yılında ünlü Azerbaycan hayırseveri Hacı Zeynalabidin Tagiyev'in ve Rusya Savunma bakanlığının maddi yardımı ile yapılmıştır. Kilise mimar F. M. Verbitski'nin projesi ile inşa edilmiştir (Ceferli, 2008).

Kutsal Meryem Miladi Kilisesi, Bakü'de bulunan 206. Salyan piyade alayı için yapılmıştır. Sovyetler zamanında bağlanan ilk kiliselerden biri olmuştur. Kilise 1920 yılında depo, sonralar ise spor salonu olmuştur (Azerbaycan-Tolerantlık Mekanı, 2011).

İsmayilov'a (2012) göre "1991 yılında Provoslav Rus Kilisesine devredilmiştir. İkinci Aleksi 2001 yılında Bakü ziyaretinde kiliseye Yeparhiya'nın Başkilisesi statüsü vermiştir. Hayırsever A. Gurbanov tarafından 2003 yılında restore edilmiştir. Konstinapol Patriği 2003 yılında Varfolemey'in eşyalarını kiliseye hediye etmiştir. Kilisede Provoslavlar tarafından kutsal sayılan "Tikvin" ve "Kaspiy" Kutsal Ana ikonları bulunmaktadır".

3.2.8.11.4. *Kutsal Meryem Katolik Kilisesi*

Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra hukuki düzenlemeler yapılarak vatandaşlarına inanç özgürlüğü vermiştir. Bakü'de yaşayan Katolikler için Vatikan'dan 1997 yılında rahip gönderilmiştir (Ceferli, 2008).

Kilise için önce Bakü şehri Teymur Eliyev sokağında iki katlı bina kiralandı. Daha sonra II. İyohan Pavel 2002 yılında Bakü'ye sefer ettiğinde yeni kilise yapılmasını istemiştir. Bu

doğrultuda 2005-2008 yılları arasında kilise inşa edilmiştir (Azerbaycan-Tolerantlık Mekanı, 2011).

300 kişilik kilise İtalyan mimar Pado Ruceyo ve Azerbaycanlı mimar Akif Abdullayev tarafından çizilmiştir. Kilise 2008 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla hizmete girmiştir. Kilisede Polonya Cumhurbaşkanı'nın hediye ettiği ziller bulunmaktadır (İsmayilov, 2012).

Şekil 24. Kutsal MeryemKatolik kilisesi

3.2.8.12. Camiiler

3.2.8.12.1. Cuma Camii

İçerişehir'de bulunan tarihi önemi olan bir yapıdır. Cuma Camii, Bakü şehrinde dini yapılar arasında kendi orijinal özelliği ilgi çekici olmakla beraber, diğer abidevi eserlerden ayrılmaktadır. Camii önceleri Ateşgâh mabedi olmuştur. XII. Yüzyılda camiye çevrilmiştir (Memmedova, 2008).

XIX. Yüzyılın sonunda bakımsızlıktan kullanılamaz durumda olan camiye Hacı Şiheli Dadaşov maddi desteğiyle restore edilmiştir. Camii, usta Ferzund Bin Necef Badikubalı tarafından inşa edilmiştir (İsmayilov, 2012).

Bu camii yapıldığı tarihe kadar yapısı ile Azerbaycan'da bulunan camilerden ayrılmaktadır. Cuma Camii, özgün planda bir yapı olarak inşa edilmiştir. Camiye aydınlık, daha çok şadırvan üstündeki camekânlı kubbeden temin edilmektedir. Camii mimari olarak Şirvanşahlar esintilerini yansıtmaktadır.

Şekil 25. Cuma camisi

3.2.8.12.2. *Hacı Ejder Bey Camii*

Hacı Ejder Bey Camii, Bakü'de “Kanlı Tepe” adi ile bilinen yerde bulunmaktadır. Camii, 1912-1913 yılları arasında meşhur mimar Ziverbey Ehmedbeyov'un projesi ve Hacı Ejder Bey Aşurbeyov'un mali desteği ile yapılmıştır (Fetullayev, 2013).

Yapı mimari olarak Kâbe ve Kerbela'daki cami esintilerini yansıtmaktadır. Halk arasında “Göy Mescit” olarak anılmaktadır. Yapıldığı ilk zamanlar Müslümanların birliğini gösteren “İttifak” olarak isimlendirilmiştir (Memmedova, 2008).

Sovyetlerin dini kurumlara karşı tutumundan dolayı camii kapatılmıştır. Hacı Ejder Bey Camii, 1944 yılında tekrar hizmete açılmıştır. Kafkas Müslümanlar İdaresi'nin kararıyla 2010 yılında camii tamir edilmiştir (Azerbaycan-Tolerantlık Mekanı, 2011).

3.2.8.12.3. *Tezepir Camii*

Bakü'de bulunan Tezepir Camisi hayırsever Nabat Aşurbeyova'nın mali yardımı ile ilk mimarlık eğitimi almış Azerbaycanlı Ziverbey Aşurbeyov tarafından 1905-1914 yılları arasında yapılmıştır. Dikdörtgen planlı cami kalın kubbe ile örtülmüştür. Bahçeye açılan avlusu bulunmaktadır (Memmedova, 2008).

3.2.8.12.4. *Nizameddin Camii*

Abşeron yarımadasında bulunan Emircan kasabasının eski Hile köyünde tarihi Bakü mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. Camii, mağara üzerinde inşa edilmiştir. Şirvanşahlar zamanı kasabanın amiri olmuş Nizameddin tarafından inşa edilmiştir (Aşurbeyli, 2006).

XIV. yüzyılda düzgün kesme taşlarla yapılmıştır. Caminin kapısı üstünde Arap dilinde “Bu Allah evinin yapılmasını Fahreddin oğlu Emir Nizameddin Emirhac emir etti” yazı bulunmaktadır. Nizameddin camisi 1384-1385 yılları arasında Şerifeddin tarafında restore edilmiştir. Caminin güney tarafına yeni bina yapılmıştır. Caminin üzerindeki yazılarda 1830-1831 yılları arasında yeninden onarım yapıldığı yazılmıştır (Dadaşova vd., 2013).

3.2.8.12.5. *Minareli Camii*

Halk arasında “Muhtarov Camii” olarak bilinen bu camii Bakü'nün Surahani ilçesi, Emircan kasabasında bulunmaktadır. Yerel halk tarafından 1901 yılında başlansa da mali yetersizlikten inşası yarıda kalmıştır. Yerel halkın yardım çağrısını geri çevirmeyen Murtuza Muhtarov tarafından inşası tamamlanmıştır. Minareli Cami'nin mimarı ünlü Azerbaycanlı Ziverbey Ehmedbeyov'dur. Caminin ustası Kerbelayı Ahmet'tir.

Caminin 47 metre yüksekliğinde iki minaresi bulunmaktadır. Her iki minarenin şerefesinin aşağı kısmında Arapça “Kelimeyi Teyyibe” yazılmıştır. Minarelerde 147 basamak vardır. Caminin ikinci katında kadınlar için ibadet alanı bulunmaktadır. Kadınlar için ibadet alanı

84 m² erkekler için ise 200 m² alana sahiptir. Giriş kapısının sol tarafında “Murtuza Muhtarova Camisi”, sağ tarafında ise aynı kelimeler Arap alfabesiyle yazılmıştır. Mihrabın yüksekliği 4 metredir. Dört fil ayağı üzerine oturan caminin duvarının kalınlığı bir metredir. Caminin kubbesi 53 m. yüksekliğinde ve 27,5 m çapındadır (Fetullayev, 2013). Caminin bahçesinde Murtuza Muhtarov’un mezarı bulunmaktadır. Sovyetler döneminde camii kapatılmış ve dikiş atölyesi olarak 1985-1988 yılları arasında ise ünlü Azerbaycan ressamı S. Behlülzade’nin eserleri sergilenmiştir. Camini 1989 yılında tekrar yerel halkın hizmetine açılmıştır. Camide Murtuza Muhtarov’un özel siparişi ile 25 kilogram ağırlığında Kuran hatıra olarak korunmaktadır (İsmayilov, 2012).

3.2.8.12.6. *Bibiheybet Camii*

Bakü yakınlığında Şih köyünde bulunan Bibiheybet 1988 yılında açılmıştır. Camini Şirvanşah II. Ferruhzad tarafından yapılmıştır (Dadaşova vd., 2013).

Burada Şirvan ve Abşeron mimarlık tarzında inşa edilmiş minare, kubbe, iki küçük mescit ve yardımcı binalar bulunmaktadır. Cami türbe üzerine mimar Mahmut ibn Sedindir tarafından yapılmıştır.

Bakülü hayırsever Dadaşov tarafından XX. Yüzyılın başında restore edilmiştir. Azerbaycan XI. Ordu tarafından işgal edildikten sonra 1934 yılında cami patlatılmıştır. Bağımsızlık kazandıktan sonra aynı yerde Haydar Aliyev tarafından yeni caminin yapılmasına karar verilmiştir (Memmedova, 2008).

Üç kubbeli ve iki minareli camii 1998 yılında hizmete açılmıştır. Camii, 2008 yılında genişletilmiştir. Klasik Doğu tarzında yapılan Bibiheybet Camisi içi yapısı tamamı beyaz mermerden oluşmaktadır. Mescidin ibadet alanının yüksekliği 5 metredir (İsmayilov, 2012).

3.2.8.12.7. *Şehitlik Camii*

Camii, 1990-1999 yılları arasında yapılan Şehitlikte bulunmaktadır. Bu caminin inşası 1993-1996 yılları arasında yapılmıştır. Şehitlik Camii, Türkiye Diyanet Vakfı’nın “Gintaş” şirketi tarafından yapılmıştır. Caminin projesini Ahmet Uzunoğlu ve Aydın Yüksel hazırlamıştır.

Şekil 26. Şehitlik camisi

Şehitlik Camii, Osmanlı mimari tarzında inşa edilmiştir. Kubbesinde “İhlas” suresi yazılmıştır. Camii iki minaresi ve çok köseli planı ile tek kubbe ile örtülmüştür. Caminin 172 m² ibadet alanı bulunmaktadır. Camide aynı zamanda 350 kişi namaz kılabilmektedir. Burada erkekler ve kadınlar için ayrı ibadet alanı bulunmaktadır. Dört fil ayağı üzerine oturan camiinin minaresi 30 metre yüksekliğindedir.

Camii 28 Mayıs 1996 tarihinde hizmete girmiştir. Caminin girişindeki levhada “Bu camii Azerbaycan topraklarının müdafaasında şehit olup, bu çevrede yatan kahraman askerlerin aziz hatırasını yaşatmak için Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yapılmıştır” diye yazılmıştır.

3.2.8.13. Kervansaraylar

3.2.8.13.1. Sangaçal Kervansarayı

Bu yapı, orta çağda şehir ve kervan yolu üzerinde yapılan kervansarayların örneği sayılmaktadır. Bakü'deki hanların en büyüğü ve en görkemlisidir. Anıtsal bir özelliğe sahip olduğu gibi, XV. Yüzyıl mimari özelliğini taşımaktadır (Memmedov, 2008).

Şirvanşah I. Halilullah tarafından 1439-1440 yılları arasında yapılan kervansaray düzgün taşlardan yapılmıştır. Dikdörtgen bir avlu çevresinde sıralanmış odalardan oluşan iki katlı bir yapıdır. Kervansarayın çatısı toprakla örtülmüştür. Pencerele üst taraftan üç köşeli olarak yapılmıştır. Kervansarayın güvenliği için yola açılan taraflara pencere konmamıştır. Kervansarayın içyapısı simetrik olarak yerleşmiş 8 odadan ibarettir. İkinci katta bulunan 3 odaya taştan yapılmış merdiven bulunmaktadır.

3.2.8.13.2. Nardaran Kervansarayı

Nardaran köyünde bulunan ve halk arasında “Hacı Bahşi Kervansarayı” olarak bilinen bu yapı II. Şah Abbas zamanı 1660-1661 yılları arasında yapılmıştır. Kervansaray Nardaran'da Bahşalı Mescidi karşısında bulunmaktadır. Klasik planındaki yapı, kare avlulu yazlık bölümle, üstü kapalı ve dikdörtgen şeklindeki kışlık bölümden oluşmaktadır (Memmedov, 2008). Bakü'de Karadağ, Buhara, İki Katlı, Mutlan ve Küçük gibi kervansaraylarda bulunmaktadır.

3.2.8.14. Türbeler

3.2.8.14.1. Sofi Hamit Türbesi

Sofi Hamit Türbesi Bakü-Salyan ticaret yolu üzerinde Sangaçal ve Umbakü kasabaları arasında bulunmaktadır. Sofi Hamit türbesi XIV. Yüzyılın başlarında yapıldığı yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. Türbe Bakü, Abşeron ve Şamahı mimari tarzını yansıtmaktadır. Sofi Hamit türbesi XIV-XV. Yüzyıla ait “Sanduke” tarzda yapılmıştır (Memmedov, 2008).

3.2.8.14.2. *Şakir Ağa Türbesi*

Türbe Balahanı kasabası mezarlığında bulunmaktadır. Şakir Ağa Türbesi 1427-1428 yılları arasında inşa edilmiştir. Moloz taş ve tuğla malzemenin bir arada kullanıldığı yapı, haç planlı, üzeri basık bir kubbe ile örtülüdür. Türbenin dahili kısmı duvarla bölünmüş ve burada türbenin içine giriş bulunmaktadır (Fetullayev, 2013).

3.2.8.14.3. *Pir Hasan Türbesi*

Merdekan kasabasındaki eski mezarlıkta türbesi bulunmaktadır. I. Şah Abbas'ın hakimiyeti devrinde 1612-1613 yılları arasında usta Nadir Ali tarafından yapılmıştır. Türbe uzun zaman onarılmadığı için eski yapısı bozulmuştur. Daha sonra kalıntıları üzerine onarılmıştır (Memmedova, 2008).

3.2.8.14.4. *Ahund Abu Turab Türbesi*

Merdekan kasabasında 1908 yılında yapılmıştır. Türbeyi petrol milyoncusu Murtuza Muhtarov tarafından ünlü Polonyalı mimar İ. K. Ploşko'ya yaptırmıştır. Yaptıkları ile Bakü'nün sokaklarını süsleyen Polonyalı mimar becerisini burada da göstermiştir (Azerbaycan-Tolerantlık Mekanı, 2011).

Türbe, bilgin ve hayırsever Ahund Abu Turab'a aittir. Petrol zengini Zeynalabidin Tagiyev öldükten sonra Ahund Abu Turab'ın mezarının yanında defin edilmesini vasiyet etmiştir. Türbe taş duvarlarla yapılmıştır.

3.2.8.15. **Kaleler**

Kale, Orta Çağın sembol yapıları olarak savunma amaçlı yapılmıştır. Eski devirden Azerbaycan'da yaşam mekânları, köprüler yapılmıştır. Savunma amaçlı yüksek tepelerde burçlar, kaleler ve çeşitli kasırlar yapılmıştır. Azerbaycan Orta Çağda savunmasını Derbend, Zagatala, Çıraqqale, Beşparmak, Silisçay, Eskipare ve Gülistan kaleleri ile sağlamıştır. Abşeron'un Merdekan kasabasında Orta Çağdan kalma iki kale bulunmaktadır. Biri XII. Yüzyılda yapılmış dörtgen kale, diğeri de XIII. Yüzyılda inşa edilmiştir (Fetullayev, 2013).

3.2.8.15.1. *Merdekan Kaleleri*

Dörtken Kale olarak bilinen 1952 yılında arkeolojik kazıntılar zamanı bulunmuştur. Kalenin yüksekliği 25 metredir. Binayı kale duvarları çevrelemiştir. Bahçesinde 30 tane kuyu bulunmuştur. Kalenin giriş kapısı doğu duvarında yerleşmektedir. Bulunan kitabede kale Emir Ebu Nasır tarafından yapıldığı yazılmıştır (Memmedov, 2008). Merdekan kasabasındaki ikinci Dairevi Kale'nin yüksekliği 16 metredir. Planda kolon şeklinde olan kale yukarısı giderek daralmıştır. Kale üç kattan oluşmaktadır. İkinci ve üçüncü katta dışarıdan içe doğru genişleyen aydınlatma için pencere bulunmaktadır. Kale, kare şeklinde kireçtaşıdan yapılmıştır (Fetullayev, 2013). Kale kapısının üst kısmında dörtgen taş üzerinde Arapça yazılmış 3 kitabe bulunmuştur (Memmedov, 2008). Birinci kitabede Şirvanşah Herşası bin Ferruhzad (1204-1225) zamanında yapıldığı yazılmıştır. İkinci kitabede kalenin sahibi İsak Bin Kakulı olduğunu ve üçüncü kitabede 1232-1233 yıllarında yapıldığı ve mimarı Mesu oğlu Ebdel Macid'in olduğu yazılmıştır (Budagov, 1990).

3.2.8.15.2. *Ramana Kalesi*

Yüksek kayanın üzerinde yapılmış bu muhteşem yapı bütün çevre köylerden gözükmektedir. Kale Abşeron'da bulunan diğer yapılardaki gibi mimari tarzda inşa edilmiştir. Kitabesi olmadığı için araştırmacılara göre XIV. Yüzyılda yapılan kalelere benzemektedir (Fetullayev, 2013).

Bu kale dörtgen planlı yapılmıştır. Kale duvarlarının köşelerinde ve doğuya bakan kısmında, duvarların ortasında kuleler vardır. Kapısı batı duvarında olup portal şeklindedir. Dörtgen kuleler düz hatla dörde bölünmüş, birinci ve sonuncu taş kubbe ile aradakiler ise ahşapla örtülmüştür. Katlar arasında sarma merdivenler vardır. Kalenin uzunluğu 30 metre, duvarın yüksekliği 7,8 metre, kulelerin yüksekliği 18 metredir. Kale tamamen kireçtaşıyla yapılmıştır (Budagov, 1990).

3.2.8.15.3. *Nardaran Kalesi*

Bakü'den 30 km uzaklıkta Abşeron'un en eski köylerinden biri olan Nardaran'da yüksek tepede, köy mezarlığının yanında bulunmaktadır.

Kale dairevi kuleden ve dörtgen duvardan ibarettir. Kulenin bugünkü kalan kısmı 12 metredir. Duvarlarının yüksekliği kuzey tarafından 8 metre, güneybatı tarafından ise 5 metredir. Kale üç yere bölünmüştür. Kale duvarlarının kalınlığı 1,85 metreden 1,56 metre kadardır. Kalenin birinci katında kuyu vardır. Kalenin ikinci katından üçüncü katına erişmek için taş merdiven bulunmaktadır. Üçüncü kat dağılmıştır (Memmedov, 2008).

Nardaran Kalesi'nde iki katta iki tane kitabe bulunmuştur. Kitabede kale Hicri takvimiyle 700 yılında (Miladi 1300-1301 yılı) Bereket Huraman tarafından deniz kıyısında yaptırılmıştır. Kalenin kapısının sağ tarafında ise mimarı Mahmud bin Seed ismi yazılmıştır (Memmedova, 2008).

3.2.8.16. Stadyumlar

3.2.8.16.1. Tofik Behramov Stadyumu

Azerbaycan'ın en büyük stadyumudur. İsmi ünlü hakem Tofik Behramov'dan almıştır. Yapımı 1939 yılında başlasa da II. Dünya Savaşı nedeniyle inşasına ara verilmiştir. Stadyum on iki yıl aradan sonra 1951 yılında açılmıştır. Alman askeri esirlere yaptırıldığı için yukarıdan “S” şeklinde gözükmetedir. Komünist partisinin 20. kurultayından sonra stadyuma Lenin'in adı verilmiştir. Bağımsızlık kazandıktan sonra 1990 yılından Tofik Behramov'un adı verilmiştir (Yusifli, 2011).

2012 yılında Tofik Behramov Stadı 85 700 m² alanda “Samhwa Telekom” şirketi tarafından yeniden onarılmıştır. Toplam koltuk sayısı 29 870'ten 31 200'e ulaşmıştır. Stadın ot örtüsü FIFA standartlarına uygun hale getirilmiştir. Tribünde yeni 10 kişilik 16 loca inşa edilmiştir (AzerTAc, 2012).

Tribünün alt kısmında dört takımın kullanımı için soyunma odası, duş odası, konferans salonu, hakem ve doktor odası bulunmaktadır. Stadın çevresi 2000 m² yeşil alan düzenlenmesi yapılmıştır (AzerTAc, 2012).

3.2.8.16.2. Şefa Stadyumu

Stadyum, Haydar Aliyev Caddesi 5. Sokakta bulunmaktadır. Şefa Stadyumu 7535 koltuk kapasitesine sahiptir. Stadyum yapay ot örtüsü ile kaplanmıştır. Bu stadyumda 2012 U-17 Kadınlararası Dünya Şampiyonası futbol turnuvasının oyunları oynanmıştır.

Şefa Stadyumu, Azerbaycan Futbol Federasyonu tarafından 2000 yılında 4,5 milyon dolara yapılmıştır. 2014 yılında stadyumu İnter futbol kulübesine satılmıştır (AzerTAc, 2014).

3.2.8.16.3. Bakü Olimpiyat Stadyumu

Stadyum, Başkent Bakü’de, Büyük Şor Gölü yakınında bulunmaktadır. Temeli 6 Haziran 2011 yılında atılmıştır. Bu stadın 68 000 kişilik kapasiteli 496 000 m² toplam saha alana sahip olacaktır.

Tekfen İnşaat ve Tesisat A.Ş.’nin projelendirme ve inşaatını üstlendiği Bakü Olimpiyat Stadyumu projesinin, projelendirme ve yapım süresi 24 ay olarak belirlenmiş olup, 27.02.2013 mukavele tarihli projenin 28.02.2015’te tamamlanması öngörülmüştür. 10.03.2015’te proje tamamlanarak açılmıştır. Bakü Olimpiyat Stadyumu ticari alanlar, engelli, genel kullanım, basın ve özel kullanıma ayrılmış VIP kısımlarını içermektedir (Tekfen Construction, 2015).

Şekil 27. Bakü olimpiyat stadyumu

IV. BÖLÜM

TURİZMİN YEREL HALK TARAFINDAN ALGILANMASI: BAKÜ HALKI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma karşılaştırma türünden ilişkisel tarama modelindendir. Bu modelde var olan bir durum var olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark göstermiştir.

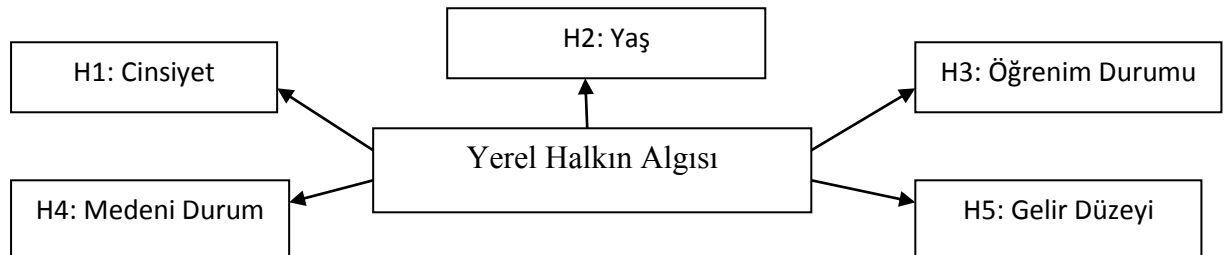
H2: Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile yaşları arasında anlamlı bir fark göstermiştir.

H3: Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile öğrenim durumları arasında anlamlı bir fark göstermiştir.

H4: Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile medeni durumları arasında anlamlı bir fark göstermiştir.

H5: Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark göstermiştir.

Araştırmaya ilişkin hipotez modeli aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 28. Araştırma modeli

4.2. Araştırmanın Önemi

Turizmin sosyal ve kültürel etkilerini olumlu açıdan değerlendirenler doğal olarak turizmin gelişimini destekleyen kişi, kurum ve kuruluşlardır. Bu bakış açısına göre, turizm birçok ülke ve bölgede ailenin modernleşmesini getirmiş, kadına yeni bir konum sağlamış, ulusal nitelikli önyargıların azalmasına neden olmuştur.

Turist kabul eden bir yöredeki yerleşik halkın turizme bakışı ve turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel ve çevresel etkilerini algılama ve değerlendirme biçimlerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar başarılı kalkınma, pazarlama, mevcut faaliyetler, geleceğe yönelik programlar ile planlama ve politika konularının şekillendirilmesinde yol gösterici olmaktadır(Avcıkurt, 2003).

Azerbaycan için de çağdaş turizmin yeni olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla bu alanda kapsamlı çalışma yetersizliği mevcuttur. Azerbaycan turizmin gelişmesini çok önemsemekle beraber hükümet ve sivil toplum örgütleri olarak kapsamlı bir çalışma içine girilmiştir. Fakat yeni bir alan olduğu için bir çok aksaklık kendini göstermeye devam etmektedir. Aynı zamanda turizm alanında gelişmiş ülkelerin tecrübelerinden yararlanılması zorunluluğu doğmakla beraber, bu ülkelerin çalışma yöntemini de benimsenilmesi gerekmektedir. Halkın turizme bakış açısının ele alınması ve bunu turizmin bir parçası olarak kabul etmek, gelecekte turizmin gelişmesine önemli etken olacaktır. Kısacası, Azerbaycan'da turizmi önemli bir sektör haline getirmek için çok boyutlu gelişmeyi sağlamak gerekmektedir. Bunun için de toplumun en önemli direği olan halkın turizmle ilişkisinin yerinde tespiti turizmin olmazsa olmazlarından.

Azerbaycan'da turizmin yerel halkın üzerine etkileri çoğu zaman göz ardı edildiğinden konuyla ilgili kapsamlı çalışmalar sayıca çok azdır. Bu araştırma ile Azerbaycan'da turizmin yerel halk üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde araştırılarak, elde edilen bulgular ve çıkan sonuçlar kapsamında sunulan çözüm önerileri ileriye dönük turizm sektörüne katkı sağlayabilecektir.

4.3. Sayıtlar

Bu araştırmada, evrenden alınan örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

4.4. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın uygulama alanı zaman, maliyet ve ulaşılabilirlik etkenlerinden dolayı sınırlandırılmıştır. Uygulama, Bakü ilinde yaşayan yerel halka rastlantısal olarak

yapılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ankete katılan kişilerden toplanan bilgiler ile sınırlıdır.

4.5. Evren ve Örneklem

Bir araştırma için evren, soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin (ölçümlerin) elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük bir gruptur (Büyüköztürk, 2010). Evren, başka bir deyişle, araştırmada toplanacak verilerin analizi ile elde edilecek sonuçların geçerli olacağı, yorumlanacağı grup olarak tanımlanabilir (İslamoğlu, 2009, s. 161). Araştırmalarda ana kütleyi oluşturan bütün birimlere ulaşmak, ya imkansız ya da çok masraflı olabilir. Bu durumda ana kütleyi temsil eden bir alt küme seçilir ve bu alt kümeden hareketle anakütle için tahminde bulunur. Ana kütlenin bu alt kümesine örneklem adı verilir (Uzgören, 2012).

Araştırmanın evrenini Bakü ilinde yaşayan yerel halk olarak belirlenmiştir. Ancak evrenin tamamına ulaşmak zaman ve maddi kısıtlardan dolayı mümkün olmadığından dolayı araştırmanın analiz ve yorumları seçilen örneklem içerisinde yapılmıştır. Örneklem yöntemi olarak basit seçkisiz örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma Bakü ili merkezinde yapılmıştır. Bakü ili adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2013 yılı sayım sonuçları Tablo 1’de görülmektedir. Bakü ili merkez nüfusu 2 150 800 kişidir. Dolayısı ile ana kitle 2 150 800’tür. “Diğer bir ifade ile büyük ana kitleler için kabul edilebilir örneklem büyüklüğü olarak 384 yeterli sayılmaktadır” (Sekaran, 2003). Araştırmadan hazır anket kullanılmıştır. Anket formu Gülşen Bayat tarafından hazırlanmıştır. Anket 2 kısımdan oluşmaktadır .Birinci kısmı demografik özellikler ikinci kısmı ise turizmi etkilerini belirleyen 31 tane sorudan oluşmaktadır.

Tablo 9. Bakü İli ve İlçeleri Nüfusu

Yerleşme	Yüzölçümü (bin, km)	2009 nüfus sayısı (bin)	2013 nüfus sayısı (bin)	2013 nüfus sıklığı
Azerbaycan	86,6	8922,4	9356,5	108
Bakü ve ilçeleri	2,150	2045,8	2150,8	1000
Binekeci	0,17	238,5	251,5	1479
Karadağ	1,08	107,4	114,4	106
Hazar	...	151,2	158,2	...
Sebail	0,03	90,2	94,7	3157
Sabunçu	0,24	220,5	231,3	964
Surahani	0,12	196,6	207,0	1725
Nerimanov	0,03	161,2	169,6	5653
Nesimi	0,01	208,1	215,6	21560
Nizami	0,02	177,8	188,3	9415
Pirallahı	...	17,5	18,2	...
Hatayi	0,03	244,9	261,9	8730
Yasamal	0,02	231,9	240,1	12005

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (10.6.2014)

Örneklemin tespit edilmesinde kullanılan işlem aşağıda gösterilmiştir (Yamane, 2001, s. 116):

$$n = \frac{N \cdot z^2 \cdot p \cdot q}{N \cdot d^2 + z^2 \cdot p \cdot q}$$

N: yığındaki birey sayısı

n: örneklemdaki birey sayısı

z: istenilen güvenirlik düzeyi için standart normal dağılım tablo değeri

d: duyarlılık

p: yığında istenilen özelliği taşıyan bireylerin oranı (p+q=1)

4.6. Elde Edilen Verilerin Analizi ve Bulgular Anket tekniği ile toplanan verilerin çözümlenmesinde, bilgisayar ortamında SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Bu araştırmada, verilerin analizinde yüzde ve frekans dağılımı, t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmada cinsiyete göre değişkenliğini belirlemek amacıyla, bu faktörün örnekleme iki ayrı gruba ayırması dolayısıyla, bu duruma uygun olan t-testi kullanılmıştır. Cinsiyet dışındaki diğer bağımsız değişkenlere göre değişip değişmediğini test etmek için de tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Varyans analizi, bir değişkene ait ikiden çok grubun ortalamaları arasında önemli bir farkın olup olmadığını araştırdıktan sonra, aralarında istatistiksel olarak önemli bir fark varsa, bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılır (Z. Aslantürk ve E. H. Aslantürk, 2010, s. 307). Söz konusu test işlemlerinde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirtilmiştir.

4.6.1. Araştırmaya Katılan Turistlerin Bireysel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablodan da görülebileceği üzere, araştırmaya katılan turistlerin % 8,7'si 20 yaşından küçük, % 37,6'sı 20-29 yaş grubunda, % 15,1'i 30-39 yaş grubunda, % 19,7'si 40-49 yaş grubunda, % 13,7 yaş grubundan ve % 5,2'si ise 59 yaşından büyük olduğu görülmektedir. Cinsiyet dağılımları incelendiğinde ise, % 59,2'sini erkekler oluştururken, % 40,8'sini ise kadınlardan oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi araştırmaya katılanların büyük oranla (% 37,6) 20-29 yaş grubundaki kişilerdir.

Tablo 10. Ankete Katılan Kişilerin Yaş ve Cinsiyetine İlişkin Bulgular

Yaş	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
20'den küçük	44	8,7
20-29	189	37,6
30-39	76	15,1
40-49	99	19,7
50-59	69	13,7
59'dan büyük	26	5,2
Toplam	503	100,0
Cinsiyet	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Erkek	298	59,2
Kadın	205	40,8
Toplam	503	100,0

Ankete katılanların medeni durumları incelediğinde ise, % 54,1'lik oranla evli, % 37,6 ile bekar ve % 8,3 ile dul katılımcılardan oluşmaktadır. Ankete katılanların büyük oranının % 82,3'ünü Bakülü, % 17,7'sini diğer illerden olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Ankete Katılan Kişilerin Medeni Durumu ve Memleketine İlişkin Bulgular

Medeni Durumu	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Evli	272	54,1
Bekar	189	37,6
Dul	42	8,3
Toplam	503	100,0
Memleket	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Bakü	414	82,3
Diğer	89	17,7
Toplam	503	100,0

Tablo 3'de görüldüğü gibi eğitim durumları incelediğinde, araştırmaya katılanların % 5'inin okuryazar, % 2,4'nün ilkokul, % 5'inin ortaokul, % 14,5'nin lise, % 56,5'nin

üniversite ve % 16,7'sinin lisansüstü eğitiminden oluşmaktadır. Katılımcıların % 26,8'i işçi, % 13,7'si memur, % 5,8'i tüccar, % 4'ü esnaf ve sanakar, % 18,1'i serbest meslek, % 1,6'sı öğrenci, % 5,2'si emekli, % 8,5'i işsiz, % 3,4'ü ev hanımı ve % 7,4'ü çiftçiden oluşmaktadır.

Tablo 12. Ankete Katılan Kişilerin Eğitim Durumu ve Meslekine İlişkin Bulgular

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde Dağılımı(%)
Okur-Yazar	25	5,0
İlkokul	12	2,4
Ortaokul	25	5,0
Lise	73	14,5
Üniversite	284	56,5
Yüksek Lisans-Doktora	84	16,7
Toplam	503	100,0
Meslek	Frekans	Yüzde Dağılımı(%)
İşçi	135	26,8
Memur	69	13,7
Tüccar	29	5,8
Esnaf-Sanatkar	20	4,0
Serbest Meslek(Avukat-Doktor, v,b)	91	18,1
Öğrenci	8	1,6
Emekli	26	5,2
İşsiz	43	8,5
Ev Hanımı	17	3,4
Çiftci-Hayvancı	37	7,4
Toplam	503	100,0

Aylık gelire bakıldığında ise katılımcıların % 31,4'ü 501-1000 AZN arası, % 12,7'si 1001-1500 AZN arası, % 5,4'ü 1501-2000 AZN arası, % 6'sı 2001-3000 AZN arası, % 2,6'sı 3001 AZN'den fazla gelir elde etmektedir. Katılımcıların % 41,9'u 500 AZN'den az gelir elde ettiği görülmektedir. Buna dayanarak nüfusun iktisadi olarak turizm faaliyetlerine

aktif katılımı sınırlı olduğu görülmektedir. Katılımcıların Azerbaycan şartlarına bakıldığında ailenin gelir grubunun % 16,1'i alt ile orta grup arası, % 23,9'u alt ile orta grup arası, % 43,9'u orta gelir grubu, % 13,1'i ortanın üstü, % 3'ü üst gelir grubuna dahildir.

Tablo 13. Ankete Katılan Kişilerin Aylık Gelir ve Gelir Grubuna İlişkin Bulgular

Aylık Gelir	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
500 AZN'den az	211	41,9
501-1000 AZN arası	158	31,4
1001-1500 AZN arası	64	12,7
1501-2000 AZN arası	27	5,4
2001-3000 AZN arası	30	6,0
3001 AZN'den fazla	13	2,6
Toplam	503	100,0

Azerbaycan Şartlarında Ailenin Gelir Grubu	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Alt ile orta grup arası	81	16,1
Alt ile orta grup arası	120	23,9
Orta gelir grubu	221	43,9
Ortanın üstü	66	13,1
Üst gelir grubu	15	3,0
Toplam	503	100,0

Katılımcıların aylık ailelerinin toplam gelirin % 18,7'si 500 AZN'den az, % 29'u 500-999 AZN arası, % 18,9'u 1000-1499 AZN arası, % 9,5'i 1500-1999 AZN arası, % 10,3'ü 2000-2499 AZN arası, % 6,6'sı 2500-2999 AZN arası, % 4'ü 3000-4499 AZN arası ve % 3'ü 5000 AZN'den fazla gelir elde etmektedir. Ankete katılanların % 66,6'sı 1500 AZN'den az gelir elde ettiği görülmektedir. Ankete katılanların % 29,4'ü hiç çıkmamakta, % 54,7'si yılda 1 defa, % 11,5'i yılda 2 defa ve % 4,4'ü yılda 2 defadan fazla tatile çıkmaktadır.

Tablo 14. Ankete Katılan Kişilerin Aylık Ailenin Toplam Gelir ve Yılda Tatile Çıkma Sayısına İlişkin Bulgular

Aylık Ailenin Toplam Geliri	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
500 AZN'den az	94	18,7
500-999 AZN arası	146	29,0
1000-1499 AZN arası	95	18,9
1500-1999 AZN arası	48	9,5
2000-2499 AZN arası	52	10,3
2500-2999 AZN arası	33	6,6
3000-3499 AZN arası	5	1,0
3500-3999 AZN arası	7	1,4
4000-4499 AZN arası	8	1,6
5000 AZN'den fazla	15	3,0
Toplam	503	100,0
Yılda Tatile Çıkma Sayısı	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Hiç çıkmıyorum,	148	29,4
Yılda 1 defa	275	54,7
Yılda 2 defa	58	11,5
Yılda 2 defadan fazla	22	4,4
Toplam	503	100,0

Katılımcıların % 58,6'sı turizm aktivitesine katılım için aylık gelirleri yeterliyken % 41,4'ü ise yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Ankete Katılan Kişilerin Aylık Ailelerin Toplam Geliri Tatil Yapmak için Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Aylık Ailelerin Toplam Geliri	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Tatil Yapmak için Yeterliliği		
Evet, yeterli.	295	58,6
Hayır, yetersiz.	208	41,4
Toplam	503	100,0

Katılımcılardan % 42,1'i araba sahibi ve % 57,9'unun arabası bulunmamaktadır. Araba sahiplerin çok olması aktif şekilde turizme katılma potansiyelini artırmaktadır.

Tablo 16. Ankete Katılan Kişilerin Araba Sahip Olma Durumuna İlişkin Bulgular

Araba	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Evet, var.	212	42,1
Hayır, yok.	291	57,9
Toplam	503	100,0

Katılımcıların % 53,7'si son beş yıl içerisinde yurt dışı tatiline çıkarken % 46,3'ü son beş yıl içerisinde yurt dışı tatiline çıkmamıştır. Buda yurt dışı tatiline öncelik tanındığı görülmektedir. Ankete katılanların % 62,6'sı Bakü'nün turizm açısından yeterli olduğunu düşünürken % 37,4'ü yeterli olduğunu düşünmektedir. Tablo 7'de görüldüğü gibi turistlerin büyük kısmı Bakü turizm açısından yetersiz bulmaktadır.

Tablo 17. Ankete Katılan Kişilerin Son Beş Yıl İçerisinde Yurt Dışı Tatili ve Bakü Turizm Açısından Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Son Beş Yıl İçerisinde Yurt Dışına Tatili	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Evet, çıktım	270	53,7
Hayır, çıkmadım	233	46,3
Toplam	503	100,0
Bakü Turizm Açısından Yeterliliği	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Evet, yeterli	315	62,6
Hayır, yetersiz	188	37,4
Toplam	503	100,0

Katılımcıların % 18,7'si tatilini evde, % 17,5'i akraba, arkadaş yanında, % 20,9'u turistik tesiste, % 11,5'i yazlıkta, % 16,9'u köyde, % 12,9'u yurt dışında ve % 1,6'sı kamu tesisinde tatil yaptığı görülmektedir.

Tablo 18. Ankete Katılan Kişilerin Tatil Yerine İlişkin Bulgular

Tatil Yeri	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
Evde	94	18,7
Akraba,arkadaş yanında	88	17,5
Turistik tesiste	105	20,9
Yazlıkta	58	11,5
Köyde	85	16,9
Yurt Dışında	65	12,9
Kamu tesisinde	8	1,6
Toplam	503	100,0

4.6.2. Faktör Analizi

Faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkilere dayanarak çok sayıdaki değişkeni daha az sayıdaki değişkene indirebilen çok değişkenli bir analiz tekniğidir (İslamoğlu, 2009, s. 228). Yapılan faktör ve güvenirlik analizi sonucunda ölçek güvenilir bulunmuş ve esas anket çalışmada kullanılmıştır. Esas anket çalışması 2014 sonbahar döneminde Bakü’de yaşayan yerel halk ile yapılmıştır. Çalışmada 600 anket dağıtılmış ve 503 kullanılabilir anket toplanmıştır. Yapılan Cronbach’s alfa analizi sonucunda $\alpha = 0,860$ bulunmuş ve $\alpha > 0,8$ olduğundan veriler yüksek derece güvenilir çıkmıştır. Sonuçlar doğrultusunda ölçekten değişken çıkarmaya veya eklemeye gerek kalmamıştır.

Tablo 19. Güvenirlik Analiz Sonuçları

	Cronbach’s Alfa	İfade Sayısı
Yerel Halkın Turizme Bakış Açısını Belirleme Ölçeği	0,860	31

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) faktör analizi yapmak için örneklemin yeterli olup olmadığını göstermektedir. Bartlett Küresellik testi ise, değişkenler arasında faktör analizi yapabilecek güçte bir ilişki olup olmadığını göstermektedir (İslamoğlu, 2009, s. 234). Tabloda, KMO testinde bulunan, 0,738 değeri örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir. Bartlett test sonucunda sig değeri 0,05’ten küçük olduğundan değişkenler arasında faktör

analizi yapabilecek ilişki olduğunu göstermektedir. Bu da verilerin faktör analizi için geçerli olduğunu göstermektedir.

Tablo 20. KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		
		,738
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	596,546
df		36
Sig.		,000

Tabloda “başlangıç özdeğerler sütunu” araştırmada üç değer birden büyük çıktığı göstermektedir. Yani, değişkenler 3 faktör altında toplanmıştır. Yer alan “dönüşümlü kareli ağırlıklar toplamı” bu üç boyutun incelenen konunun varyansının yüzde kaçını açıkladığını göstermektedir. Bu analiz sonucunda üç faktörün toplam varyansın % 55,996’sını açıkladığı görülmektedir.

Birinci faktörün tanımladığı fark yüzdesi % 12,673’dir ve 3 maddeden oluşmaktadır. Maddeler, turizm aile yapısı ve kadın hakları konusunda bazı yenilikleri beraberinde getirir, dünya barışına katkı sağlar ve halkın sahip olduğu ulusal ve kültürel değerlerle övünç duymasına neden olur.

İkinci faktörün tanımladığı fark yüzdesi % 14,999’dur. Maddeler, turizm önemli bir gelir kaynağıdır, yeni turistik tesisler yapılmasını sağlar ve devletin yöreye yol, demiryolu, havayolu gibi altyapı yatırımları yapmasını sağlar, olmak üzere 3 maddeden oluşmaktadır. Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi yerli halk turizme ekonomik katkısı olduğu bilinci ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü faktörün tanımladığı fark yüzdesi % 28,324’dur. Bu faktörde turizm doğanın korunmasına destek olur, halkın çevreyi daha da temiz tutmasına neden olur, çevrenin genel çehresinin güzelleşmesini sağlar, olmak üzere 3 maddeden oluşmaktadır. Turizmin etkisi çevrenin daha temiz ve koruduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Tablo 21.Faktör Analiz Sonuçları

Boyutlar	Sosyo- Kültürel	Ekonomik	Doğa ve Çevresel
Turizm aile yapısı ve kadın hakları konusunda bazı yenilikleri beraberinde getirir.	,791		
Turizm, dünya barışına katkı sağlar.	,707		
Turizm halkın sahip olduğu ulusal ve kültürel değerlerle övünç duymasına neden olur.	,588		
Turizm önemli bir gelir kaynağıdır.		,791	
Turizm, yeni turistik tesisler yapılmasını sağlar.		,707	
Turizm, devletin yöreye yol, demiryolu, havayolu gibi altyapı yatırımları yapmasını sağlar.		,588	
Turizm doğanın korunmasına destek olur.			,794
Turizm, halkın çevreyi daha da temiz tutmasına neden olur.			,761
Turizm çevrenin genel çehresinin güzelleşmesini sağlar.			,720
Varyans Açıklama Oranı (%)	12,673	14,999	28,324
Özdeğer	1,141	1,350	2,549
Güvenirlilik	0,773	0,894	0,977

4.6.3. Hipotezler

4.6.3.1. *Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Cinsiyetleri Arasında Anlamlı Bir Fark Göstermiştir*

Katılımcıların cinsiyete göre ekonomik ve sosyokültürel boyutlarının bağımsız örneklem t-Testi analizinde olasılık düzeyi ($p>0,05$) olduğundan cinsiyete göre farklılık görülmemiştir. Araştırmaya katılanların cinsiyete göre doğa ve çevresel etkisi alt boyutunda bağımsız örneklem t-Testi analizinde olasılık düzeyi ($p<0,05$) olduğundan cinsiyete göre farklılık görülmüştür.

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 1. Hipotezinin 3. Faktör açısından doğrulanmıştır.

Tablo 22. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	P
Ekonomik Etki	Erkek	298	2,1625	,71116	,910	,363
	Kadın	205	2,2220	,73215		
Sosyal ve Kültürel Etki	Erkek	298	2,1254	,62112	-1,791	,074
	Kadın	205	2,2297	,67080		
Doğa ve Çevresel Etki	Erkek	298	2,2190	,98135	-2,470	,014
	Kadın	205	2,4500	1,09935		

4.6.3.2. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Yaşları Arasında Anlamlı Bir Fark Göstermiştir

Araştırmaya katılanların turizmin doğa ve çevresel etkisi alt boyutu puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık var olup olmadığı belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ($p < 0,05$) ve ($F = 3,738$) sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Diğer ekonomik, sosyal ve kültürel etkisi alt boyutu puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık var olup olmadığı belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ($F = 2,048$; $p > 0,05$) ve ($F = 1,988$; $p > 0,05$) sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 23. Katılımcıların Yaşlarına Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Ekonomik Etki	20'den küçük	44	2,3423	,85690	2,048	,071
	20-29	189	2,0893	,68657		
	30-39	76	2,1711	,69600		
	40-49	99	2,1963	,71132		
	50-59	69	2,2518	,66204		
	59'dan büyük	26	2,4688	,86787		
Sosyal ve Kültürel Etki	20'den küçük	44	2,2893	,65593	1,988	,079
	20-29	189	2,2237	,65933		
	30-39	76	2,0969	,59536		
	40-49	99	2,0422	,60153		
	50-59	69	2,1304	,63243		
	59'dan büyük	26	2,3427	,75243		
Doğa ve Çevresel Etki	20'den küçük	44	2,6534	1,1974	3,738	,002
	20-29	189	2,3902	1,10315		
	30-39	76	2,2829	,95598		
	40-49	99	2,1995	,88998		
	50-59	69	1,9529	,83828		
	59'dan büyük	26	2,6538	1,18549		

Araştırma sonuçlarına göre “Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile yaşları arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 2. hipotez 3. faktör açısından doğrulanmıştır.

4.6.3.3. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Öğrenim Durumları Arasında Anlamlı Bir Fark Göstermiştir

Araştırmaya katılanların öğrenim durumları 6 ayrı grupta ele alınmıştır. Tabloya göre 3 faktörde de öğrenim durumları itibariyle yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda farklılık tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Araştırmaya katılanların doğa ve çevresel ($F = 4.111$; $p < 0.05$), ekonomik ($F = 9.641$; $p < 0.05$), sosyal ve kültürel etkisi ($F = 5.020$; $p < 0.05$) alt boyutları ile öğrenim durumları arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 24. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Ekonomik Etki	Okur-Yazar	25	2,7600	,72184	9,641	,000
	İlkokul	12	3,0208	,81330		
	Ortaokul	25	2,3250	,64322		
	Lise	73	2,3151	,82030		
	Üniversite	284	2,1140	,64627		
	Yüksek Lisans-Doktora	84	1,9903	,69978		
Sosyal ve Kültürel Etki	Okur-Yazar	25	2,6145	,57393	5,020	,000
	İlkokul	12	2,6061	,76487		
	Ortaokul	25	2,2473	,56011		
	Lise	73	2,1594	,65744		
	Üniversite	284	2,1562	,62657		
	Yüksek Lisans-Doktora	84	1,9957	,63643		
Doğa ve Çevresel Etki	Okur-Yazar	25	2,9700	,93352	4,111	,001
	İlkokul	12	3,1042	,77209		
	Ortaokul	25	2,3600	1,35608		
	Lise	73	2,3699	1,07860		
	Üniversite	284	2,2165	,97029		
	Yüksek Lisans-Doktora	84	2,2679	1,07462		

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile öğrenim durumları arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 3. hipotez doğrulanmıştır.

4.6.3.4. *Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Medeni Durumları Arasında Anlamlı Bir Fark Göstermiştir*

Araştırmaya katılanların medeni durumları 3 ayrı grupta ele alınmıştır. Tabloya göre 3 faktörün ikisinde medeni durumları itibariyle yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda farklılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Faktörlerden birinde ise farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Araştırmaya katılanların doğa ve çevresel ($F = 3,486$; $p < 0,05$) ve ekonomik etkisi ($F = 3,465$; $p < 0,05$) alt boyutları ile medeni durumları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Katılımcıların sosyal ve kültürel etkisi ($F = 1,416$; $p > 0,05$) alt boyutu ile medeni durumları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 25. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Değişkenler	Medeni Durumu	N	$\bar{X}$	Ss	F	P
Ekonomik Etki	Evli	272	2,1859	,69409	3,465	,032
	Bekar	189	2,1293	,75670		
	Dul	42	2,4509	,66682		
Sosyal ve Kültürel Etki	Evli	272	2,1487	,65483	1,416	,660
	Bekar	189	2,1794	,63846		
	Dul	42	2,2403	,59489		
Doğa ve Çevresel Etki	Evli	272	2,2013	,96367	3,486	,031
	Bekar	189	2,4471	1,10028		
	Dul	42	2,4345	1,13032		

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile medeni durumları arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 4. hipotez 1. ve 3. faktörleri doğrulanmıştır.

4.6.3.5. Bakü’de Yaşayan Yerel Halkın Turizm Algısı ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Fark Göstermiştir

Araştırmaya katılanların gelir düzeyleri 6 ayrı grupta ele alınmıştır.Tabloya göre 3 faktörde de gelir düzeyleri itibariyle yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Araştırmaya katılanların doğa ve çevresel ($F= 1,931$; $p> 0,05$), ekonomik ($F= 1,085$; $p>0,05$) sosyal ve kültürel etkisi ($F= ,963$; $p> 0,05$) alt boyutları ile öğrenim durumları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 26. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Turizmin Olumlu Etkilerini Algılamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	F	P
Ekonomik Etki	500 AZN'den az	211	2,2438	,73614	1,085	,367
	501-1000 AZN arası	158	2,1479	,73361		
	1001-1500 AZN arası	64	2,0361	,69211		
	1501-2000 AZN arası	27	2,1736	,55071		
	2001-3000 AZN arası	30	2,2625	,76694		
	3001 AZN'den fazla	13	2,3269	,56027		
Sosyal ve Kültürel Etki	500 AZN'den az	211	2,2098	,65288	,963	,440
	501-1000 AZN arası	158	2,1168	,62750		
	1001-1500 AZN arası	64	2,0753	,65125		
	1501-2000 AZN arası	27	2,3165	,63705		
	2001-3000 AZN arası	30	2,1758	,69560		
	3001 AZN'den fazla	13	2,2378	,50553		
Doğa ve Çevresel Etki	500 AZN'den az	211	2,4384	1,07365	1,931	,088
	501-1000 AZN arası	158	2,1329	,88542		
	1001-1500 AZN arası	64	2,2734	1,10169		
	1501-2000 AZN arası	27	2,2500	1,13086		
	2001-3000 AZN arası	30	2,3750	1,13287		
	3001 AZN'den fazla	13	2,6538	1,17942		

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 5. hipotez doğrulanmamıştır.

V. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünyanın en büyük hizmet endüstrisi haline gelen turizm, yapısal özellikleri nedeniyle hem büyük bir pazar, hem de ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkiler nedeniyle önemli bir sektördür. Ayrıca doğal ve kültürel turistik varlıklar açısından yeterli potansiyele sahip ülkelerde turizm, ekonomik kalkınmada önemli işlevler üstelenen bir sektördür.

Azerbaycan kültürel ve doğal kaynakları ile turizm potansiyeli bulunan ülkelerden biridir. Son yıllarda devlet yatırımları turizm sektörüne öncelik tanımıştır. Turizmle ilgili kabul edilmiş devlet programları ve sürekli uygulanan projeler ile turizm gelişimi hızlanmıştır. Bakü’de sağlık, kültür, spor, inanç turizminin gelişmesi için geniş imkanlar mevcuttur. Ermenistan’ın Karabağ’ı işgal etmesi sonucunda sosyo ekonomik duraksama turizmin gelişmemesine etkisi büyük olmuştur. Sovyetler Birliğinin bir sistem olarak çökmesi, eski ülkelerle ilişkilerin bozulması ve bölgesel savaşlar turizm yollarının kapanmasına neden olmuştur. Göçmenlerin Bakü’deki turizm tesislerine yerleştirilmesi kısa süreliğine gelişimi tamamen duraksatmıştır. Ama ülkenin turizm potansiyelini göz önünde bulundurarak 2001 yılında Gençler, Spor ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık turizm stratejisinin geliştirmesi ve uluslararası standartların uygulaması için programlar geliştirmiştir. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından 2002-2005, 2004-2008 ve 2010-2012 yıllarında devlet programı dolayısıyla Bakü ve çevresindeki elverişli bölgelerde turizm yatırımları hız kazanmıştır ve uluslararası marka oteller yapılmıştır. Bu çerçevede, Bakü’de 2006 yılında şimdiki adıyla Azerbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesi kurulmuştur.

Yerel halkın turizme etkisi çoğu zaman dikkate alınmamaktadır. Yerel halkın turistlere karşı tepkileri başkalarına tavsiye etmelerinde anahtar rol oynamaktadır. Turizmin yörede gelişmesi için yerel halkın turistlere karşı olumlu davranış ve yaklaşımda olması gerekmektedir. Turizmin yörede gelişmesi için yerel halkın desteği büyük önem

taşımaktadır. Yerel halk turizmin olumlu etkisinin olumsuz etkisinden fazla olduğu algısına sahip olduğunda turistlere karşı pozitif davranışlarda bulunmaktadır.

Bu çalışmada Bakü merkezde yaşayan yerel halkın turizmi algılaması ve ona bağlı olarak turizmin gelişmesine yönelik tepkisini belirlemeye çalışılmıştır. Katılımcıların turizm algısını belirlemek için yaş, cinsiyet, medeni durum, memleket, eğitim durumu, meslek, aylık gelir, ailelerin gelir grubu gibi değişkenler aracılığı ile incelenmiş ve oluşturulan hipotezler test edilmiştir.

Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algılamasına yönelik araştırmada ortaya çıkan bulgular şu şekildedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 20-29 yaş arasında erkek, çoğunluğu evli, büyük kısmı Bakü’de ikamet etmekte, meslek sahibi ya da emekliden oluşmaktadır.

Aylık gelire bakıldığında büyük oranda 500 AZN’den az, ailelerin ise orta gelir grubunda olduğu görülmektedir. Ailelerin çoğunlukla 500-1499 AZN arasında aylık gelir elde etmekte, aylık toplam gelirleri tatil yapmak için yeterli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunun arabası bulunmamaktadır. Çoğunluğu yurt dışı tatiline çıkmıştır ve turistik tesiste konaklamıştır.

Araştırmada 5 hipotez test edilmiştir. Hipotezlerden “Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 1. Hipotez ile “Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile yaşları arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 2. Hipotez, 3. Faktör olan “doğa ve çevresel etkisi” faktörü için doğrulanmıştır. Ankete katılanların doğa ve çevresel etki boyutunun anlama düzeyleri farklı olduğu belirlenmiştir.

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile öğrenim durumları arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 3. hipotez doğrulanmıştır. Diğer bir ifadeyle, katılımcıların farklı öğrenim durumları arasındaki turizmin olumlu etkileri farklılık göstermektedir.

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile medeni durumları arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 4. hipotez, 1. faktör olan “ekonomik etkisi” ve 3. faktör olan “doğa ve çevresel etkisi” faktörleri için doğrulanmıştır. Test edilen bir diğer faktör olan medeni duruma göre katılımcıların turizmin olumlu etkilerine yönelik algıları ve desteği değişiklik göstermemektedir.

“Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm algısı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark göstermiştir” biçimindeki 5. hipotez doğrulanmamıştır. Katılımcıların gelir düzeyleri arasında turizmin olumlu etkileri anlamlı bir fark göstermemektedir.

Yapılan araştırma sonucunda Bakü ilinin yerli turist profilini göz önünde bulundurarak turizm sektörüne ilişkin olarak bazı öneriler geliştirilebilir.

Şirketlerin iç turizmin karlı olmaması yüzünden dış turizme ilgi göstermektedir. Bu yüzden iç turizme potansiyeli bulunan az gelirli yerli halkın bilgilendirilip iç turizme katılımı sağlanabilir.

Bakü’de bulunan rekreasyon tesislerinin özelleştirilmesinin hızlandırılması ve bunların yeniden onarımını yapılarak uluslararası standartlara uygun şekilde hizmete sunulmalıdır.

Turizmin kültürel etkisi yönünden bakılacak olursa, turistlerin yerel halkın işlettiği mekanlara gitmesi sağlanabilir. Yerel halkın turistlerle etkileşimleri sonucunda kültürel birikimleri zenginleşecek ve bakış açıları değişecektir.

Turistlerin en çok sevdikleri aktivitelerden biri de bulundukları yöreye ilişkin hediyelik eşya satın almaktır. Bakü’de turistlerin ilgisini çekebilecek Doğu tarzı yerli ürünlerin satıldığı pazarlar mevcuttur. Yabancı turistler el işlemeli ürünleri satın almaktadır. Yerel halkın el işlemeli ürünlerini sattığı mağaza sayılarının yetersiz olması bu ürünlerin satışına büyük engel oluşturmaktadır. Bu yüzden ticaret merkezlerinde ve turistlerin uğrak yerlerinde yerel halkın turizme katılmasını sağlamak için ürünlerini satabileceği ortamlar sunulmalıdır. Son zamanlarda yapılan büyük alışveriş merkezleri turlara dahil edilmeli ve Bakü bölgesine yönelik turların mola sürelerinin artırılması ve buralara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Bakü’de I. Avrupa Olimpiyat Oyunları için yapılmış spor salonlarını turizm açısından değerlendirilmelidir. Bakü’nün şehir imajının gelişmesinde Avrupa Olimpiyat Oyunları’nı ön plana çıkartılarak, buna yönelik spor turizmi geliştirilmelidir. Bundan sonrada yapılacak olan spor aktivitelerine turist katılımının artırılması için yerel şenliklerin organizasyonu yapılmalıdır.

Bakü konumu itibariyle bölgede en çok turist çeken ildir. Bu yüzden Bakü’nün konumu iyi değerlendirilmelidir. Aynı zamanda geçiş bölgesinde olduğu için turistlerin konaklaması sağlanmalıdır.

Bakü’de yaşayan yerel halkın turizm bilincini artırmak için üniversitelerin katkısı ile konferans ve seminerler düzenlenmelidir. Ayrıca kamu kurumları turizmin gelişimi için broşürler basıp yerel halka dağıtılmalıdır.

Bakü’deki uluslararası marka otel işletmeleri kongre ve fuar turizmi için büyük olanak sunmaktadır. Bu yüzden hizmet kalitesi yükseltilmeli, uluslararası pazarda şehir tanıtımı yapılmalı ve vize alımı kolaylaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadov, M. (2014). *Azərbaycan Turizmi və Onun İnkişaf Problemləri*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Abbasov, C. (2005). *Azərbaycan'ın İqtisadiyyatı və Sosial Coğrafiyası*. Bakı: Bakı Univeristeti.
- Ağazadə, R., & İbrahimli, Y. *Azərbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Akat, Ö. (1997). *Turizm İşletmeciliği*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Allahverdiyev, B. (2003). *Ümumi Kitab Tarixi*. Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyati.
- Allahverdiyev, M. (1978). *Azərbaycan Xalq Teatr Tarixi*. Bakı: Maarif.
- Aslan, K. (2010). *Dünya Kitabxanaları Tarixi*. Bakı: Bakı Universitetinin Nəşriyyatı.
- Aslantürk, Z., & Aslantürk, E. H. (2010). *Uygulamalı Sosyal Araştırma*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aşurbəyli, S. (2006). *Bakı Şəhərinin Tarixi*. Bakı: Avrasiya Press.
- Azərbaycan-Tolerantlıq Məkanı. (2011). Bakı.
- Azerbaijan Airlines. General Information. (AZAL, 2014). 18 Kasım 2014 tarihinde <http://www.azal.az/en/information/general> sayfasından erişilmiştir.
- Azerbaijan Devlet Demir Yolları. Demir Yolları Tarihi. (ADDY, 2014). 10 Kasım 2014 tarihinde <http://baku-ih.gov.az/page/11.html> sayfasından erişilmiştir.
- Azerbaijan Devlet İstatistik Kurumu. İstatistik Turizm Verileri. (ADİK, 2014). 10 Haziran 2014 tarihinde <http://www2.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2013> sayfasından erişilmiştir.

- AzerTAc. (12 Eylül, 2013). Alman Lüteran Kilsəsi ilə Tanışlıq. *Azərbaycan*, s. 4.
- AzerTAc. (17 Ağustos, 2012). Tofiq Bəhramov Adına Respublika Stadionu Əsaslı Təmir və Yenidənqurmadan Sonra İstifadəyə Verilmişdir. *Azərbaycan*, s. 1.
- Bağırov, H. (2012). *Azərbaycanda Ətraf Mühit, Meşəçilik, Balıqçılıq və Ovçuluq Təsərrüfatları*. Bakı.
- Bahar, O., & Kozak, M. (2005). *Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O., & Kozak, M. (2013). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bakü Metrosu. Bakü Metrosunun Gelişim Süreci. (2014). 18 Kasım 2014 tarihinde <http://www.metro.gov.az/#> sayfasından erişilmiştir.
- Bakü Uluslararası Otobüs Terminali. Tarifeler. (2014). 18 Kasım 2014 tarihinde <http://bbak.az/index.php> sayfasından erişilmiştir.
- Barutçugil, İ.(1986) . *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. İstanbul
- Bayat, G. (2010). *Turizm Yerel Halk Tarafından Algılanması: Iğdır Halkı Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Bayer, M. Z. (1992). *Turizme Giriş*. İstanbul: İstanbul İşletme Fakültesi Yayın No: 253.
- Beşirkızı, Z. (9 Şubat, 2013). Regionlarda Turizmin İnkişafı. *Xalq Qəzeti*, s. 9.
- Bilalov, B .(2008). *Turizmin Tarixi*. Bakı: Mütərcim.
- Brown, G. (1993). Tourism and Symbolic Consumption. Johnson, P., & Thomas Barry (Eds.), *Choice and Demand in Tourism* (s. 57-73). London: Mansell.
- Budaqov, B. (1990). *Azərbaycanın Təbiət Abidələri*. Bakı: Elm.
- Burkart, A. J., & Medlik, S. (1982). *Tourism: Past, Present and Future*. London: Butterworth-Heinemann.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi. 6.

Baskı.

Cavadov, Z. (13 Mart, 2014). Bakı Zooparkı. *Respublika*, s. 6.

Cefeli, R. (6 Aprel, 2008). Tolerant dəyərlərə sadıqlıq nümunəsi. *Azərbaycan*, s. 1.

Ceferov, C. (1959). *Azərbaycan Dram Teatrı*. Bakı: Azərnəşr.

Ceferov, C. (2008, 8 Ocak). Yeni təhsil ocağı: Azərbaycan Turizm İnstitutu. *Respublika*, s. 2.

Coltman, M. M. (1989). *Introduction To Travel & Tourism: An International Approach*.

New York: Van Nostrand Reinhold

Coltman, M. M. (1989). *Tourism Marketing*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D & Wanhill, S. (1993). *Tourism: Principle and Practice*. London: Pitman Publishing.

Dadaşova, S., Qasimzade, E., & Mammadov, F. (2013). *Baku- Pages of History*. Bakı: East-West.

Demir, Ç., & Çevirgen, A. (2006) *Ekoturizm Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Doxey, G. (1976). When Enough is Enough: The Natives Are Restless in Old Niagara. *Heritage Canada* 2(2): 26-27

Ebdülrehimov, R., & Abdullayeva, N. (2013). *Erkən Kapitalizm Dövrünün Memarlığı (XIX-XX Əsrin Əvvəlləri)*. Bakı: Şərq-Qərb.

Efendi, R. (2007). *Azərbaycan İncəsənəti*. Bakı: Şərq-Qərb.

Efendiyev, R. (2011). Sağlamlıq Turizminin Gelişmesinde Naftalan Petrolünün Önemi. *Azerbaycan Turizm Enüüstüsü Dergisi*, 17(3), 125-130.

Efendiyev, V. (2010). *Azərbaycan'ın İqtisadiyyatı və Sosial Coğrafiyası*. Bakı: Bakı Univeristeti.

Eledinkızı, N. (6 Temmuz, 2012). Dənizkənarı Bulvar Dünyanın Ən Müasir Dənizkənarı Parklarından Biridir. *Səs*, s.10.

Elirzayev, Ə. (2011). *Turizm İqtisadiyyatı və İdarəedilməsi*. Bakı: İqtisat Univeristeti.

- Elizade, A. (2014, 13 Haziran). Olimpın Zirvəsinə Doğru. Azərbaycan Milli Akademiyasının 70 illiyi Qarşısında. *Respublika*, s. 5.
- Elnare. (30 Haziran, 2011). Bakı Zooparkının Bu Günü. *Olaylar*, s.14.
- Emenullayev, İ. ve İbadov, C. (2004, 27 Ağustos). Nizami Adına Mədəniyyət və İstirahət parkı. *Xalq Qəzeti*, s. 4.
- Eminov, Z. (2014). *Coğrafiya*. Bakı: Çıraq.
- Emirxanov, S. (2012). *Azərbaycanda Muzey Quruculuğu və Muzeyşünaslığın İnkişafı*. Bakı: Bakı Biznes Universitetinin Nəşriyyatı.
- Emirxanov, S. (2012). *Muzeyşünaslıq Tədris- Metodik Vəsait*. Bakı: Bakı Biznes Universitetinin Nəşriyyatı.
- Erdoğan, H. (1996). *Uluslararası Turizm*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko)turizm*. İzmir: Erk.
- Fərhadov, K. (2006). *İçərişəhər*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Fətullayev, Ş. (11 Nisan, 2010). Bakı Hamamları: Şərq Memarlığının İnciləri. *Azərbaycan*, s. 7.
- Fətullayev, Ş. (2014). *Bakının Memarlıq Ensiklopediyası*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Galiboğlu, E. (2010). Novruz Bayramı və Milli Mətbəximiz. 18 Aralık 2014 tarihinde <http://ek.anl.az/lib/item?id=chamo:117458&theme=e-katalog> sayfasından erişilmiştir.
- Göksan, E.(1978). *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Ofset.
- Halça Muzeyi İctimaiyyət Üçün Açıq Elan Olundu. (3 Eylül, 2014) *Kaspi*, s.16.
- Hanoğlu, V. (2011). *Kino və Televiziya Ssenariləri*. Bakı: Gənclik.
- Halafov, A. (2001). *Kitabxanaşğnaslığa Giriş*. Bakı: Bakı Universitetinin Nəşriyyatı.
- Halafov, A. (2004). *Azərbaycanda Kitabxana İşinin Tarixi*. Bakı: Bakı Universitetinin Nəşriyyatı.
- Hussein, A.T., & Saç, F. (2008). *Genel Turizm*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- İbrahimov, T. (2010). *Azərbaycan Qoruqlarının Landşaftı*. Bakı: Mars-Print.
- İçöz, O., & Kozak, M. (1988). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- İçöz, O., & Kozak, M. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- İlkin, Q. (1998). *Bakı və Bakılılar*. Bakı: Zaman.
- İslamoğlu, A.H., (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İzmit: Beta.
- İsmayılov, V. (2012). *Turizm Bələdçiləri Tərəfindən Bakı və Abşeron Yarımadası Haqqında Məlumatın Verilməsi Üzrə Vahid Metodika*. Bakı: Təknur.
- İsrafilov, İ. (3 Temmuz, 2009). Muzey və Müasirlik. *Mədəniyyət*, s. 9.
- Karabağlı, A.(2006). *Qədim və İndiki Abşerona Səyahət*. Bakı: Mütərcim.
- Kozak, N., Kozak, A. M., & Kozak, M. (2011). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kuliyev, A. (9 Aralık, 2006). *Azərbaycan Parklarının Ulu Babası*. Azərbaycan, s. 4.
- Mathieson, A., & Wall, G. (1993). *Tourism: Economic, Physical and Social Impact*. Essex: Longman Scientific & Technical.
- McKercher, B., & Du Cross, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Binghamton: The Haworth Hospitality Press
- Memmedli, O. (14 Haziran, 2008). Müasirləşən Milli Kitabxana. *Xalq Cəbhəsi*, s. 10.
- Memmedli, N. (2010). İbrus Teatrı Fəaliyyətə Başladı. 21 Haziran 2014 tarihinde <http://news.lent.az/news/13172> sayfasından erişilmiştir.
- Məmmədov, Q. (2004). *Azərbaycanın Ekoetik Problemləri: Elmi, Hüquqi, Mənəvi Aspektlər*. Bakı: Elm.
- Memmedov, Z. (2002). *XXI. Yüzyıl: Ekonomik Gelişmenin Ulaşım Faktoru Sağlamlık*. Bakü: Pazni iz Baku.

- Məmmədova, Ş. (2008). *Azərbaycanın Tarixi-Memarlıq Abidələri*. Bakı: Şərqiyyə.
- Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan (MCT, 2011). *Baku Mini Visitors Guide*. Dubai: Explorer Publishing & Distribution.
- Ministry of Transport of the Republic of Azerbaijan. Motor Transport. (MOT, 2014). 18 Kasım 2014 tarihinde <http://mot.gov.az/az> sayfasından erişilmiştir.
- Museum of Modern Art. Excursions. (2010) 18 Kasım 2014 tarihinde <http://mim.az/content/excursions.html> sayfasından erişilmiştir.
- Nadirov, A. (2010). *Azərbaycan'ın İqtisadiyyatı və Sosial Coğrafiyası*. Bakı: Bakı Univeristeti.
- Nağıyev, N., & Hüseynov, F. (2013). *Azərbaycan Respublikasının Müasir Memarlıq Tarixi*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Nazimkızı, Ü. (2010). Musiqi Kollecinin Uğurları Yetərincədir. 28 Ekim 2014 tarihinde <http://azpress.az/> sayfasından erişilmiştir.
- Oktayer, N., Susam, N., & Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın NO: 2007-69
- Olalı, H., & Timur, A.(1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Mat. Şti.
- Paşayev, N., Əyyubov, N., & Eminov, Z. (2010). *Azərbaycan Respublikasının İqtisadi, Sosial və Siyasi Coğrafiyası*. Bakı: Çıraq.
- Karabağlı, A.(2006). *Qədim və İndiki Abşeronu Səyahət*. Bakı: Mütərcim.
- Rəhimli, İ. (2005). *Azərbaycan Teatr Tarixi*. Bakı: Çəşioğlu.
- Roney, S. A., (2011). *Turizm Bir Sistemin Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Rustamov, J. (2006). *Gobustan- The Ancient Centre of Azerbaijan Culture* . Bakı: Nurlar.
- Rüstəmzadə, A. (2011). “Azərbaycan – Turizm Region Kimi”, *Azərbaycan Bölgələrinin Sosial-İqtisadi İnkişafında Turizmin Rolu. Azərbaycan Turizm ve Menecment Üniversitesi Dergisi, Üçüncü Ulusal Turizm Sempozyumu*, 12(2), 48-54

- Sezgin, O. M., & Acar, Y. (1991). *Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sezgin, O. M. (2001). *Turizm*. Ankara: Baştem Yayınları.
- Song, H., & Witt, F. S. (2000). *Tourism Demand Modelling and Forecasting: Modern Econometric Approaches*. New York: Pergamon.
- Standeven, J., & Deknop, P. (1998). *Sport Tourism*. Champaign: Human Kinetics
- Şahbazov, A. (21 Şubat, 1997). Heykəl və Şəhər. *Panorama*, s. 2
- Şahmarov, E. (17 Ocak, 2014). Dənizkənarı Bulvar: Bakının Əvəzsiz İncisi. *Respublika*, s. 6.
- Şenol, F. (1996). *Çevre Sorunlarının Turizm Hareketleri Üzerindeki Etkileri*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Şirinov, C. (2014). Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Prezident Kitabxanasında Kitabxana-İnformasiya proseslərinin informasiyalaşdırılması. *Kitabxanaşünaslıq və İnformasiya: Elmi-nəzəri və praktiki jurnal*, 3 (15), 117-124.
- Tağıyeva, R., Bayramov, A., & Vekilova, A. (2006). *Bakı muzeyləri*. Bakı: Çıraq.
- The Azerbaijan National Academy of Sciences. Yaranma Tarixi. (2011) 21 Eylül 2014 tarihinde <http://www.science.gov.az> sayfasından erişilmiştir.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. Essex: Pretice Hall.
- Tekfen Construction. Baku Olympic Stadium Project. (2015). 18 Kasım 2014 tarihinde http://www.tekfeninsaat.com.tr/civil_project_detail.asp?id=14 sayfasından erişilmiştir.
- The State Museum of Azerbaijani Musical Culture. History. (2014). 20 Haziran 2014 tarihinde <http://mim.az/content/excursions.html> sayfasından erişilmiştir.
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı. (1965). *Uluslararası Turizm Sözlüğü*. Ankara.
- Usta, Ö. (1996). *Lise Turizmi I-II*. İstanbul: As Matbaacılık.
- Uzgören, N. (2009). *Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Temel İstatistiksel Yöntemler*

ve SPSS Uygulamaları. İzmit: Beta.

Ünlüönen, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2007). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Veliyev, Ə. (2005). *Teatr Sənətimiz: Dünən, Bugün, Sabah*. Bakı: Elm.

Veliyeva, A. (2004). M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın Fəaliyyətində Məlumat Biblioqrafiya Aparatının Rolu. *Kitabxanaşünaslıq və Biblioqrafiya Jurnalı*, (15)2, 81-83.

Yamane, T. (2001). *Temel Örnekleme Yöntemleri*. (Çev: E. Alptekin, ve Diğerleri,). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Yeganlı, S., & Hacıyev, E. (2006). *Turizm*. Bakı: Təhsil.

Yusifli, R. (15 Eylül, 2011). Azərbaycanın Möhtəşəm İdman Qurğusu: Tofiq Bəhramov Adına Respublika Stadionu. *Respublika*, s. 7.

Yusifli, V. (2014). Bakı Tarixi, Dəniz Mavisi, Şimal Küləyi Qılman İlkin-100. *Azərbaycan Dergisi*, (3)4, 163-167.

Yusifov, E., İsayeva, N., & Əsgərov, F. (2007). *Abşeron Yarımadasının Təbiət Abidələri*. Bakı: Nurlar.

Zeynalov, A. S. (30 Ekim, 2014). Heykəllərin Şəhər Mühitində Rolu. *Tezadlar*, s. 9.

World Tourism Organization. UNWTO Annual Report. (WTO, 2013). 6 Haziran 2014

tarihinde <http://www2.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2013> sayfasından erişilmiştir.

EKLER

EK 1. Türkçe Anket Formu

Sayın katılımcı, bu çalışmanın amacı Bakü halkı'nın turizme bakış açısını belirleyerek Bakü'de turizmin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Anket formunda bulunan sorulara vereceğiniz samimi ve doğru cevaplar araştırmanın gerçekliğini etkileyecektir. Yardımlarınızdan dolayı şimdiden teşekkürler.

Saygılarımla,

İmdat HASANLI

1. GRUP SORULAR:

1- Yaşınız: ☐ 20'den küçük ☐ 20-29 arası ☐ 30-39 arası ☐ 40-49 arası ☐ 50-59 arası ☐ 59'dan büyük

2- Cinsiyetiniz: ☐ Erkek ☐ Bayan

3- Medeni Durumunuz: ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Dul

4- Memleketiniz; ☐ Bakü ☐ Diğer _____

5- Eğitim Durumunuz: ☐ Okur –Yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek Lisans –Doktora

6- Mesleğiniz: ☐ İşçi ☐ Memur ☐ Tüccar ☐ Esnaf –Sanatkar ☐ Serbest Meslek(Avukat – Doktor. v. b.) ☐ Çiftçi/Hayvancı ☐ Evhanımı ☐ Öğrenci ☐ Emekli ☐ İşsiz

☐ Diğer _____

7- Aylık Geliriniz: ☐ 500 AZN'den az ☐ 501-1000 AZN arası ☐ 1001-1500 AZN arası ☐ 1501-2000 AZN arası ☐ 2001-3000 AZN arası ☐ 3001 AZN'den fazla

8- Azerbaycan şartlarına baktığınızda ailenizi hangi gelir grubunda görüyorsunuz? ☐ Alt gelir grubu ☐ Alt ile orta grup arası ☐ Orta gelir grubu ☐ Ortanın üstü ☐ Üst gelir grubu

9- Ailenizin aylık toplam geliri: ☐ 500 AZN'den az ☐ 500-999 AZN arası ☐ 1000-1499 AZN arası ☐ 1500-1999 AZN arası ☐ 2000-2499 AZN arası ☐ 2500-2999 AZN arası ☐ 3000-3499 AZN arası ☐ 3500-3999 AZN arası ☐ 4000-4499 AZN arası ☐ 5000 AZN'den fazla

10- Ailenizin aylık toplam geliri tatil yapmanız için yeterli mi? ☐ Evet, yeterli. ☐ Hayır, yetersiz.

11- Yılda kaç defa tatile çıkıyorsunuz? ☐Hiç çıkmıyorum. ☐Yılda 1 defa ☐Yılda 2 defa ☐Yılda 2 defadan fazla

12- Arabanız var mı? ☐ Evet, var. ☐ Hayır, yok.

13- Son beş yıl içerisinde yurt dışına tatile çıktınız mı? ☐Evet,çıktım ☐ Hayır,çıkmadım

14- Size göre Bakü turizm açısından yeterli mi? ☐ Evet, yeterli ☐ Hayır, yetersiz

15- Tatilinizi nerede geçiriyorsunuz?

☐ Evde ☐ Akraba,arkadaş yanında ☐ Turistik tesiste ☐Yazlıkta ☐ Köyde ☐Yurt Dışında

☐ Kamu tesisinde

2. GRUP SORULAR: (Aşağıda belirtilen ifadeler size en uygun tek seçeneği x ile işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Fikrim yok
1.Turizm eğitim seviyesinin yükselmesine yol açar.						
2.Turizm ilimizin dışa açılmasını sağlar.						
3.Turizm yabancı dil öğrenme isteğini artırır.						
4.Turizm kırsal bölgelerin kentleşme olgusunu hızlandırır.						
5.Turizm yörede fiyat yükselmelerine neden olur.						
6.Turizm ülkenin gelişmesine katkıda bulunur.						
7.Turizm farklı kültürlerin tanınmasında bir köprü görevi üstlenir.						
8.Turizm yörenin ekonomisinin canlanmasına neden olur.						
9.Turizm önemli bir gelir kaynağıdır.						
10.Turizm istihdam olanağı yaratır.						
11.Turizm halkın gelir düzeyini artırır.						
12.Turizm halkın yaşam kalitesini yükseltir.						
13.Turizm, yeni turistik tesisler yapılmasını sağlar.						

14.Turizm, bölgede turizm sektörünün gelişmesine neden olur.						
15.Turizm tarihi-kültürel dokunun korunmasına yardımcı olur.						
16.Turizm bölgenin tanıtımına katkı sağlar.						
17.Turizm, halkın çevreyi daha da temiz tutmasına neden olur.						
18.Turizm çevrenin genel çehresinin güzelleşmesini sağlar.						
19.Turizm doğanın korunmasına destek olur.						
20.Turizm ulaşım imkânlarının gelişmesini sağlar.						
21.Turizm, devletin yöreye yol, demiryolu, havayolu gibi altyapı yatırımları yapmasını sağlar.						
22.Turizm bölgede diğer ticari ve sanayi faaliyetlerin gelişmesini sağlar.						
23.Turizm, bölge insanının kültürünün gelişmesine yardımcı olan etkidir.						
24.Turizm iç ve dış ticareti canlandırır.						
25.Turizm, inşaat, mobilya, hediyelik eşya gibi sektörlerin gelişmesini sağlar.						
26.Turizm, insanları birbirine yakınlaştırır.						
27.Turizm, haberleşme olanaklarının gelişmesini sağlar.						
28.Turizm, döviz girdisi sağlar.						
29.Turizm, dünya barışına katkı sağlar.						
30. Turizm aile yapısı ve kadın hakları konusunda bazı yenilikleri beraberinde getirir.						
31. Turizm halkın sahip olduğu ulusal ve kültürel değerlerle övünç duymasına neden olur.						